

TRAGEDIA NA ŚWIĄTECZNYM JARMARKU \2

RADOSŁAW KRÓL: WSPARCIE RODZINY JEST DLA MNIE BEZCENNE \4

NOWY DWORZEC JEDNAK W NOWYM ROKU \3

SAMOTNOŚĆ TO CHOROBA NASZYCH CZASÓW \5

PONIEDZIAŁEK
123122024

GAZETA 138 LAT OLSZTYŃSKA

GAZETA CODZIENNA WARMII I MAZUR WYDAWANA OD 1886 r.

cena 4,99 zł (w tym 8% VAT)

**ŁUKASZ:
PIOTR ROBI
TO DLATEGO,
ABY ZMOTYWOWAĆ
MNIE DO WALKI
O ŻYCIE**

Piotr Jakubowski

SPORT

FUTSALOWA NIESKUTECZNOŚĆ \13

POLSKI TRENER MISTRZA ŚWIATA \14

WYGRALI I AWANSOWALI \15

ISSN 0137-9127

917701371912019

5 2

BEZPŁATNY
DODATEK W KAŻDY
PONIEDZIAŁEK I PIĄTEK

RELAKS
z Gazetą Olsztyńską

TRAGEDIA NA JARMARKU BOŻONARODZENIOWYM

W wyniku piątkowego ataku na jarmark bożonarodzeniowy w Magdeburgu w Niemczech zginął 9-letni chłopiec oraz cztery kobiety w wieku od 45 do 75 lat — poinformowała wczoraj niemiecka policja.

Ofiary śmiertelne ataku w Magdeburgu to 9-letni chłopiec oraz cztery kobiety w wieku 45, 52, 67 i 75 lat. Wszystkie kobiety — poinformował w niedzielę dziennik „Bild” — pochodziły z landu Saksonia-Anhalt, którego stolicą jest Magdeburg. Jedna z nich tydzień przed tragedią świętowała swoje 52. urodziny — dodała gazeta.

Dziennik napisał, że 9-latek odwiedził jarmark z rodziną, z którą w 2024 r. przeprowadził się do sąsiedniej Dolnej Saksonii.

W sobotę wieczorem, dzień po ataku, mieszkańcy Magdeburga minutą ciszy, złożeniem kwiatów i zapaleniem świec uczcili ofiary 50-latkę z Arabii Saudyjskiej. Na placu w centrum miasta zgromadziło się około tysiąca osób — przekazały niemieckie media.

Niemiecki Federalny Urząd ds. Migracji i Uchodźców (BAMF) twierdzi, że otrzymał ostrzeżenie o sprawcy ataku w Magdeburgu późnym latem 2023 r. za pośrednictwem mediów społecznościowych — podała wczoraj agencja dpa. „Podobnie jak każda inna z licznych wskazówek, ta została potraktowana poważnie” — podkreślił BAMF.

Szef Federalnego Urzędu Kryminalnego (BKA) Holger Muench powiedział w w ZDF, że BKA otrzymał także ostrzeżenie o mężczyźnie z Arabii Saudyjskiej w listopadzie 2023 r. „Postępowanie zostało wszczęte również tutaj. Policja w Saksonii-Anhalcie również podjęła odpowiednie środki dochodzeniowe” — zaznaczył.

Muench podkreślił, że mężczyzna „nie był zna-

FOT. PAP/EPAFILIP SINGER

Dzień po ataku, mieszkańcy Magdeburga minutą ciszy, złożeniem kwiatów i zapaleniem świec uczcili ofiary ataku

ny z agresywnego zachowania”. Jednak — jak zapowiedział — będzie to musiało zostać ponownie zweryfikowane, aby sprawdzić, czy władze niczego nie pominęły. „Mamy tu do czynienia z całkowicie nietypowym wzorcem i musimy go teraz spokojnie przeanalizować” — oznajmił szef BKA.

Podjeżdżający Taleb Abdul Dżawad pochodzi z Arabii Saudyjskiej i przybył do Niemiec w 2006 r. W mediach społecznościowych i wywiadach niedawno wysunął oskarżenia przeciwko niemieckim władzom, z których niektóre zostały sformułowane w niejasny sposób. Oskarżył je m.in. o to, że nie robią wystarczająco dużo, by zwalczać islamizm. Po upublicznieniu swojego poparcia dla saudyjskich kobiet uciekających ze swojego kraju, napisał później na

swojej stronie internetowej w języku angielskim i arabskim: „Moja rada: nie proś o azyl w Niemczech” — napisała agencja dpa.

W piątek wieczorem samochód osobowy kierowany przez Dżawadę z dużą prędkością wjechał w tłum ludzi na jarmarku bożonarodzeniowym w Magdeburgu we wschodnich Niemczech. W ataku zginęło 5 osób, zaś 200 zostało rannych. Agencja dpa, powołując się na źródła policyjne, poinformowała wczoraj wczesnym rankiem, że 50-latek ma trafić do aresztu. Motywem działania sprawcy mogło być niezadowolenie z tego, jak w Niemczech traktuje się uchodźców z Arabii Saudyjskiej — oświadczył w sobotę główny prokurator Magdeburga Horst Walter Nopens.

Z MONACHIUM IWONA WEIDMANN/PAP

NIEKTÓRE SAMORZĄDY, NIE CZEKAJĄC NA USTAWĘ, DAŁY PRACOWNIKOM WOLNE W WIGILIĘ

Nie czekając na wprowadzenie w życie ustawy o wolnej Wigilii niektóre samorządy, m.in. Olsztyn, Turek, czy Leszno, decyzją swoich władz już w tym roku dały urzędnikom wolne w ten dzień. Samorządowcy korzystają przy tym z różnych rozwiązań prawnych.

W Olsztynie i Lesznie pracownicy urzędów miast będą mieli wolną Wigilię na mocy zarządzeń wydanych przez prezydentów tych miast. To oznacza, że nie będą musieli tego dnia odpracowywać.

W ocenie prezydenta Olsztyna Roberta Szewczyka zamknięcie urzędu 24 grudnia nie spowoduje utrudnień dla mieszkańców, bo w przedświąteczny poniedziałek urząd będzie dla zainteresowanych otwarty

do godz. 18. — Z doświadczenia wiemy, że w Wigilię niewiele osób odwiedza ratusz, by załatwić urzędowe sprawy, stąd ten wolny dzień dla urzędników nie powinien być odczuwalny przez mieszkańców. W naszej tradycji Wigilia Bożego Narodzenia jest szczególnym dniem, dlatego chcemy, aby także pracownicy ratusza, którzy na co dzień obsługują setki interesantów, mogli spędzić ten czas w rodzinnym gronie — powiedział PAP Szewczyk.

Wolną Wigilię będą mieli także pracownicy Urzędu Miejskiego w Turku. W tym mieście urzędnicy nie dostali takiego „prezentu” od przełożonych, tylko odpracowali ten dzień wcześniej, bo sobotę 7 grudnia. Także mniejsze samorządy w Wielkopolsce, np. Ślesin i Krzymów, wprowadziły wolne w Wigilię, ale w tych samorządach odpracowano ten dzień 14 grudnia.

24 grudnia do pracy nie pójdą także urzędnicy z Goli, Grodzca, Wilczyna w powiecie konińskim.

— Od lat pracowałam w Wigilię inie pamiętam, by w tym dniu przyszedł do mnie ktoś załatwiać sprawę. Siedziałam w tym dniu w pracy jak na szpilkach i myślałam tylko o tym, kiedy wyjdę do domu — powiedziała urzędniczka z ratusza w Olsztynie.

Sejm uchwalił nowelizację ustawy, zgodnie z którą od przyszłego roku wigilia będzie dniem wolnym od pracy. W pierwotnej wersji projekt - złożony przez posłów Lewicy - przewidywał, że wolny od pracy 24 grud-

nia miałby być wprowadzony już w tym roku. Posłowie zdecydowali jednak, że Wigilia będzie wolna od 2025 roku, przyjmując też zapis o dodatkowej niedzieli handlowej w grudniu.

Senackie komisje gospodarki narodowej oraz rodziny, polityki senioralnej i społecznej jednogłośnie poparły ustawę ustanawiającą 24 grudnia dniem wolnym od pracy od 2025 r. Wcześniej komisje odrzuciły poprawki Magdaleny Biejat, która chciała m.in., by Wigi-

WAŻNA DATA

W POLSCE:

23 grudnia 1884 roku

W warszawskim dzienniku Słowo ukazał się pierwszy odcinek powieści historycznej „Potop” Henryka Sienkiewicza.

NA ŚWIECIE:

23 grudnia 1954 roku

Amerykański chirurg Joseph Murray przeprowadził pierwszą udaną transplantację nerki.

la była dniem wolnym już w tym roku. Ustawa czeka na decyzję prezydenta Andrzeja Dudy.

Obecnie, zgodnie z ustawą o ograniczeniu handlu w niedzielę i święta, Wigilia jest dniem roboczym do godziny 14.

PAP

WYDAWCA
GALINDIA Sp. z o.o.
ul. Tracka 5,
10-364 Olsztyn

REDAKTOR NACZELNY
Maciej Matera
zarzad@gazetaolsztynska.pl

DYREKTOR ZARZĄDZAJĄCY
Agnieszka Weder-Grygielewicz

REDAKTORZY WYDANIA
Michał Podolak
Igor Hrywna
Barbara Barczuk

sport@gazetaolsztynska.pl

WYDANIE ONLINE
internet@gazetaolsztynska.pl
514 800 549

GAZETAOLSZTYNSKA.PL
redakcja@gazetaolsztynska.pl
tel. 502 499 515

PRENUMERATA E-WYDAŃ
prenumerata@gazetaolsztynska.pl
502 499 531

REKLAMA W OLSZTYNIE
ul. Tracka 5
tel. 885 998 201
reklama@gazetaolsztynska.pl

CENTRALNE BIURO OGŁOSZEŃ
tel. 514 800 517

REDAKCJA W ELBLĄGU
ul. Rybacka 35
82-300 Elbląg
tel. 604 408 305
reklama@dziennikelblaski.pl
gazeta@dziennikelblaski.pl

REKLAMA W ELBLĄGU
ul. Rybacka 35
82-300 Elbląg
tel. 604 408 305
reklama@dziennikelblaski.pl
PRENUMERATA E-WYDAŃ
prenumerata@dziennikelblaski.pl
502 499 531

DRUK
Drukarnia Prasowa
GRUPY WM Sp. z o.o.
Olsztyn, ul. Tracka 7
tel. 502 499 539

Z TRZECH WYBIORĄ JEDEN

Dopiero w przyszłym roku zapadnie decyzja co do wyboru najlepszego wariantu obwodnicy Olsztyna i Dywit. Na stole wciąż są trzy propozycje w zachodnim korytarzu, z tego dwie popierają podolsztyńskie gminy i Olsztyn. Ale nie są to te same opcje.

Najwyraźniej drogowcy nie chcą psuć niektórym świąt, odkładając wybór najlepszego wariantu obwodnicy Olsztyna i Dywit. Bo chociaż niewiele kwestionuje potrzebę budowy obwodnicy, która ma wyprowadzić tranzyt z olsztyńskich ulic, to nikt nie chce drogi pod swoimi oknami.

O tym, jak pobiegnie droga, zdecyduje zespół oceny przedsięwzięć inwestycyjnych, który działa przy dyrektorze olsztyńskiego oddziału GDDKiA. Wprawdzie już raz zebrał się on w tej sprawie, ale były uwagi techniczne, już bardzo szczegółowe, do studium techniczno-ekonomiczno-środowiskowego złożonego przez projektanta. Po ich uwzględnieniu w dokumentacji zespół ponownie zajmie się wyborem najlepszego wariantu. W posiedzeniu mają wziąć udział samorządowcy z Olsztyna i podolsztyńskich gmin. Kiedy może zapadnąć decyzja?

— Nie ma jeszcze wyznaczonego terminu drugiej części posiedzenia zespołu, już z udziałem samorządowców — po-

wiedziała nam Katarzyna Kozłowska, rzecznik prasowa olsztyńskiego oddziału GDDKiA.

Z trzech tylko dwa

Drogowcy zapewniają, że dalej od uwag brane są wszystkie trzy warianty w zachodnim korytarzu, który został wcześniej wybrany, co — jak podkreślają — już się nie zmieni. Ten korytarz popierają wszystkie podolsztyńskie gminy, ale władze Olsztyna długo zabiegały o wschodni korytarz, widząc w tym szansę m.in. na uatrakcyjnienie terenów inwestycyjnych w okolicach Tracka. Nie godziły się też na wejście inwestycji drogowej na obszar Lasu Miejskiego. Ale ostatecznie pogodziły się z wyborem zachodniego korytarza. Być może dlatego, że dalsze zabiegi o obwodnicę po wschodniej stronie miasta i sprzeciw wobec zachodniego korytarza mogłyby pogrzebać tę inwestycję na kolejne, długie lata.

Wprawdzie na stole wciąż leżą trzy warianty w zachodnim korytarzu, ale tylko dwa popierają podolsztyńskie gminy oraz Olsztyn. Inne są to te same opcje. Przed posiedzeniem

Podolsztyńskie gminy popierają wariant O1, a Olsztyn wariant O2

zespołu drogowcy jeszcze raz poprosili samorządy o wskazanie preferowanego przez gminy wariantu. Trzy gminy (Dywit, Jonkowo i Gietrzwałd) wskazały wariant O1 (tzw. niebieski), zaś Olsztyn — wariant O2 (tzw. żółty).

Wiemy, dlaczego Olsztyn wskazał na wariant O2. To wyjaśnił Robert Szewczyk, prezydent Olsztyna. Otóż wariant O2, przebiegający blisko granic Olsztyna, jest bardzo korzystny dla miasta, jeśli chodzi o uzbrojenie terenów, które są na północnym zachodzie, a to ponad 100 hektarów. Ratusz opracował dla nich plan zagospodarowania przestrzennego. Tak więc

jest to duża szansa dla miasta, jeśli chodzi o uzbrojenie i skomunikowanie tamtej części Olsztyna, gdzie powstanie nowa dzielnica.

Oczywiście zdaniem władz miasta najbardziej korzystny byłby dla Olsztyna wschodni wariant, na który dzisiaj nie ma szans, ale miasto chce, by został zaplanowany w porozumieniu z gminą Dywit.

Tu warto dodać, że za wariantem O1 opowiedziało się też 36,8 proc. z 637 osób, które przesłały drogowcom swoją opinię co do preferowanej opcji. Drugim wariantem, który zyskał najwięcej głosów mieszkańców po spotkaniach informacyjnych, był właśnie

wariant O2. Wskazało na niego 18,5 proc. osób.

Co z innymi obwodnicami?

Obwodnica Olsztyna i Dywit jest jedną z pięciu, których budowę na Warmii i Mazurach zakłada rządowy „Program budowy 100 obwodnic”. Na razie powstała tylko niewielka, bo niespełna dwukilometrowa obwodnica Smolajna w ciągu DK51, która została oddana do użytku w 2022 r.

Jedną z obwodnic jest w budowie — to obwodnica Gąsek w ciągu DK65. We wrześniu wykonawca przejął teren budowy. Roboty budowlane wraz z uzyskaniem decyzji o pozwoleniu na użytkowanie powinny zostać ukończone w drugim kwartale 2027 r. To będzie jednojezdniowa droga o długości 3 km.

Drogowcy mają już też decyzję środowiskową dla obwodnicy Pisz w ciągu drogi krajowej 63. To pozwala na dokończenie szczegółowej koncepcji technicznej dla wybranego wariantu i przejście do ogłoszenia przetargu na realizację inwestycji w systemie projektuj i buduj. Obwodnica będzie omijać miasto od strony zachodniej i południowej i mieć ok. 7,4 km długości.

To też będzie droga jednojezdniowa, z trzema rondami. Wybudowane zostaną cztery wiadukty drogowe, jeden kolejowy oraz most nad Pisą. Ma powstać do 2029 r.

Na tej liście jest też obwodnica Szczytna w ciągu dróg krajowych 53, 57 i 58. Tu planowany termin realizacji to lata 2027-2031.

Ważna dla bezpieczeństwa

Ponadto na liście rezerwowej „Programu budowy 100 obwodnic” jest obwodnica Dobrego Miasta w ciągu DK51, ale na razie nie ma pieniędzy na jej budowę. Nie wiadomo też, czy w ogóle się znajdują, bo na sam program brakuje ok. 8 mld zł, tak więc ewentualne oszczędności po przetargach, jeśli będą, zapewne trafią na realizację inwestycji z podstawowej listy. Jednak droga krajowa 51 jest ważna, bo prowadzi w stronę granicy z Rosją. Dziś wystarczy zablokować most na Łynie przy Bocianiej Baszcie w Dobrym Mieście, żeby cały ruch na krajówce stanął, bo nie ma możliwości objazdu. Dlatego ta obwodnica jest ważna i potrzebna, bo idzie o nasze bezpieczeństwo.

ANDRZEJ MIELNICKI

NOWY DWORZEC JEDNAK W NOWYM ROKU

Wprawdzie kolejarze planowali, że oddadzą obiekt do użytkowania jeszcze w grudniu, ale musimy jeszcze poczekać...

— Pozwolenie na użytkowanie nowego budynku dworca Olsztyn Główny zostało wydane pod koniec listopada i od tego czasu, zgodnie z wcześniejszymi zapowiedziami, pasażerowie mogą już korzystać z części dworca, a konkretniej z holu kasowego na poziomie -1 — mówi Michał Stilger, rzecznik prasowy PKP SA. — Nie-

dawno zakończył się demontaż dworca tymczasowego, ale cały czas trwają odbiory techniczne, usuwane są zgłaszane usterki i wykonywane są również drobne prace dodatkowe, m.in. wykończeniowe i przy instalacjach. Pozostaje jeszcze zakończenie prac związanych z zagospodarowaniem terenu przed dworcem.

A to oznacza, że w grudniu nie będzie otwarcia dworca. Więc kiedy?

— Odokładnym terminie otwarcia całego kompleksu dworca będziemy mo-

gli zatem poinformować nieco później. Planujemy, że nowy dworzec i jego najbliższe otoczenie zostaną udostępnione w styczniu 2025 r. — zapowiada rzecznik prasowy PKP SA.

Cóż, nowy dworzec pod choinkę, to byłby piękny prezent dla olsztynian, ale nie ma co narzekać. Bo cierpliwość popłaca. Wystarczy popatrzeć na nowy budynek, na zmodernizowaną stację Olsztyn Główny, włącznie ze 140-metrowym tunelem łączącym dworzec, perony z Zatorzem, a który był

marzeniem mieszkańców miasta od lat. Obie inwestycje pochłonęły grubo ponad pół miliarda złotych.

Problem tylko w tym, że na razie za płotem dalej będzie stary, nieczynny od miesięcy dworzec autobusowy i opuszczony wieżowiec. Bo jak na razie nie doszło do zamiany gruntów między miastem a spółką spółką Retail Provider, która jest właścicielem byłego dworca PKS. Aco pozwoliłoby uporządkować tę przestrzeń miasta. Wprawdzie obie strony

Kolejarze planują udostępnić dworzec podróżnym w styczniu 2025 r

dokonały wyceny gruntu, ale są spore rozbieżności co do kwot i trudno powiedzieć, czy dojdzie do transakcji.

Pozostaje jeszcze kwestia wyłączonego. Budynek jest wyłączony z użytkowania. W 90 proc. należy do spół-

ki Polregio (spółka Retail Provider, jest właścicielem jednego piętra w budynku). Polregio dalej zamierza wystawić biurowiec na sprzedaż, choć ostatnio nie było żadnego chętnego na tę nieruchomość za nieco ponad 4 mln zł.

AM

RADOSŁAW KRÓL: WSPARCIE RODZINY JEST DLA MNIE BEZCENNE

— Zarówno jako człowiek, jak i jako urzędnik utwierdziłem się w przekonaniu, że współpraca, szacunek i wytrwałość są nieodzowne w rozwiązywaniu problemów — mówi Radosław Król, którego rok temu premier powołał na stanowisko wojewody warmińsko-mazurskiego.

— Wróćmy do 20 grudnia 2023 roku. To tego dnia premier RP Donald Tusk mianował pana na stanowisko wojewody warmińsko-mazurskiego. Kiedy odbierał pan nominację, to czuł pan więcej radości czy niepokoju związanego z nowym miejscem pracy?

— Radość i poczucie odpowiedzialności przeplatały się ze sobą. Byłem dumny, że powierzono mi tak ważne zadanie, ale jednocześnie świadomość wyzwań, jakie czekają, budziła pewien respekt. To dla mnie wielki zaszczyt reprezentować rząd w tak wyjątkowym regionie jak Warmińsko-Mazurskie. Każde moje działanie służy dobru jego mieszkańców.

— A jak zareagowali najbliżsi, kiedy pan powiedział: chcę, żebym był wojewodą?

— Reakcje były bardzo pozytywne, choć nie zabrakło obaw. Moja rodzina zawsze wspierała mnie w decyzjach zawodowych, choć rozumieli, że w tym przypadku oznacza to jeszcze więcej pracy i odpowiedzialności. Moja rodzina, żona, dzieci, była dumna, a jednocześnie zachęcała mnie, by podołać do tego wyzwania z odwagą i odwagą. To wsparcie jest dla mnie bezcenne. Żona wiedziała, co się dzieje na bieżąco, bo ustalanie wojewody to był proces, który trochę trwał. Pojawiały się różne nazwiska, spekulacje medialne budowały napięcie. Fakt mianowania uciął je wszystkie, a ja od razu ruszyłem do pracy.

— Czy z tych pierwszych dni coś szczególnie utkwiło panu w pamięci? Może jakaś decyzja?

— Tak, szczególnie pierwsze spotkania z przedstawicielami lokalnych samorządów i instytucji. Już wtedy

wiedziałem, jak ogromne znaczenie ma ta współpraca. To był świąteczny czas, więc siłą rzeczy zdominował charakter tych spotkań. Specyficzny był sam brak przekazania urzędu przez poprzedniego wojewodę, osobiście zrobiłbym to inaczej. Pierwsze decyzje nie były spontaniczne. Byłem przygotowany — jeszcze tego samego dnia powołałem dyrektora generalnego Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego i zabrałem się za usprawnianie pracy urzędu.

— Czego nauczył pana ten rok jako człowieka, samorządowca, urzędnika?

— Utwierdził mnie w przekonaniu, że dialog jest fundamentem sukcesu. Zarówno jako człowiek, jak i jako urzędnik utwierdziłem się w przekonaniu, że współpraca, szacunek i wytrwałość są nieodzowne w rozwiązywaniu problemów. Znałem wcześniej charakter pracy i kompetencje wojewody z perspektywy samorządowca, ale głęboka zmiana optyki przyniosła zrozumienie, jak wiele zależy od spłotu

różnych przepisów i okoliczności, jak ważna w tym kontekście jest harmonijna koordynacja decyzji i działań.

— Jak wyglądały pierwsze wyzwania, z którymi musiał się pan zmierzyć jako wojewoda?

— Od początku wpadłem w głęboki wir pracy i trudnych tematów: strajk rolników, kryzys migracyjny i napór na granicę państwa. Nasze służby były mocno zaangażowane w zabezpieczanie granicy i rozwiązywanie problemów, które dostaliśmy w spadku po poprzednikach.

— Przez ten rok odbył pan wiele spotkań z samorządowcami, biznesmenami, po prostu mieszkańcami naszego regionu. Czego potrzebujemy, żeby się szybciej rozwijać, żeby młodzi ludzie zostawali w regionie i zamiast wyjeżdżać, przyjeżdżali do nas?

— Potrzebujemy przede wszystkim inwestycji w infrastrukturę, edukację i poczucie bezpieczeństwa. Musimy też maksymalnie łagodzić negatywne skutki naszego położenia, co rząd realizuje m.in. programami wsparcia terenów przygranicznych i Tarczą Wschód. Ta wielomiliardowa inwestycja ma zostać wykonana siłami lokalnych przedsiębiorców, co może zniwelować potencjalne straty finansowe wskutek niepewnej sytuacji wynikającej z sąsiedztwa z Rosją. To trochę jak węglarstwo — musimy ustawiać żagle tak, by wiatr, nawet trudny, pchał naszą łódź w pożądanym kierunku.

— Na koniec prywatne pytanie. Rower czy żaglówka? — Jestem człowiekiem wielu pasji, czym niezmennie zadziwiam żonę (śmiech). Jazda na rowerze

to dla mnie dobry środek komunikacji, z którego korzystam, np. odwożąc syna na treningi czy podczas wspólnych rodzinnych wypadów. Prawdziwą odskocznię od codziennych wyzwań znajduję na wodzie. Korzystam z uroków jachtu motorowego, bo przy ciągłym deficycie czasu ten rodzaj relaksu jest najszybszy do realizacji. Wodowanie, szybkie dopłynięcie do obranego celu i uroki dzikości naszych jezior otwierają się od ręki. Kontakt z przyro-

dą przynosi mi satysfakcję. To czas, kiedy mogę zebrać myśli i naładować się do dalszej pracy.

— Zbliża się Boże Narodzenie i Nowy Rok. Czego życzy pan mieszkańcom Warmińsko-Mazurskiego?

— Przede wszystkim zdrowia i spokoju. Życzę, aby święta były czasem radości, rodzinnych spotkań i refleksji. Niech nowy rok przyniesie wiele sukcesów i spełnienie marzeń, a Warmia i Mazury rozwijają się dynamicznie.

ROZMAWIAŁ IGOR HRYWNA

REKLAMA

WÓJT GMINY OSTRÓDA

informuje, że w terminie od 23 grudnia 2024 r. do 14 stycznia 2025 r. w siedzibie Urzędu Gminy Ostróda, ul. Jana III Sobieskiego 1, 14-100 Ostróda oraz w Biuletynie Informacji Publicznej Gminy Ostróda, podany do publicznej wiadomości będzie wykaz o przeznaczeniu do oddania w użyczenie na 10 lat na rzecz Ludowego Klubu Sportowego Wilki Ostrowin niezabudowanej nieruchomości położonej w obrębie Ostrowin oznaczonej jako działka ewid. nr 129/15. Bliższe informacje: Urząd Gminy Ostróda, ul. Jana III Sobieskiego 1, tel. (0-89) 676 07 24 www.bip.gminaostroda.pl

21624stzo-a-M

OGŁOSZENIE

Na podstawie art. 39 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1112)

Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych (RDLP) w Białymstoku

zawiadamia

o udostępnieniu projektu Planu urządzenia lasu (PUL) Nadleśnictwa Gołdap sporządzonego na lata 2025 – 2034 wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko i obszary Natura 2000 do konsultacji społecznych.

Z projektem PUL można zapoznać się w terminie od dnia 23 grudnia 2024 r. do 13 stycznia 2025 r.:

– w siedzibie Nadleśnictwa Gołdap, ul. 1 Maja 33, 19-500 Gołdap, w dniach urzędowania w godz. 8.00-14.00,

– na stronie internetowej RDLP w Białymstoku w Biuletynie Informacji Publicznej: <https://www.gov.pl/web/regionalna-dyrekcja-lasowpanstwo-wych-w-bialymstoku/plan-urzadzenia-lasu>.

Uwagi i wnioski do projektu PUL można składać do dnia 13 stycznia 2025 r., w formie pisemnej w siedzibie Nadleśnictwa albo pocztą na adres Nadleśnictwa lub RDLP w Białymstoku lub za pomocą środków komunikacji elektronicznej (rdlp@bialystok.lasy.gov.pl).

Organem właściwym do rozpatrzenia uwag i wniosków jest Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku. Zgodnie z art. 41 ustawy z dnia 3 października 2008 r. uwagi i wnioski złożone po okresie wyłożenia pozostawia się bez rozpatrzenia.

**DYREKTOR
RDLP w Białymstoku**

SAMOTNOŚĆ TO CHOROBA NASZYCH CZASÓW

Nie ma nic smutniejszego niż samotność w wigilijny wieczór, gdy zza ścian dobiega śpiew kolęd, a na stole pozostaje tylko pusty talerz. W odpowiedzi Caritas Archidiecezji Warmińskiej oraz Fundacja Wolne Miejsca organizują wyjątkowe wigilie dla samotnych i potrzebujących.

Miniony weekend był dla wolontariuszy różnych organizacji czasem wytężonej pracy. W kuchniach i magazynach trwały intensywne przygotowania, aby nikt potrzebujący lub samotny nie musiał spędzać Wigilii w pustych czterech ścianach. Wszystkie działania koncentrowały się na jednym celu — podarowaniu ciepła, bliskości i tradycyjnej atmosfery Świąt Bożego Narodzenia.

Wolne Miejsce

Fundacja Wolne Miejsce działa na terenie całej Polski od 20 lat, a w Olsztynie organizuje świąteczne spotkania od sześciu lat. Jak tłumaczy Miron Wierchowski, główny koordynator wydarzenia w regionie warmińsko-mazurskim, przygotowania rozpoczęły się z dużym wyprzedzeniem.

— Spotykaliśmy się z darczyńcami, wolontariuszami, dzieliliśmy zadania na grupy i poszczególne działy, takie jak transport, kuchnia, dekoracje czy infolinia — wylicza. — W tym roku w działanie jest zaangażowanych około 60 naszych wolontariuszy — podkreśla.

Tegoroczna Wigilia Wolnych Miejsc odbędzie się w Społecznej Kuchni przy ul. Kotańskiego 1. Fundacja przewiduje udział około 300 gości. — Będą tradycyjne potrawy wigilijne, jak barszcz, pierogi, śledzie czy karpie — mówi Miron Wierchowski w rozmowie z „Gazetą Olsztynską”. — Duża część pracy wciąż przed nami. Korzystamy z gościnnej kuchni w olsztyńskim „Elektryku”. W poniedziałek tu naprawdę będzie gorąco — dodaje.

Nie tylko posiłek

Czym różni się Wigilia Wolnych Miejsc od zwykłego spotkania? — To nie jest tylko posiłek. To przede wszystkim atmosfera wspólnoty. Na naszej Wigi-

lii łamiemy się oplatkiem, kolędujemy, rozmawiamy. Co roku zapraszamy także przedstawicieli lokalnych władz. W tym roku po raz pierwszy od początku naszej obecności w Olsztynie planujemy obecność arcybiskupa Józefa Górzyńskiego — podkreśla koordynator.

Co ciekawe, wiele osób, które kiedyś były gośćmi wigilii Wolnego Miejsca, z czasem zostaje wolontariuszami. — To piękne, jak samotność przeradza się w solidarność — dodaje Miron Wierchowski.

Jak można dołączyć do tego wydarzenia? Organizatorzy prowadzą zapisy przez infolinię i media społecznościowe, ale Miron Wierchowski uspokaja: „Nikt nie zostanie odesłany. Zawsze znajdzie się wolne miejsce przy naszym stole”.

Wojewódzki koordynator fundacji ma też dobrą wiadomość dla tych, którzy zapiszą się na Wigilię, a nie mają jak dotrzeć. — Dzięki sponsorom mamy specjalny autobus, który z całego miasta zwiezie naszych gości, a po wieczery rozwiezie ich do domów — zapowiada. Fundacja powoli zwiększa również zasięg działania w regionie. W tym roku podobna wigilia odbędzie się także w Elblągu.

Wigilia w Caritas

Nieco inny charakter ma wigilia organizowana przez Caritas Archidiecezji Warmińskiej. To wydarzenie o ponadtrzydziestoletniej tradycji, skierowane do bezdomnych, najuboższych i samotnych podopiecznych katolickiej organizacji charytatywnej.

— Pierwsze spotkania wigilijne odbywały się już na początku lat dziewięćdziesiątych i od początku były skierowane do osób najuboższych oraz bezdomnych — przypomina Joanna Mackiewicz z Caritas Archidiecezji Warmińskiej. Tegoroczna wigilia odbędzie się w Archi-

Tak wyglądały przygotowania do ubiegłorocznej Wigilii w Caritas Archidiecezji Warmińskiej

diecezjalnym Centrum Charytatywnym przy ul. Grunwaldzkiej 45. Organizatorzy przewidują udział około 350 osób.

— Przygotowania zaczęliśmy już w połowie listopada. W tym roku usmażyliśmy setki porcji karpia, zrobiliśmy tysiące pierogów i uszek — mówi Joanna Mackiewicz. — Jeśli gości będzie więcej, jesteśmy na to przygotowani — dodaje.

W Caritas przy ul. Grunwaldzkiej w Olsztynie Wigilia rozpocznie się modlitwą, odczytaniem Ewangelii i błogosławieństwem. Wieczera będzie podzielona na tyle tur, ile będzie potrzebne, aby nikt nie odszedł z kwitkiem.

Pierwsza tura rozpocznie się o godzinie 12, a w wydarzeniu również ma uczestniczyć arcybiskup Józef Górzyński. Uczestnicy podzielą się oplatkiem, a w programie przewidziano także wspólne śpiewanie kolęd. W organizację wigilii Caritas zaangażowanych jest około 30 wolontariuszy, którzy pomagają w przygotowaniach i obsłudze gości.

Samotność jako wyzwanie

Zarówno Fundacja Wolne Miejsca, jak i Caritas podkreślają, że samotność jest jednym z największych wyzwań współczesnych czasów. — To choroba cy-

wilizacyjna. Ludzie tracą bliskich, wyjeżdżają, rozwodzą się. Wigilia to moment, kiedy samotność boli najbardziej — zauważa Miron Wierchowski.

Goście Caritas w większości są znani pracownikom tej organizacji. Wielu z nich to osoby ubogie, a często również bezdomne z Olsztyna, dla których spotkanie przy ul. Grunwaldzkiej będzie jedyną Wigilią tego dnia. — To także okazja do wyjątkowego spotkania. Nasi goście często bardziej otwierają się przy tej okazji. Łatwiej mówią o sobie i swoich potrzebach. Oni naprawdę na nas liczą — podsumowuje Joanna Mackiewicz.

INFORMACJE O WIGILIACH DLA SAMOTNYCH I POTRZEBUJĄCYCH:

Caritas Archidiecezji Warmińskiej

Miejsce: Archidiecezjalne Centrum Charytatywne, ul. Grunwaldzka 45, Olsztyn
Termin: 24 grudnia 2024 r., start o godz. 12:00 (trzy tury: 12:00, 13:30, 15:00)
Co na miejscu?: Modlitwa, wspólne kolędowanie, tradycyjne potrawy wigilijne, ciepła atmosfera, paczki dla stałych podopiecznych
Kontakt: Caritas Archidiecezji Warmińskiej

Fundacja Wolne Miejsca

Miejsce: Kuchnia Społeczna, ul. Kotańskiego 1, Olsztyn
Termin: 24 grudnia 2024 r., start o godz. 14:00
Co na miejscu?: Oplatek, kolędowanie, tradycyjne potrawy (pierogi, barszcz, śledzie, karp), paczki dla potrzebujących
Kontakt: infolinia Fundacji Wolne Miejsca: 783-204-144, szczegóły na stronie „Wolne Miejsce Olsztyn”
Kto może przyjść? Każdy! Zarówno osoby samotne, jak i rodziny. Rejestracja nie jest obowiązkowa, ale pomaga organizatorom w przygotowaniach.

Patronat honorowy nad Wigilią Fundacji Wolne Miejsca objęli: Prezydent Olsztyna, Wojewoda Warmińsko-Mazurski oraz Marszałek Województwa. Partnerem inicjatywy jest Bank Żywności w Olsztynie. Wigilia Caritasu odbywa się przy wsparciu Archidiecezji Warmińskiej. Wsparcie finansowe i rzeczowe Caritas udzieliłi: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Wojewoda Warmińsko-Mazurski i Marszałek Województwa. Obie organizacje bardzo dziękują liczным sponsorom prywatnym.

STANISŁAW KRYŚCIŃSKI

BURMISTRZ OLECKA ZAWIESZONY W WYKONYWANIU OBOWIĄZKÓW

Funkcjonariusze CBA zatrzymali burmistrza Olecka oraz lokalnego przedsiębiorcę — poinformowało w piątek Centralne Biuro Antykorupcyjne. Mężczyźni, jak przekazano, w celu uzyskania korzyści majątkowej mieli wpływać na procedury przetargowe. Wobec burmistrza Olecka zastosowano m.in. środek w postaci zawieszenia w wykonywaniu obowiązków służbowych do czasu zakończenia postępowania.

Sledztwo nadzoruje Podlaski Wydział Zamiejscowy Departamentu do spraw Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Krajowej w Białymstoku. Jak przekazała w komunikacie prokurator Katarzyna Calów-Jaszewska z Prokuratury Krajowej, na polecenie prokuratora 17 grudnia funkcjonariusze Centralnego Biura Antykorupcyjnego Delegatury w Białymstoku zatrzymali burmistrza Olecka Karola S. oraz Krzysztofa W., przedsiębiorcę prowadzącego działalność gospodarczą na terenie województwa podlaskiego. Przeprowadzono także przeszukania pomieszczeń mieszkalnych i gospodar-

czych zajmowanych przez zatrzymanych, a także zabezpieczono dokumentację w Urzędzie Miejskim w Olecku.

— Prokurator przedstawił Karolowi S. zarzut przekroczenia uprawnień w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, polegającego na wejściu w porozumienie z Krzysztofem W. w związku z przygotowaniem i sposobem przeprowadzenia przetargu dotyczącego zimowego utrzymania i remontu dróg na terenie gminy Olecko, ogłoszonego przez Urząd Miejski w Olecku — podała prokurator.

Dodała, że przedsiębiorca Krzysztof W. usłyszał zarzut wejścia w porozumienie z burmistrzem Olecka

Fot. Pixabay

w związku z przetargiem realizowanym przez Urząd Miejski w Olecku, a nadto

zarzut związany z wręczeniem korzyści majątkowej jednemu z radnych Olecka.

Jak podkreśliła prokurator, ustalenia warunków oferty pomiędzy Karolem S. i Krzysztofem W. spowodowały, iż przygotowana procedura przetargowa uniemożliwiła udział innym podmiotom gospodarczym w przetargu, co skutkowało ograniczeniem konkurencyjności i stanowiło naruszenie ustawy Prawo zamówień publicznych.

Prokurator zastosował wobec podejrzanych środki zapobiegawcze o charakterze wolnościowym w postaci poręczenia majątkowego w kwocie 70 tys. zł i 250 tys. zł, dozoru policji i zakazu opuszczania kraju. Nadto

wobec burmistrza Olecka zastosowano środek w postaci zawieszenia w wykonywaniu obowiązków służbowych do czasu zakończenia prowadzonego przeciwko niemu postępowania przygotowawczego.

Jak poinformowała wiceburmistrz Olecka Sylwia Wieloch, obecnie ona kieruje urzędem. — Obowiązki przekazał mi burmistrz, który obecnie pozostaje w domu. Urząd pracuje płynnie — powiedziała, dodając, że do piątkowego poranka z prokuratury nie dotarło żadne oficjalne pismo.

Prokuratura wyjaśniła, że zatrzymania i zarzuty dla Karola S. i Krzysztofa W. są związane ze śledztwem prowadzonym przez

podlaski pion zwalczania przestępczości zorganizowanej Prokuratury Krajowej w sprawie udzielania korzyści majątkowych osobom pełniącym funkcje publiczne oraz zajmującym kierownicze stanowiska w podmiotach prowadzących działalność gospodarczą i przyjmowania takich korzyści przez te osoby od osób zarządzających podmiotem gospodarczym z siedzibą na terenie województwa podlaskiego.

Do tej pory zarzuty w sprawie przedstawiono 16 osobom, w tym współwłaścicielom spółki produkującej kruszywa naturalne, jak i przedstawicielom lokalnych samorządów.

PAP/ALI/ MARK

NOWOCZESNY TOMOGRAF W PISKIM SZPITALU

Szpital Powiatowy w Pisku zakupił nowoczesny tomograf komputerowy wyposażony w sztuczną inteligencję. Dla pacjentów oznacza to same korzyści. Teraz badania będą wykonywane bardziej precyzyjnie, bezpieczniej i szybciej.

Szpital Powiatowy w Pisku oficjalnie otworzył 17 grudnia nowoczesną pracownię tomografii komputerowej. Specjalistyczny i nowoczesny sprzęt, który się tam znalazł, znacznie przyspieszy badania i proces diagnostyki pacjentów. Wyposażony w sztuczną inteligencję tomograf komputerowy służy do badań całego ciała. Jego zaletą jest niemal natychmiastowa diagnostyka pacjentów. — Pracownia tomografii komputerowej, którą chcemy symbolicznie otworzyć, ma już swoją historię. Pomieszczenia w naszym szpitalu już były, lecz były one eksploatowane przez podmiot zewnętrzny. Dziś, po kilkunastu latach, mamy swoją pracownię i mamy swój tomograf

— mówił podczas spotkania Marek Skarzyński, dyrektor Szpitala Powiatowego w Pisku.

Nowoczesny tomograf jest elementem realizowanego przez szpital w ciągu 2024 roku projektu „Wyposażenie i adaptacja pomieszczeń SOR Szpitala Powiatowego w Pisku”, a środki finansowe na jego realizację pochodzi-

ły w całości z funduszu medycznego. Jak podkreślił dyrektor szpitala, realizacja tego projektu znacznie polepszyła sytuację pacjentów i poprawiła komfort wykonywania wielu badań medycznych.

— Oprócz tego aparatu w ramach projektu wzbogaciliśmy się o napędy ortopedyczne, stabilizatory do kości długich, miednicy, wózki do przewozu pacjentów, urządzenie wspomagające kompresję klatki piersiowej i kardiomonitor z defibrylatorem. Całe zadanie, które jest ukończone, to wartość 3,8 mln złotych — dodał.

W spotkaniu uczestniczyła Katarzyna Dośła-Szcześniak, dyrektor Wydziału Zdrowia Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie,

starosta Andrzej Nowicki i wicestarosta Jerzy Małeckie oraz zaproszeni goście, między innymi radni Rady Powiatu Piskiego, przedstawiciele samorządów gminnych, duchowieństwa, służb mundurowych, sąsiednich szpitali, a także pracownicy piskiej placówki. Obecne były także osoby reprezentujące firmę Solve Medical, która wygrała przetarg na dostawę nowoczesnego tomografu do piskiego szpitala.

Marcin Wieleński, wiceprezes zarządu spółki Solve Medical, głównego wykonawcy pracowni, w swoim krótkim wystąpieniu podkreślił, że nowoczesny aparat, którym teraz dysponuje piski szpital, posiada najnowsze technologie, łącznie ze sztuczną inteligencją.

ELŻBIETA ŻYWCZYK

MIJA 13 LAT OD NAJTRAGICZNIEJSZEGO WYPADKU POLSKICH WOJSKOWYCH NA MISJACH

Przed 13 laty w wybuchu miny pułapki zginęło w Afganistanie pięciu żołnierzy z 20. Bartoszyckiej Brygady Zmechanizowanej. Najmłodszy miał 22, a najstarszy 33 lata. W woj. warmińsko-mazurskim ogłoszono żałobę, a w kraju flagi opuszczono do połowy masztów. Na pamiątkę tego tragicznego zdarzenia obchodzony jest Dzień Pamięci o Poległych i Zmarłych w Misjach i Operacjach Wojskowych Poza Granicami Państwa.

21 grudnia 2011 r. przypadał wśród. W wybuchu miny pułapki w Afganistanie zginęło pięciu żołnierzy służących na co dzień w 20 Bartoszyckiej Brygadzie Zmechanizowanej. Byli to: st. kapral Piotr Ciesielski, st. szeregowy Łukasz Krawiec, st. szer. Marcin Szczurowski, st. szer. Marek Tomala i szer. Krystian Banach.

Dla większości była to pierwsza misja za granicą. Najmłodszy miał 22, a najstarszy 33 lata. Większość zmarłych żołnierzy pochowano w Wigilię. Mimo że był to czas przygotowywania wigilijnej kolacji małe, wiejskie kościoły mazurskie, w których żegnano żołnierzy, były zapelnione.

Ich dowódca płakał

Pochówek mł. chor. Piotra Ciesielskiego odbył się w Ostródzie. Sierż. Marcin Szczurowski spoczął w Morągu, a sierż. Krystian Banach w Pieckach, koło Mrągowa, sierż. Marek Tomala w Borowie koło

Pogrzeb mł. chor. Piotra Ciesielskiego odbył się w Ostródzie

Annopola, a sierż. Łukasz Krawiec w Jelnie koło Nowej Sarzyny. Wszyscy polegli zostali pośmiertnie awansowani.

W woj. warmińsko-mazurskim ogłoszono żałobę, a w kraju flagi opuszczono do połowy masztów. Sejm chwilą ciszy oddał hołd poległym.

Po zakończeniu X zmiany PKW Afganistan, gdy żołnierze wrócili do kraju, wspominając wypadek, gen. Piotr Błazeusz, ich dowódca, przemawiając na placu apelowym w Giżycku – rozplakał się. Na placu, gdzie odbywała się uroczystość powitania

X zmiany, zaległa wówczas cisza.

Na tym samym spotkaniu ówczesny szef MON Tomasz Siemoniak podał, że ustalono tożsamość 22 zamachowców i ich morderców, a „10 zostało ujętych lub wyeliminowanych”. Jedną z tych

„wyeliminowanych” osób był Hafiz Sardar, talibski dowódca odpowiedzialny m.in. za organizację i przeprowadzenie ataku na patrol, w którym zginęli Polacy.

Wyjechali w konwoju

Żołnierze z bartoszyckiej brygady 11 grudnia 2011 r. wyjechali w konwoju sześciu aut. Polacy jechali jako czwarcy, siedzieli w M-ATV, czterokołowym opancerzonym wozie produkcji amerykańskiej. Wracali po wykonaniu czynności przez tzw. regionalny zespół odbudowy (PRT) z miejscowości Razaak. Wybuch nastąpił, gdy patrol zbliżał się do drogi Highway 1 – głównej trasy łączącej Kabul z Kandaharem. Mimo specjalistycznych urządzeń, którymi dysponował patrol, nie udało się wykryć ukrytej pod ziemią miny.

Według szacunków ładunek liczył ok. 100 kg. Wybuch rozerwał pojazd, odrzucił powyginane kawałki blachy na kilkadziesiąt metrów. Załoga zginęła na miejscu. Ratownicy z wezwanego śmigłowca ewakuacji medycznej nie mogli już nic zrobić.

Wypadek uchodzi do dziś za najtragiczniejszy w Wojsku Polskim po zakończeniu II wojny światowej. Od grudnia 2015 r. w rocznicę śmierci Piotra Ciesielskiego, Łukasza Krawca, Marcina Szczurowskiego, Marka Tomali i Krystiana Banacha obchodzony jest Dzień Pamięci o Poległych i Zmarłych w Misjach i Operacjach Wojskowych Poza Granicami Państwa. Na ścianie jednego z kościołów w Bartoszych wisi tablica poświęcona tym żołnierzom.

Międzynarodową misję wojskową w Afganistanie utworzono po ataku terrorystycznym na World Trade Center 11 września 2001 r. Polacy pojechali do Afganistanu w marcu 2002 r. i byli tam do czerwca 2021 r. Na misji w Afganistanie poległo 43 żołnierzy i jeden pracownik (ratownik medyczny). Kilku zostało rannych.

PAP

OLSZTYŃSKI POLICJANT NA MIARĘ SWAT

Zastępca dowódcy Samodzielnego Pododdziału Kontrterrorystycznego Policji w Olsztynie komisarz Piotr Książek został pierwszym polskim policjantem, który ukończył zaawansowany kurs dla operatorów SWAT.

Special Weapons And Tactics (SWAT) – czyli jeden z najsłynniejszych oddziałów specjalnych policji w Stanach Zjednoczonych. Działa w sytuacjach wymagających szybkiego i taktycznego wyeliminowania istniejącego zagrożenia.

Komisarz Piotr Książek, który od 11 lat jest policyjnym kontrterrorystą, a od roku pełni funkcję zastępcy dowódcy Samodzielnego Pododdziału Kon-

trterrorystycznego Policji w Olsztynie, stanął przed wyjątkowo trudnym i wymagającym wyzwaniem.

Kurs, w którym uczestniczył policjant, trwał 2 tygodnie i odbył się w centrum treningowym policji w mieście Cornelia. Składał się z paneli teoretycznych i praktycznych. Każdego dnia odbywały się m.in. zajęcia na strzelnicy, z taktyki związanej ze szturmowaniem pomieszczeń, wyważaniem drzwi, z pracy z tarczą ba-

listyczną, z medycyny pola walki i technik wysokościowych.

W kursie uczestniczyli policjanci, którzy po jego ukończeniu mogą pracować w oddziałach SWAT na terenie Stanów Zjednoczonych Ameryki po spełnieniu odpowiednich wymogów formalnych. Każdego dnia byli oni oceniani przez instruktorów. Aby przejść dalej, należało uzyskać ponad 90 punktów z odbytych zajęć. Kurs

kończył egzamin teoretyczny i praktyczny. Nie każdy uczestnik go zaliczył.

Komisarz Piotr Książek został pierwszym polskim policjantem, który ukończył kurs i nabył uprawnienia do pracy w oddziałach SWAT. Teraz zdobyte doświadczenie może przynieść na nasze podwórko, przekazując swoją wiedzę kolegom z Samodzielnego Pododdziału Kontrterrorystycznego Policji w Olsztynie.

ŹRÓDŁO: POLICJA

PÓŁ TYSIĄCA KILOMETRÓW NA LECZENIE ŁUKASZA

Łukasz Kulas ma 28 lat i choruje na bardzo rzadki nowotwór - NUT Carcinoma. Leczenie jest bardzo kosztowne, ma założoną zbiórkę pieniędzy na jego sfinansowanie. Z pomocą przyszedł mu Piotr Jakubowski z Morąga, chce wesprzeć zbiórkę i ją nagłośnić pokonując na rowerze ponad pół tysiąca kilometrów w ciągu doby.

Na portalu Siepomaga.pl Łukasz ma założoną zbiórkę na leczenie, aby zebrać tak kolosalne pieniądze niezbędne do walki o życie naprawdę trzeba wiele trudu. Jak podkreśla, od samego początku na jego drodze pojawia się wiele aniołów - głównie znajomi znajomych, przyjaciele, rodzina.

— Teraz odezwał się do mnie chłopak, który o mojej historii dowiedział się przypadkiem z mediów społecznościowych — mówi Łukasz Kulas. — Moja historia poruszyła go na tyle, że napisał do mnie. Jesteśmy w tym samym wieku. Piotr zaproponował, że zupełnie bezinteresownie postara się wesprzeć mnie i zbiórkę.

Piotr zaplanował, że w niedzielę 22 grudnia br. około godziny 5 rano, bez przerw na sen, bez względu na warunki atmosferyczne, wyjedzie rowerem i pokona dystans ponad 500 km, a dodatkowo musi zmieścić się w czasie 24 godzin. Jego trasa będzie przebiegała następująco: wyjazd z Morąga, a następnie uda się w kierunku Ostródy - Elbląga - Tolkmicka - Braniewa - Pieniężna - Lidzbarka Warmińskiego, po czym wróci tą samą trasą.

— Jak powiedział, wszystko to robi dlatego, aby zmotywować mnie do walki o życie, a dodatkowo zachęcić ludzi do wsparcia mnie w zbiórce — dodaje Łukasz. — Z całego serca chciałbym odwdziżyć się

Fot. arch. prywatne Łukasza Kubota

Łukasz Kulas

Piotr Jakubowski

Piotrowi za jego trud, za to, co chce dla mnie zrobić i pomóc mu w nagłośnieniu jego akcji. Jego postawa jest dla mnie naprawdę bardzo bohaterska, zwłaszcza, że jesteśmy dla siebie obcy ludźmi.

O dzięki Piotrowi Jakubowskiemu pojawiła się na siepomaga.pl zbiórka pod nazwą: „Nut odwagi- rowerem po zdrowie dla Łukasza”. Jak tłumaczy swoją decyzję o pomocy Łukaszowi?

— O Łukaszu przeczytałem zupełnie przypadkowo, jesteśmy w tym samym wieku — informuje Piotr w mediach społecznościowych.

Historia Łukasza ogromnie mnie poruszyła. Właściwie od razu postanowiłem zaangażować się w pomoc. Przejadę 500 kilometrów rowerem w 24 godziny. A wszystko po to, aby ta akcja jeszcze bardziej zmotywowała Łukasza do walki. Serdecznie zachęcam do wsparcia zbiórki, jak i rozpowszechnianie jej dalej, by grono wspierających było jak największe. Ja dam z siebie 100 procent! Liczę też na Was.

Wszystko po to, by Łukasz Kulas miał siłę radzić sobie z chorobą. „28 lat to nie czas, żeby umierać —

pomocy!” — napisał 28-latek w opisie zbiórki.

Ma niezwykle rzadki i agresywny nowotwór - NUT Carcinoma, który zdążył rozprzestrzenić się w wielu częściach jego ciała (płuco, wątroba, kręgosłup, czaszka, biodro, miednica i inne kości). Jest naprawdę ciężko, ale wierzy, że z odpowiednim leczeniem będzie miał jeszcze możliwość spełnić swoje największe marzenia.

Od lipca większość czasu spędza w szpitalu. Najpierw leczył bolesne infekcje i przeszedł liczne biopsje i badania diagnostyczne,

apotent przyjął jedną z najcięższych chemioterapii (VDC/IE), która wymaga niemal ciągłej hospitalizacji. Przestaje ona jednak działać, a nowotwór jest bardzo agresywny.

Następne opcje leczenia obejmują immunoterapię w Wielkiej Brytanii i Niemczech oraz badania kliniczne w Stanach Zjednoczonych w Instytucie Dana Farber. Jest to leczenie eksperymentalne. Niestety, koszty tego leczenia znacząco przekraczają możliwości finansowe rodziny.

— Potrzebuję Waszego wsparcia, aby móc je po-

kryć i żyć! Bez tego leczenia zostało mi najwyżej kilka miesięcy życia — apeluje Łukasz. — Mam jeszcze tyle planów i marzeń, które chcę zrealizować. Każda pomoc będzie przy tym nieoceniona! Mam tylko 28 lat - nie chcę tak wcześnie odchodzić. W tym roku, w szpitalnej stołówce, wzięliśmy z Martą ślub cywilny. A kiedy wyszedłem na tygodniową przerwę w chemioterapii, umocniliśmy go w lokalnej kaplicy. To były piękne chwile, ale boję się, że jedne z ostatnich...

Na leczenie Łukasza potrzeba ok. 800 tys. złotych. Konto zbiórki wciąż rośnie - już jest ponad 530 tys. Teraz Piotr pojedzie po kolejne. Dzięki dobrym ludziom Łukasz wciąż ma szansę na życie.

BARBARA CHADAJ-LAMCHO

Link do zbiórki:

www.siepomaga.pl/lukasz-kulas

Skarbonka:

www.siepomaga.pl/roweremdlalukasza

CO, GDZIE, KIEDY?

OLSZTYŃSKIE KINA

Poniedziałek, 23 grudnia
REPERTUAR MULTIKINO

MUFASA: KRÓL LEW / familijny / dubbing: 9:30, 10:15, 11:15, 13:00, 14:00, 15:00, 15:45, 16:45, 17:45, 18:30, 19:30; MUFASA: KRÓL LEW / familijny / napisy: 12:15, 20:30; VAIANA 2 / familijny / dubbing: 9:20, 10:45, 11:45, 13:10, 14:10, 15:35, 16:35, 17:15, 19:00; RENIFER NIKO I ZAGINIONE SANIE MIKOŁAJA / familijny / dubbing: 10:30, 12:40, 14:50, 17:00; LISTY DO M. POŻEGNANIA I POWROTY: 14:45, 17:30; WICKED / familijny / dubbing: 15:20; WICKED / familijny / napisy: 9:15, 18:45; GLADIATOR II / napisy: 11:35,

19:10; PADDINGTON W PERU / familijny / dubbing: 9:45, 12:15, 14:45; KRAVEN ŁOWCA / dubbing: 19:35; KRAVEN ŁOWCA / napisy: 21:15; WŁADCA PIERŚCIENI: WOJNA ROHIRRIMÓW / napisy: 20:15; 2001: ODYSEJA KOSMICZNA / napisy: 20:00; DIABEŁ: 21:25; TREFLINKI RATUJĄ ŚWIĘTA / familijny / dubbing: 10:10; KICIA KOCIA POD CHOINKĘ / familijny / dubbing: 10:00

REPERTUAR HELIOS

MUFASA: KRÓL LEW / familijny / dubbing: 12:00, 14:45, 15:45, 17:30, 18:30; MUFASA: KRÓL LEW / familijny / napisy: 13:00, 20:15, 21:10; SAINT-

-EXUPERY. ZANIM POWSTAŁ MAŁY KSIĄŻE / napisy: 18:45; VAIANA 2 / familijny / dubbing: 12:10, 13:10, 14:30, 15:30, 17:00, 18:15; RENIFER NIKO I ZAGINIONE SANIE MIKOŁAJA / familijny / dubbing: 12:10, 14:20, 16:30; LISTY DO M. POŻEGNANIA I POWROTY: 12:20, 20:45; WICKED / familijny / dubbing: 15:00; WICKED / familijny / napisy: 19:00; GLADIATOR II / napisy: 14:30, 19:30; KRAVEN ŁOWCA / dubbing: 11:45; KRAVEN ŁOWCA / napisy: 17:45, 21:20; PADDINGTON W PERU / familijny / dubbing: 13:30; WŁADCA PIERŚCIENI: WOJNA ROHIRRIMÓW / napisy: 16:00, 20:30; STREFA / napisy: 21:00

24 grudnia
WIGILIA DLA SAMOTNYCH
Olsztyn

Fundacja Wolne Miejsce Olsztyn zaprasza wszystkich, którzy nie chcą czuć się samotnie w te święta, na wyjątkową Wigilię dla Samotnych w Kuźni Społecznej. Wspólnie stworzymy niezapomnianą, pełną ciepła i radości atmosferę, w której

każdy będzie mógł poczuć się jak w gronie najbliższych. Wydarzenie to jest otwarte dla wszystkich, którzy pragną spędzić ten szczególny dzień w towarzystwie innych osób, dzieląc się wspólnym posiłkiem i radością z nadchodzących świąt Bożego Narodzenia. **Godz. 14.00, Kuźnia Społeczna, ul. Kotańskiego 1.**

28 grudnia
ANDREA BOCELLI. WIELKI JUBILEUSZ 30-LECIA WYSTĘPÓW
Elbląg

Andrea Bocelli to bez wątpienia najśłynniejszy tenor świata. Jest ikoną popkultury

w zakresie śpiewu operowego. Z brawurą łączy muzykę klasyczną z rozrywką. Jego nagrania sprzedają się w milionach egzemplarzy. Teraz ten charyzmatyczny śpiewak obchodzi jubileusz 30-lecia swojej pracy artystycznej. Z tej okazji przygotował wielki koncert, którego nagranie można obejrzeć w Kinie Światowid! **Godz. 18.00, Kino Centrum Spotkań Europejskich „Światowid”.**

AI nie należy demonizować?

W ciągu roku 37 proc. firm w Polsce zwolniło przynajmniej jednego pracownika zastępując jego pracę sztuczną inteligencją (AI). — To od nas ludzi zależy, czy zostaniemy zastąpieni przez systemy i narzędzia AI czy też przyczynią się one do naszego rozwoju — mówi prof. Uł Dominika Kaczorowska-Spychalska.

Dyrektorka Centrum Inteligentnych Technologii Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego, prof. Dominika Kaczorowska-Spychalska zwróciła uwagę, że technologia ta od wielu lat powoli przenikała do kolejnych branż przechodząc od inżynierii tworzenia inteligentnych maszyn, o czym już w 1956 r. mówił twórca pojęcia „sztuczna inteligencja” John McCarthy, do obecnych systemów opartych na maszynach, działających na różnych poziomach autonomii, które przy określonych celach są w stanie generować prognozy, rekomendacje czy zalecenia, z których korzystamy na co dzień.

— Ta technologia wkraczała do naszego życia prowadząc m.in. do zmian w sposobie, w jaki wykonujemy swój zawód. Za-

stosowań jest wiele i nawet jeśli wskażemy na zawody, w których dzisiaj jej nie ma lub jej udział jest marginalny, jak np. piekarz, cukiernik czy stolarz, to nie wiemy, czy za lat pięć jej poziom wykorzystania będzie taki sam — zaznaczyła.

Jak dodała ekspertka w dziedzinie AI, jeszcze kilka lat temu mówiło się o tym, że sztuczna inteligencja znakomicie będzie sprawdzała się przede wszystkim w zawodach, które mają charakter powtarzalny, rutynowy i odnoszą się do tzw. przewidywalnego środowiska pracy. Dotyczy to np. bankowości, usług doradztwa finansowego, handlu internetowego, rachunkowości, transportu. W niewielkim stopniu miała zaś stanowić zagrożenie dla zawodów typu non-routine, czyli tych wymagających ludzkiej kreatywności.

Grupa 20 zawodów

Prof. Kaczorowska-Spychalska wskazała, że według raportu Polskiego Instytutu Ekonomicznego (PIE), w Polsce w grupie 20 zawodów najbardziej narażonych na wpływ AI pracuje obecnie ponad 3,6 mln osób. W tym gronie są specjaliści ds. finansowych i ubezpieczeń, specjaliści z dziedziny prawa, analitycy ds. systemów komputerowych, programiści, kierownicy ds. marketingu, sprzedaży i rozwoju, ale także urzędnicy państwowi ds. nadzoru, czy nauczyciele akademicy.

— To zawody wymagające sporych kwalifikacji, a co więcej, wspomniane badania wskazują, że aż 82 proc. pracowników najbardziej narażonych na wpływ AI to

osoby z wyższym wykształceniem. Czy mamy świadomość, że AI znalazła w tych zawodach swoje zastosowanie? Myślę, że w wielu przypadkach nie lub nie zwracamy na to uwagi. Koncentrujemy się bardziej na konkretnych funkcjonalnościach, które ułatwiają nam codzienne aktywności, jak np. szybkie i intuicyjne dokonanie zakupów w sklepach internetowych niż fakt czy stoi za tym AI — wyjaśniła.

Badania PIE pokazują też, że wśród zawodów najmniej zagrożonych wpływem sztucznej inteligencji znaleźli się pracownicy wykonujący proste prace, jak np. sprzątaczkę i sprzątacze, a także operatorzy maszyn. W tej grupie według OECD mogą znaleźć się także osoby, których praca wymaga niestandardowych umiejętności fizycznych jak np. tancerze czy trenerzy fitness.

EKSPERCI PRZEKONUJĄ, ŻE SZTUCZNA INTELIGENCJA MA BYĆ CZYNNIKIEM UŁATWIAJĄCYM PRACĘ, WSPIERAJĄCYM PRACOWNIKÓW, PRZECIWDZIAŁAJĄCYM EFEKTOM ICH WYPALENIA ZAWODOWEGO CZY MINIMALIZUJĄCYM SKUTKI POSTĘPUJĄCYCH ZMIAN DEMOGRAFICZNYCH NP. STARZENIA SIĘ SPOŁECZEŃSTW W GOSPODARKACH WYSOKO ROZWINIĘTYCH, A NIE REDUKCJI ZATRUDNIENIA.

Jak jednak zwróciła uwagę prof. Kaczorowska-Spychalska, dane z Barome-

tru Polskiego Rynku Pracy za pierwsze półrocze 2024 r. ujawniły, że już 37 proc. firm w Polsce zwolniło w ciągu ostatniego roku przynajmniej jednego pracownika zastępując jego pracę możliwościami AI.

Wiele czynników

Wyjaśniła, że rosnące wykorzystanie sztucznej inteligencji wynika z kilku czynników. Przede wszystkim pozwala ona automatyzować szereg procesów wykonywanych na danym stanowisku pracy, co zwiększa wydajność lub przyczynia się do redukcji kosztów. Znakomicie sprawdza się też w przetwarzaniu i analizie ogromnych ilości danych, i to w krótkim czasie np. danych gromadzonych w systemach obsługi klienta w sklepie internetowym. AI okazuje się też być przydatna w tworzeniu nowych produktów, wsadownictwie, w diagnostyce, chociażby poprzez analizę obrazów RTG, czy przy optymalizacji tras w pracy firm kurierskich. Humanoidalne roboty oparte na AI mogą zaś malować obrazy jak Ai-Da, czy opiekować się osobami starszymi, jak Grace.

Ekspertka przyznała, że sztuczna inteligencja ma niewątpliwie wpływ na rynek pracy, ale — jak podkreśliła — nie należy jej demonizować. Przekonuje, że na przestrzeni lat wiele zawodów zniknęło lub uległo znacznym zmianom, choć AI nie była w nich obecna.

— To od nas ludzi zależy, czy zostaniemy zastąpieni przez systemy i narzędzia AI czy też przyczynią się one do naszego rozwoju — zaznaczyła prof. Kaczorowska-Spychalska.

BARTŁOMIEJ PAWLAK/PAP

REKLAMA

URLOP OJCOWSKI

4 KWIETNIA 2023 R. W DZIENNIKU USTAW ZOSTAŁA OPUBLIKOWANA USTAWA Z DNIA 9 MARCA 2023 R. O ZMIANIE USTAWY – KODEKS PRACY ORAZ NIEKTÓRYCH INNYCH USTAW (DZ.U. Z 2023 R. POZ. 641). WPROWADZIŁA ONA WIELE ZMIAN M.IN. W KWESTII UPRAWNIEN RODZICIELSKICH.

Zmiany w Kodeksie pracy z 2022 r., które weszły w życie 26 kwietnia 2023 r. i które wynikają z przyjętych przez Polskę dyrektyw Unii Europejskiej, dotyczyły również uprawnień pracowniczego, jakim jest tzw. urlop ojcowski.

Zasady i tryb udzielania urlopu ojcowskiego przewidziane są szczegółowo w art. 182(3) Kodeksu pracy. Zgodnie z jego aktualnym brzmieniem w celu sprawowania opieki nad dzieckiem pracownik – ojciec wychowujący dziecko ma prawo do urlopu ojcowskiego w wymiarze do 2 tygodni. Z urlopu ojcowskiego pracownik może skorzystać do ukończenia przez dziecko 12 miesięcy życia. Jeśli dziecko urodziło się przed 26 kwietnia 2023 r., z urlopu można skorzystać do ukończenia przez nie 24 miesięcy życia – zgodnie z art. 36 ust. 1 ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 641).

Pamiętać należy, że jeśli pracownik nie wykorzysta urlopu ojcowskiego w ciągu pierwszego roku życia dziecka, a w przypadku dziecka urodzonego przed 26 kwietnia do ukończenia przez nie 2 roku życia, nie będzie mógł

później skorzystać z tego uprawnienia – art. 182(3) § 1 pkt 1.

Urlop ojcowski może być wykorzystany jednorazowo albo nie więcej niż w 2 częściach, z których żadna nie może być krótsza niż tydzień – art. 182(3) § 1(1). W tej sytuacji to pracownik decyduje, czy chce wykorzystać 2 tygodnie urlopu za jednym razem, czy też podzielić go na części, tj. wykorzystać dwa razy po 1 tygodniu urlopu. Urlopu ojcowskiego udziela się na wniosek w postaci papierowej lub elektronicznej składany przez pracownika w terminie nie krótszym niż 7 dni przed rozpoczęciem korzystania z urlopu – art. 182(3) § 2. Pracodawca w tej sytuacji jest obowiązany uwzględnić wniosek pracownika. Pracownik może skorzystać z urlopu ojcowskiego już od pierwszego dnia narodzenia dziecka, np. gdy data porodu jest znana i dziecko ma urodzić się poprzez cesarskie cięcie. Pamiętać jednak należy, że zgodnie z powyższymi zasadami kodeksowymi pracodawca ma obowiązek uwzględnić wniosek tylko wówczas, gdy został on złożony w odpowiedniej formie przez pracow-

DR ŁUKASZ SZTYCH

ZASTĘPCA OKRĘGOWEGO
INSPEKTORA PRACY
DS. PRAWNO-ORGANIZACYJNYCH
W OLSZTYNIE

nika – ojca wychowującego dziecko w terminie nie krótszym niż 7 dni przed rozpoczęciem korzystania z urlopu. W czasie korzystania z urlopu ojcowskiego pracownik objęty jest ochroną na zasadach takich jak w przypadku korzystania z urlopu macierzyńskiego – art. 182(3) § 3. Oznacza to, że w tym czasie pracodawca nie może rozwiązać ani wypowiedzieć z pracownikiem umowy o pracę. Ochrona powyższa nie dotyczy sytuacji, gdy zachodzą przesłanki uzasadniające rozwiązanie umowy bez wypowiedzenia z winy pracownika, a reprezentująca pracownika zakładowa organizacja związkowa wyraziła zgodę na ten tryb rozwiązania umowy – art. 52 Kodeksu pracy.

Źródło:

Okręgowy Inspektorat Pracy w Olsztynie
e-mail: kancelaria@olsztyn.pip.gov.pl

PAŃSTWOWA INSPEKCJA PRACY
OKRĘGOWY INSPEKTORAT PRACY W OLSZTYNIE

Jesteśmy bardzo pewni swoich umiejętności

Polscy pracownicy w większości uważają, iż mają odpowiednie umiejętności do wykonywania swojej pracy, a wynik ten jest wyższy niż globalna średnia — wynika z badania Manpower Group przeprowadzonego w 16 krajach.

Zgodnie z przedstawionymi w zestawieniu danymi 92 proc. Polaków uważa, że ma odpowiednie umiejętności i doświadczenie potrzebne do zajmowanego przez siebie stanowiska pracy. Jest to wynik o 5 punktów procentowych wyższy niż światowa średnia, która wyniosła 87 proc.

Wyjaśniono, że przekonanie o swoich umiejętnościach i doświadczeniu jest jednym z czterech wskaźników indeksu stabilności zawodowej, który bada pewność siebie pracowników na całym świecie (pozostałe trzy wskaźniki to rozwój zawodowy, możliwość awansu, oraz dostęp do technologii i narzędzi). Indeks jest średnią powyższych wskaźników.

W POLSCE WYNIÓSŁ ON 79 PROC., CO JEST WYNIKIEM O 5 PP. WYŻSZYM OD GLOBALNEJ ŚREDNIEJ (74 PROC.).

W przypadku pozostałych wskaźników poinformowano, że zdecydowana większość (87 proc.) badanych deklaruje, że ma dostęp do odpowiednich narzędzi, aby wykonywać swoją pracę (globalnie 78 proc.). Zwrócono uwagę na fakt, iż

Większość badanych deklaruje, że ma dostęp do odpowiednich narzędzi, aby wykonywać swoją pracę

wśród pracowników obsługi klienta 76 proc. ankietowanych deklaruje, że ma do nich dostęp, a w grupie specjalistów i menedżerów wskaźnik ten wyniósł 93 proc. „Wyzwania związane z implementacją nowych technologii różnią się w zależności od stanowiska” — stwierdzono.

Pracownicy liniowi, którzy pracują fizycznie, mogą mieć trudności ze znalezieniem czasu na szkolenia, więc — w ocenie autorów — powinny one być krótkie i skoncentrowane na praktyce. „Specjaliści wymagają zaawansowanych narzędzi, które można dostosować do ich indywidualnych potrzeb, natomiast kadra menedżerska powinna opanować zarządzanie zmianą oraz skuteczne motywowanie zespołów” — dodano.

WEDŁUG PRZEKAZANYCH DANYCH TRZY CZWARTE (76 PROC.) POLSKICH RESPONDENTÓW DEKLARUJE, ŻE ICH MIEJSCE PRACY ZAPEWNIĄ MOŻLIWOŚĆ PODNOSZENIA KWALIFIKACJI (GLOBALNIE 78 PROC.).

„Nowoczesne technologie są fundamentem efektywności, jednak aby je w pełni wykorzystać, pracownicy potrzebują dostępu do odpowiednich szkoleń” — stwierdza raport Manpower Group. Według firmy odpowiednie warsztaty i współpraca z ekspertami pomogą w opanowaniu narzędzi i wdrożeniu ich w codziennej pracy. „Nakłady w rozwój

kompetencji to inwestycja w przyszłość” — podkreślono.

Natomiast ponad połowa (60 proc.) pracowników dostrzega możliwość awansu w swojej firmie (globalnie 57 proc.). Zauważono, że różnice są znaczące, gdyż 86 proc. mężczyzn z pokolenia Z deklaruje taki dostęp, podczas gdy wśród kobiet w tej samej grupie wiekowej odsetek ten wyniósł 46 proc. „Dlatego między innymi przedsiębiorstwa powinny wprowadzać elastyczne formy zatrudnienia, transparentne zasady awansowania oraz szkolenia dotyczące nieświadomych uprzedzeń” — oceniono.

Manpower Group jest doradcą w zakresie rozwiązań HR.

PAP

Aktywni zawodowo po przejściu na emeryturę

W UE 13 proc. osób kontynuuje pracę zarobkową po przejściu na emeryturę. Najwięcej osób w wieku emerytalnym pozostaje aktywnych zawodowo w Estonii, na Litwie i Łotwie, a najmniej w Rumunii, Grecji i Hiszpanii. Polska jest w unijnej średniej z odsetkiem 13,1 proc. — podał Eurostat.

Większość Europejczyków po osiągnięciu wieku emerytalnego przestaje pracować — w 2023 r. 22,4 proc. mieszkańców Unii w wieku emerytalnym nie pracowało w ogóle, a 64,7 proc. przestało pracować w ciągu pół roku od otrzymania pierwszej emerytury. Nadal

są jednak państwa takie jak Estonia, gdzie pracę zarobkową kontynuuje co drugi (54,9 proc.) emeryt.

Jak pokazują statystyki, w całej UE 13 proc. emerytów kontynuowało pracę po przejściu na emeryturę. Poza Estonią najwyższe wyniki odnotowano na Łotwie (44,2 proc.) i Litwie (43,7 proc.) oraz w Szwecji (41,7 proc.).

Najniższy odsetek pracujących emerytów odnotowano w Rumunii (1,7 proc.), Grecji (4,2 proc.) i Hiszpanii (4,9 proc.). W Polsce pracę zarobkową kontynuowało 13,1 proc. osób.

Jak podaje Eurostat, wśród ogólnej liczby tych, którzy kontynuowali pracę, około połowa pracowała tak jak wcześniej, podczas gdy druga połowa pracowała np. w mniejszym wymiarze godzin, pełniła inne obowiązki lub zmieniła pracę.

Jeśli chodzi o powód, to jedna trzecia osób zadeklarowała, że kontynuuje pracę mimo emerytury, ponieważ chce się cieszyć pracą i poczuciem bycia produktywnym (36,3 proc.), a ponad jedna czwarta (28,6 proc.) przyznała, że robi to ze względu na finanse. Mniej więcej co dziesiąty pytany (11,2 proc.) powiedział, że chce utrzymać integrację społeczną, a 9,1 proc. nie chciało zrezygnować z dobrze płatnego stanowiska. Niewielka grupa (3,5 proc.) osób chce kontynuować pracę, ponieważ ich partner jest nadal zatrudniony.

Ponad 40 proc. pracujących Polaków w wieku emerytalnym powiedziało, że kontynuuje pracę, ponieważ im się to podoba, a ok. 30 proc. wskazało względy finansowe.

Na chęć pozostania produktywnym wskazywali najczęściej Duńczycy (61

proc.), Holendrzy (59,6 proc.) i Włosi (51,7 proc.). Chęć pracy była najrzadziej wymieniana jako powód przez Hiszpanów (17,9 proc.), Cypryckich (19,1 proc.) i Słowaków (20,4 proc.).

Ponad 68 proc. Cypryckich zadeklarowało, że musi pracować, ponieważ zmusza ich do tego sytuacja finansowa, podobnie mówił co drugi Rumun i Bułgar. Najrzadziej wspominali o tym Szwedzi (9,4 proc.), Czesi (12,4 proc.) i Luksemburczycy (14,4 proc.).

W 2023 r. na emeryturę przeszło 10,3 proc. mieszkańców UE. Średni wiek emerytalny w Unii wyniósł 61,3 roku. Najwcześniej na emeryturę przechodzili Słowacy (58,3 roku życia), a najpóźniej Duńczycy (65,7 roku).

JOWITA KIWNIAK-PARGANA/PAP

Drogo w naszym koszyku

W zeszłym miesiącu zakupy żywności, napojów bezalkoholowych i alkoholowych oraz pozostałego asortymentu zdrożały średnio o 5,5% rdr. Tak wynika z raportu pt. „Indeks Cen w Sklepach Detalicznych”. Oszacowano też, że w pierwszych dziewięciu dniach grudnia br. ceny w sklepach detalicznych wzrosły rdr. o 5,4%, a więc tak samo, jak w październiku br.

Analiza ponad 92 tys. cen detalicznych wykazała, że w listopadzie codzienne zakupy zdrożały o 5,5% rdr. Tym razem wszystkie obserwowane kategorie były na plusie. Najbardziej podrożały warzywa, bo o 16,6% rdr. Dwucyfrowe wzrosty rdr. zanotowały też art. tłuszczone oraz słodczy i desery – o 10,4% i 10,2%. Ponadto w TOP5 drożyzny widać nabiał i owoce z podwyżkami o 8,1% i 7,4% rdr. Najmniej poszły w górę ceny karm dla zwierząt, produktów sypkich i chemii gospodarczej – o 0,2%, 0,4% i 0,6% rdr. Natomiast w pierwszych dniach grudnia ogólny wzrost rdr. wyniósł 5,4%, czyli mniej niż w całym zeszłym miesiącu i tyle samo co w październiku. Eksperti tłumaczą, że sieci handlowe wyhamowały z podwyżkami, by nie odstraszać klientów przed świętami.

Tradycyjny „okres promocji”

W zeszłym miesiącu zakupy żywności, napojów bezalkoholowych i alkoholowych oraz pozostałego asortymentu zdrożały średnio o 5,5% rdr. Tak wynika z raportu pt. „Indeks Cen w Sklepach Detalicznych”. Zestawiono ze sobą ponad 92 tys. cen detalicznych z przeszło 46 tys. sklepów. Dla porównania, wzrost rdr. (wyliczony wg tej samej metodologii) w październiku wyniósł 5,4%, a we wrześniu – 4,9%.

– Listopadowy wzrost cen, choć wyższy niż poprzednie, został złagodzony przez działania promocyjne sieci handlowych i intensywną konkurencję cenową między dyskontami. Niemniej te czynniki miały charakter sezonowy, a ich wpływ na długoterminową dynamikę cen pozostaje ograniczony – komentuje dr Agnieszka Gawlik z Uniwersytetu WSB Merito.

Do tego oszacowano, że w pierwszych dziewięciu dniach grudnia br. ceny w sklepach detalicznych wzrosły rdr. o 5,4%, a więc tak samo, jak w październiku br. Autorzy raportu zauważają, że sieci han-

Fot. KMP Walbrzych

dlowe delikatnie wyhamowały z podwyżkami, by nie zniechęcać Polaków do bożonarodzeniowych zakupów. Widzą też więcej akcji promocyjnych niż przed poprzednimi świętami. I dodają, że w sklepach z pewnością byłoby drożej, gdyby nie ww. czynniki.

– Dwa ostatnie miesiące roku to tradycyjny okres promocji, w którym sprzedawcy chcą złapać jak największą część rynku świątecznego. Natomiast, według mnie, dane nie wskazują na to, by przeceny były mocniejsze niż rok wcześniej. Dynamika roczna podwyżek w sklepach nieznacznie wzrosła i było to zgodne z moimi oczekiwaniami – zaznacza Marcin Łuziński, ekonomista z Santander Bank Polska.

W listopadzie br. na 17 monitorowanych kategorii wszystkie zdrożały rdr. W październiku jeden segment był na minusie. – Ostatni wynik jest efektem szerokiej presji inflacyjnej, która dotyka praktycznie wszystkie segmenty rynku. Mamy do czynienia ze wzrostem cen energii, surowców i wynagrodzeń. Konsumenci skupiają się na podstawowych artykułach, co podnosi ich ceny. Do tego wiele produktów podrożało już w listopadzie z powodu zwiększonego popytu przedświątecznego – mówi dr Piotr Arak, główny ekonomista VeloBanku.

Najbardziej drożące kategorie

Po raz trzeci z rzędu na pierwszej pozycji w rankingu drożyzny znalazły się warzywa ze średnim wzrostem o 16,6% rdr. Ale poprzednio mniej podrożały, bo o 11,1% rdr. – Listopad to okres, w którym kończą się zbiory warzyw sezonowych w Polsce, a dostępne na rynku produkty pochodzą głównie z magazynów, chłodni lub importu. Wyższe koszty przechowywania i transportu wpływają na wzrost cen. Poza

tym należy pamiętać o znacząco niższych zbiorach warzyw w tym roku – dodaje dr Agnieszka Gawlik.

Na drugim miejscu są art. tłuszczone (masło, margaryna, olej itd.) ze średnią podwyżką o 10,4% rdr. W październiku podrożały rdr. o 6,9%. Jak podkreśla dr Justyna Rybacka z Uniwersytetu WSB Merito, w tej kategorii ponownie odczuwamy wzrost cen masła. Borykają się z tym też inne państwa europejskie. Przyczyniają się do tego rosnące ceny surowca, transportu i opakowań oraz koszty pracy.

– Producenci w tym roku realizowali strategię dostosowywania się do konsumpcji serów. Tymczasem wyższe koszty produkcji mleka, spowodowane złą pogodą, uderzyły w rynek masła. Zmiana klimatu i zmniejszona produkcja globalna, m.in. w Nowej Zelandii, doprowadziły do tego, że jego ceny wszędzie biją rekordy. A przed świętami Polacy kupują więcej masła niż zwykle – wyjaśnia ekspert VeloBanku.

Z kolei ekonomista z Santander Bank Polska informuje, że w tym roku dobrze wygląda podaż roślin oleistych, zatem ceny olejów roślinnych powinny pozostać konkurencyjne w stosunku do masła. – Prawdopodobnie konsumenci zmniejszą konsumpcję tego tłuszczu, co wymusi spadek cen. Zakładam jednak, że przetwórcy masła zwiększą jego produkcję, a to podbije ceny innych przetworów mlecznych – prognozuje Marcin Łuziński.

W TOP3 drożyzny są też słodczy i desery ze średnią podwyżką o 10,2% rdr. W październiku podrożały rdr. o 10,4%. – To głównie efekt wzrostu cen czekolady. W tym roku bardzo mocno zdrożało kakao, co wynikało ze słabych zbiorów w Ghanie. Natomiast solidnie wygląda podaż cukru. Moim zdaniem, to będzie

ograniczało tendencje wzrostowe na rynku słodczy – uspokaja ekspert.

Czwartą pozycję w rankingu ma nabiał. Podrożał o 8,1% rdr. Poprzednio odnotował wzrost rdr. o 7,2%. – Mamy słabe dostawy nabiału z Nowej Zelandii i rosnący popyt w Azji. Polskiemu producentowi opłaca się eksportować nabiał i przez to podnosić jego ceny na rodzimym rynku, a zimą podaż mleka jest mniejsza – zwraca uwagę główny ekonomista VeloBanku.

TOP5 najbardziej drożących kategorii zamykają owoce ze wzrostem o 7,4% rdr. W październiku zdrożały rdr. o 9,9%. – Krajowe zbiory są niemal o 1/5 mniejsze niż w 2023 roku. Niższa podaż skutkuje wyższymi cenami. Zakładam, że obserwowany ostatnio spadek dynamiki wzrostu cen jest przejściowy i w kolejnych miesiącach może ona ponownie wzrosnąć – ostrzega Marcin Łuziński.

Mniejsze skoki na portfele

Z kolei najmniej ze wszystkich kategorii zdrożały karmy dla zwierząt, bo tylko o 0,2% rdr. W październiku były na minusie, tj. 0,4% rdr. – Wyniki tej kategorii to pochodna cen mięsa. Dodatkowo zeszłoroczne wysokie podwyżki już i tak znacząco podbiły ceny produktów dla pupili. Wówczas uwzględniono w nich rosnące opłaty za prąd – przypomina dr Justyna Rybacka.

Na przedostatniej pozycji widać produkty sypkie (cukier, mąka, sól itd.) ze wzrostem o 0,4% rdr. W październiku odnotowały podwyżkę o 7,8% rdr. – Ustabilizowały się ceny zbóż po ich znaczących wzrostach w ubiegłym roku. Cukier jest tańszy niż rok temu, ale utrzymujące się obawy dotyczące perspektyw produkcji w Brazylii w sezonie 2024/25 lekko podniosły jego wartość w ostatnim czasie – tłumaczy dr Arak.

Trzecia od końca jest chemia gospodarcza ze wzrostem o 0,6% rdr. Miesiąc wcześniej podrożała rdr. o 1,2%. Wyżej w rankingu są art. dla dzieci ze zwykłą o 2,3% rdr. W październiku odnotowały podwyżkę o 1,5% rdr. – Ta kategoria jest bardzo szeroka. W przypadku żywności isoków szczególne znaczenie mają rosnące ceny opakowań, warzyw i owoców. Natomiast w kwestii jednorazowych pieluch dla niemowląt istotny jest wzrost kosztów pulpy drzewnej do produkcji tego dobra – stwierdza dr Rybacka.

Na piątej pozycji od końca są dodatki spożywcze (musztardy, ketchupy, majonezy itd.) ze średnim wzrostem o 2,4% rdr. Poprzednio podrożały rdr. o 5,1%. Uzupełniając, po środku rankingu jest 7 kategorii. Wśród nich widać napoje z podwyżką rdr. na poziomie 7,1%, pieczywo – 6,9%, ryby – 5,5%, środki higieny osobistej – 4,9%, wędliny – 4,2%, mięso – 2,8%, a także używki – 2,6%.

ŹRÓDŁO: RAPORT

„INDEKS CEN W SKLEPACH DETALICZNYCH”

Magiczny Warmiński Jarmark Świąteczny Cittaslow w Biskupcu!

14 grudnia Biskupiec zamienił się w prawdziwie świąteczną krainę podczas piętnastej edycji Warmińskiego Jarmarku Świątecznego Cittaslow. To wyjątkowe wydarzenie, organizowane w duchu wspólnoty i radości, przyciągnęło mieszkańców oraz gości z całego regionu, wypełniając Biskupiec magią nadchodzących świąt. Uroczystego otwarcia jarmarku dokonał Burmistrz Biskupca Kamil Kozłowski. Następnie rozstrzygnięto konkurs plastyczny „Grinch”. Przedшкоlaci i uczniowie szkół podstawowych, którzy wzięli udział w konkursie, odebrali dyplomy i nagrody. Tegoroczny jarmark przyciągnął rekordową liczbę stoisk oraz tłumy odwiedzających. Wystawcy oferowali ręcznie robione ozdoby świąteczne, unikalne prezenty, lokalne specjały i przysmaki,

a także inspiracje na wyjątkowe świąteczne podarunki. Po całym mieście roznosiły się kuszące aromaty grzane go wina i tradycyjnych potraw, zachęcając do degustacji i zakupów.

Świąteczny klimat dopełniły występy artystyczne na scenie. Przez cały dzień chóry, soliści i zespoły z przedszkoli, szkół, instytucji oraz stowarzyszeń z gminy Biskupiec prezentowały świąteczne utwory, zbierając gromkie brawa. Punktem kulminacyjnym był występ zespołu Arka Noego. Ich radosne melodie i wspólne śpiewanie porwały publiczność tworząc niezapomnianą atmosferę. Dla dzieci przygotowano wiele atrakcji. Najmłodsi bawili się w towarzystwie maskotek, w tym uroczego bałwanka i elfa oraz oczywiście samego Świętego

Mikołaja. Wspólne animacje, gry i fotobudka 360 z możliwością nagrania pamiątkowego wideo były jednymi z największych hitów tegorocznego jarmarku.

Warmiński Jarmark Świąteczny Cittaslow w Biskupcu nie tylko umilił czas mieszkańcom, ale także pozwolił poczuć magię zbliżających się Świąt Bożego Narodzenia. Biskupiec znów udowodnił, że tradycja Warmińskiego Jarmarku Świątecznego to nie tylko okazja do zakupów, ale przede wszystkim czas budowania więzi i celebrowania wspólnoty.

Wsparcia finansowego wydarzeniu udzielił Powiat Olsztyński.

WESOLYCH ŚWIĄT BOŻEGO NARODZENIA!

Pełnych spokoju, radości i rodzinnego ciepła. Niech blask choinki przypomina o tym, co najważniejsze – bliskości, miłości i wspólnych chwilach z najbliższymi.

Niech nadchodzące dni będą pełne serdeczności, a Nowy Rok przyniesie realizację planów, zdrowie oraz siłę do podejmowania kolejnych wyzwań. Dziękujemy Wam za wspólny rok pełen zaangażowania i pracy na rzecz naszej lokalnej społeczności. Wierzmy, że 2024 rok będzie czasem dalszego rozwoju i sukcesów dla naszej małej ojczyzny.

WESOLYCH ŚWIĄT I SZCZĘŚLIWEGO NOWEGO ROKU ŻYCZA

Przewodnicząca Rady Miejskiej
Alina Radziżewska

Burmistrz Biskupca
Kamil Kozłowski

FUTSALOWA NIESKUTECZNOŚĆ

FUTSAL\\\\ W I lidze kobiet Stomil zremisował z AZS KU UW II Warszawa. Olsztynianki miały sporo sytuacji bramkowych, jednak zawodziła skuteczność.

• STOMIL OLSZTYN - AZS KU UW II WARSZAWA 1:1 (0:0)
1:0 - Z. Kowalczyk (23), **1:1** - Gałkowska (25)
STOMIL: Babut - Farelunik, Fidurska, Z. Kowalczyk, Warzeniak oraz Bednarczyk, Brakoniecka, Kamińska, W. Kowalczyk, Pomiechowska, Prusik, Szczepkowska, Wolak, Żukowska

Pierwsza połowa była wyrównana - ocenił trener olsztynianek Marek Maleszewski. - Dobrze operowaliśmy piłką, jednak zespół przecięwny nie dość, że grał niezwykle konsekwentnie w obronie, to jeszcze potrafił odgryźć się kilkoma fajnymi akcjami ofensywnymi. Dobrze w naszej bramce spisywała się Weronika Babut, więc pierwsza połowa była wyrównana. Druga odsłona była już bardziej pod nasze dyktando. Mieliśmy sporo sytuacji bramkowych, jednak zawodziła skuteczność. Inna sprawa, że warszawska bramkarka była znakomicie dysponowana. Warto przy tym zaznaczyć, iż na co dzień gra ona w Ekstralidze. Mimo to w końcu udało nam się przełamać i strzelić bramkę, niestety, za chwilę popelniliśmy

Fot. Emil Marecki

Mniej bramek od Stomilu stracił jedynie prowadzący w tabeli SMS Łódź

błąd w ustawieniu, do tego doszło nieporozumienie między zawodniczkami, w efekcie goście wyrównali. Potem mieliśmy jeszcze kilka fajnych sytuacji, jednak nie byliśmy w stanie przekuć ich na choćby jedną bramkę. Szkoda straconych punktów, ale za podejście i zaangażowanie naszym za-

wodniczkom należą się wielkie brawa. Na pewno w kolejnych meczach powinny mieć jednak „chłodniejszą głowę” pod bramką przeciwnika. Teraz będzie chwila przerwy, czas na analizy, apotem rozpoczniemy okres przygotowawczy do rundy rewanżowej. Cieszę się, że poziom ligi wzrasta. Jest on

Fot. organizatorzy

DKS Dobrze Miasto awansował do turnieju Stomil Cup

zdecydowanie wyższy niż rok lub dwa lata temu.

- W drugiej rundzie Pucharu Polski Stomil Olsztyn zagra u siebie z Heliose Białystok (12 stycznia w Uranii).
- **Inny wynik:** Włókniarz Białystok - Żąbkovia Żąbki 3:5.

I LIGA			
1. SMS Łódź*	15	56:10	
2. Stomil	11	29:17	
3. Żąbkovia*	10	41:19	
4. AZS KU UW II	7	17:30	
5. Helios*	6	20:25	
6. Forty*	6	21:51	
7. Włókniarz	0	12:44	
*mecz mniej			

• W Dobrym Mieście odbyły się eliminacje do turnieju młodzieżowego Stomil Cup. Miejscowy DKS zapewnił sobie awans do turnieju głównego, który odbędzie się 18 i 19 stycznia wolsztyńskiej Uranii. DKS pokonał kolejno: 4:2 Warmię Olsztyn, 6:2 Błękitnych Orneta, 6:0 Polonię Lidzbark Warmiński, 2:0 Fredno Dywity i 10:1 Cresowię Górowo Iławieckie. W turnieju głównym zagrają także: Warta Poznań, Stomil Olsztyn, Żuri Olsztyn, Widok Skierniewice, Jaguar Gdańsk, Górnik Zabrze, Bałtyk Koszalin.

EM, DRYH

64. PLEBISCYT

NA 10 NAJPOPULARNIEJSZYCH
 SPORTOWCÓW WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Partner strategiczny

citi citi handlowy

GŁOSUJĘ NA:

1.....
 2.....
 3.....
 4.....
 5.....
 6.....
 7.....
 8.....
 9.....
 10.....

Pełna lista kandydatów dostępna na <https://gazetaolsztynska.pl/sport/plebiscyt>. Kupon należy dostarczyć do 10 lutego 2025 r. na adres: **Galindia Sp. z o.o., 10-364 Olsztyn, ul. Tracka 5, z dopiskiem „Plebiscyt”.**

Imię i nazwisko .....

Adres .....

Tel. .... Email: .....

Oświadczam, że zapoznałem się i akceptuję regulamin plebiscytu, który jest dostępny w siedzibie spółki i na stronie internetowej <https://gazetaolsztynska.pl/sport/plebiscyt>. Administratorem danych osobowych podanych na kuponie jest Galindia Sp. z o.o. z siedzibą w Olsztynie przy ul. Trackiej 5. Podane dane będą przetwarzane wyłącznie w celu przeprowadzenia plebiscytu. Uczestnikom przysługuje prawo dostępu do treści swoich danych oraz ich poprawiania. Podanie danych osobowych jest dobrowolne, lecz niezbędne do przeprowadzenia plebiscytu.

Data i podpis .....

☐ Wyrażam dobrowolną zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych w celach marketingowych realizowanych przez Galindia Sp. z o.o.

☐ Wyrażam dobrowolną zgodę na otrzymywanie od Galindia Sp. z o.o. informacji handlowych drogą elektroniczną na podany adres poczty e-mail i numer telefonu.

Wyrażenie powyższych zgód jest dobrowolne.

Data .....

Podpis .....

GAZETA OLSZTYŃSKA DZIENNIK ELBŁĄSKI

BA SPORTU I BIZNESU
 2025

PARTNER STRATEGICZNY

citi citi handlowy

ORGANIZATOR

GAZETA OLSZTYŃSKA DZIENNIK ELBŁĄSKI

PARTNERZY

Warmińska
 Aura

#poprawsobięnastrój

— GALERIA —
 WARMIŃSKA

PATRONI HONOROWI

WOJEWODA
 WARMIŃSKO-MAZURSKI
 Radosław Kosi

MARSZAŁEK
 WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO
 Marcin Kuchciński

STAROSTA
 OLSZTYŃSKI
 Andrzej Abako

PREZYDENT
 OLSZTYNA
 Robert Szewczyk

JM REKTOR UNIWERSYTETU
 WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO W OLSZTYNIE
 Jerzy A. Przyborski

PATRONI MEDIALNI

GAZETA OLSZTYŃSKA

DZIENNIK ELBŁĄSKI

GO TV

BIZNES

WM

WAWA.info

64. PLEBISCYT
 NA 10 NAJPOPULARNIEJSZYCH
 SPORTOWCÓW
 WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

POLSKI TRENER MISTRZA ŚWIATA

SZACHY\\ Przyjechałem do Singapuru 21 listopada, wróciłem do Polski 16 grudnia. To był najważniejszy miesiąc w mojej karierze - mówi arcymistrz Grzegorz Gajewski, który poprowadził 18-letniego Gukesh Dommaraju do tytułu mistrza świata.

To była niesamowita przygoda - dla mnie i przede wszystkim dla zawodnika. Nie

było łatwo, wręcz przeciwnie. Zdarzyło się wiele różnych kryzysów w trakcie meczu, wiele kluczowych momentów, które - wydaje mi się - wzbogaciły jego i mnie o wiele doświadczeń. Mam nadzieję, będą procentować w przyszłości - ocenił 39-letni arcymistrz.

Już na starcie, w pierwszej partii, Gukeshowi przytrafiła się porażka białymi. - Na pewno było to rozczarowanie, bo nikt sobie nie wyobrażał takiego początku. Dostrzegłem wtedy jeden pozytyw - wielu komentatorów przewidywało przed meczem, że to będzie jednostronne widowisko, że Ding Liren nie ma szans, że nie wróci już do swojej starej dyspozycji, itp. Natomiast ja cały czas przestrzegałem swojego podopiecznego, żeby na nic takiego nie liczył, ponieważ mistrzem świata nie zostaje się przez przypadek i na pewno Chińczyk zrobi wszystko, żeby na tak ważne wydarzenie wrócić do właściwej formy. Zatem, jeżeli gdzieś tam pojawiała się w głowach myśl, że może jednak uda się zrealizować cel w białych rękawiczkach, to bardzo szybko przyszedł taki pozytywny sygnał ostrzegawczy. Już na wejściu przekonaliśmy się, że mecz nie będzie spacerkiem - przyznał mistrz Polski z 2015 roku.

W trzeciej partii jego podopieczny, znów grając białymi, zwyciężył i doprowadził do remisu. Wszystko wróciło na dobre tory. - To był zbyt wczesny etap meczu, by odetchnąć z ulgą bądź panikować, w zależności od wyniku. Natomiast po prostu cieszyliśmy się, że rezultat wrócił do równowagi. Staraliśmy się nie myśleć za bardzo o wyniku, tylko skupić na kolejnych pojedynkach - przyznał.

Gajewski przewidywał, że nie będzie to jednostronna

rywalizacja i rzeczywiście tak było. W następnych partiach padło siedem kolejnych remisów. Wreszcie 11. runda przyniosła zwycięstwo Dommaraju i prowadzenie w meczu 6:5. Szachowy tron się przybliżył.

- Cały czas wierzyliśmy w końcowy sukces, a 11. partia nic nie zmieniła w naszym nastawieniu. Pojawiła się oczywiście myśl, że może to już, teraz, nareszcie. Że otworzył się „worek z bramkami” i może już do końca będzie troszkę lżej. Wtedy jednak mistrz świata szybko sprowadził nas na ziemię - zauważył.

Liren wygrał 12. partię i wyrównał stan meczu na 6:6. O wszystkim decydowała ostatnia, 14. partia, rozgrywana przy remisie 6,5:6,5, w której Chińczyk grał białymi. Przez długi czas wszystko wskazywało, że i ona skończy się podziałem punktu i konieczna będzie dogrywka. Jednakże pretendent grał wytrwale, w ogóle nie myślał o remisie, chociaż mógł go uzyskać w każdym momencie. Tak jakby spodziewał się błędu przeciwnika, który wcześniej w podobny sposób przegrał jedną z rozgrywek. Irzeczywiście, teraz także taki błąd nastąpił.

- Na bardzo wczesnym etapie meczu, praktycznie od samego początku, nasze założenie było takie, żeby każdą partię grać do końca, jak najdłużej. Nawet jeśli pozycja jest remisowa, to przedłużać pojedynek niejako na siłę, bo wiedzieliśmy, że przewaga kondycyjna będzie po naszej stronie i że z czasem to musi się uwidocznić - zdradził trener nowego mistrza świata.

Nastąpiło to w końcówce meczu, bo zwłaszcza jego środek - jak przyznał Gajewski - był dla pretendenta z Indii trudny, gdyż Liren w obronie grał na bardzo wysokim poziomie. - Kilka partii Dommaraju „nie domknął”, ale trzeba oddać szacunek rywalowi, że naprawdę bardzo wysoko

Gukesh Dommaraju (z lewej) był jedną z gwiazd tegorocznego turnieju Superbet Rapid & Blitz Poland w Warszawie

zawieszał poprzeczkę. Natomiast każda z tych partii, wydaje mi się, odciskała jakieś piętno na energii przeciwnika, bo o energię mojego zawodnika nie było żadnych obaw. I ten błąd rywała w ostatniej partii, choć czysto szachowo był bardzo prosty, kojarzy mi się z tym, co możemy zaobserwować np. w ostatniej rundzie walki bokserskiej, gdy zmęczony zawodnik opuszcza rękawicę i praktycznie pozwala się powalić na deski - analizował.

Gajewski wskazał też, że tego rodzaju błędy zdarzają się w pojedynkach szachowych, które są bardzo napięte, długotrwałe i w pewnym sensie wyniszczające: - Prawie trzy tygodnie ciężkiej pracy umysłowej przekłada się jednak na zmęczenie fizyczne. Można powiedzieć, że z tego powodu, w całkiem niewinnej sytuacji, taki błąd się Chińczykowi przytrafił.

Byli mistrz świata Władimir Kramnik określili tę sytuację jako „koniec szachów, jakie znamy”. Że takie błędy nie uchodzą w meczu o tytuł.

- Nie brałbym wypowiedzi Kramnika na poważnie. Po pierwsze - on już od dłuższego czasu praktycznie na każdy możliwy temat wypowiada się w sposób niezwykle kontrowersyjny. Po drugie - nie do końca wiadomo, na użytek jakiego rynku te jego wypowiedzi padają, więc powstrzymam się od komentarza - uciął Gajewski.

Dla kibiców szachów nad Wisłą budującą niespodzianką było ujawnienie po meczu składu sztabu pretendenta. Oprócz głównego trenera Gajewskiego, tworzyli go m.in. Radosław Wojtaszek, Jan-Krzysztof Duda i Jan Klimkowski. W dodatku, gdy tajemnica przestała obowiązywać, dowiedzieli się, że przygotowania odbywały się również w Polsce.

- Pełną parą zaczęliśmy pracować od czerwca. Mieliśmy cztery zgrupowania, z których trzy odbyły się w Polsce, jedno w Indiach. Lokalizacja była dość naturalna z uwagi na to, że zarówno ja, jak i Radek mieszkamy w Warszawie, obydwaj mamy rodziny, dzieci, więc to było wielkie ułatwienie - przekazał Gajewski.

Jak zaznaczył, każdy w sztabie miał inną rolę i inny był poziom jego zaangażowania. - Na przykład Jan Klimkowski wykonał kawał fantastycznej pracy w trakcie turnieju kandydatów w Toronto. Pomagał mi zdalnie w kraju. Później w przygotowaniu do samego meczu już nie był zaangażowany. Z kolei Jan-Krzysztof Duda wykonał troszeczkę pracy typowego sekundanta, ale przede wszystkim był z nami jako sparingpartner dla Gukesh. Myślę, że obydwaj w ciągu roku rozegrali ponad 300 pojedynków w szachach błyskawicznych. Nie tylko testując nowe warianty otwarć, które chcieli-

śmy wykorzystać w meczu, ale chodziło także o poprawienie tego elementu gry młodego Hindusa, czyli rywalizacji na krótkim czasie, pod presją, bo to się bardzo przydaje w niedočasach. Chłopaki sparowali praktycznie przez cały rok. Myślę, że to było fajne doświadczenie dla obydwu - opowiadał.

Natomiast Wojtaszek był klasycznym sekundantem. - Jego niesamowite doświadczenie, jeśli chodzi o mecze o najwyższą stawkę, ale też etyka pracy, organizacja - to wszystko było na najwyższym poziomie - ocenił szef ekipy, w której skład wchodził także arcymistrzowie Pentala Harikrishna z Indii, Vincent Keymer z Niemiec oraz trener mentalny Paddy Upton z RPA.

Skąd tak duży udział Polaków w przygotowaniach? - Poza tym, że oczywiście nie mamy się czego wstydzić, jeżeli chodzi o umiejętności, to ważne też było to, że po prostu znam tych ludzi, Radka praktycznie od 30 lat. Wiedziałem doskonale, czego się można po nich spodziewać, jaka będzie wartość dodana w teamie, a to też jest ważne - argumentował Gajewski.

Duda i Wojtaszek to od lat dwaj najlepsi polscy arcymistrzowie. Niespodzianką jest natomiast współpraca z 17-letnim Klimkowskim, medalistą mistrzostw świata juniorów, który wypełnił już wszystkie trzy normy na tytuł arcymistrzowski.

- Pojawił się pomysł, żeby w trakcie turnieju kandydatów pomagał mi ktoś młodszy, z bardziej nowoczesnym spojrzeniem na grę, a jednocześnie ktoś zdolny i ambitny, kto będzie w stanie ciężko pracować i dać z siebie wszystko. Janek spełniał wszystkie te pozytywne cechy. Nie znałem go wcześniej, popytałem innych zawodników - wypowiadali się o nim w samych superlatywach. Sprawdził się bardzo dobrze - podkreślił.

Gajewski jest jednym z nielicznych trenerów znad Wisły, który doprowadził do mistrzostwa globu zawodnika z innego kraju, w dyscyplinie uznawanej na całym świecie. Wcześniej szkoleniowcem lekkoatletycznego mistrza świata w biegu na 800 metrów Wilsona Kipketera był Sławomir Nowak. Rozpoznawalność polskiego arcymistrza wzrasta. - Może nie wśród samych zawodników, bo tutaj wszyscy od wielu lat znają dość dobrze swoje zalety i wady. Natomiast w środowisku miłośników szachów przestałem być anonimowy. Zresztą tę pozycję budowałem sobie powoli od pewnego czasu. Siedem, osiem lat współpracy z Viswanathanem Anandem przynajmniej w Indiach swego rodzaju rozpoznawalność mi zapewniły. Jeżeli chodzi o porównanie do Kipketera, wydaje mi się, że zarówno Gukesh, jak i ja będziemy musieli jeszcze sporo pracować i sporo osiągnąć, żeby na nie zasłużyć, bo wielokrotnie zdobywał on medale mistrzostw świata i ładny kawałek czasu utrzymywał się na szczycie.

Stała współpraca arcymistrza z Polski i 21 lat młodszego mistrza świata z Indii trwa od dwóch lat. = Na pełny etat pracuję z Gukeshem od ponad półtora roku. Teraz będzie to zajęcie jeszcze bardziej intensywne, z wieloma wyzwaniami i dużo bardziej istotnymi zawodami, do których będziemy się przygotowywać - zauważył.

Najbliższy start, już jako mistrz świata, Dommaraju ma zaplanowany w tradycyjnym styczniowym turnieju Tata Steel Masters w holenderskim Wijk aan Zee. Natomiast decyzję o udziale w mistrzostwach świata w szachach szybkich i błyskawicznych, które będą w Nowym Jorku, Hindus ogłosi w ostatniej chwili.

WYGRALI I AWANSOWALI

SIATKÓWKA\\\\ Indykpol AZS w meczu ze Ślepskiem miał Szerszenia i nie wahał się go użyć, dzięki czemu olsztynianie w tabeli wyprzedzili goście z Suwałk.

• **INDYKPOL AZS OLSZTYN – ŚLEPSK MAŁOW SUWAŁKI 3:1 (22:25, 25:16, 25:18, 31:29)**

INDYKPOL AZS: Tervaportti (3), Karlitzek (16), Jakubiszak (12), Siwczyk (10), Szerszeń (21), Hadrava (18), Hawryluk (libero) oraz Gąsior, Janikowski, Armoa
MVP: Nicolas Szerszeń

Trener Marcin Mierzejewski, oprócz kontuzjowanego Jakuba Majchrzaka, nie mógł skorzystać też z usług Pawła Cieślaka. Środkowy z Kortowa nabawił się urazu stawu skokowego i będzie musiał pauzować dwa tygodnie.

Mimo to olsztynianie zaczęli mecz z wysokiego C (4:0, 8:3), jednak z każdą kolejną minutą coraz częściej śpiewali falsetem. W efekcie po asie Filipiaka było 14:14 (chwilę wcześniej w taki sam sposób punkt zdobył Halaba, który w przyszłym sezonie ma ponoć zagrać w Olsztynie), po czym goście objęli prowadzenie 15:14 po bloku na Karlitzku.

W końcówce Indykpol AZS przegrywał 18:21 i tej straty już nie zdołał odrobić.

NIEPOWODZENIE EWIDENTNIE ROZDRAŻNIŁO GOSPODARZY, WIĘC W DWÓCH KOLEJNYCH PARTIACH ŚLEPSK BYŁ CAŁKOWICIE BEZRADNY. OLSZTYNIANIE ZNAKOMICIE ZAGRYWALI, SZCZEGÓLNIE SZESZEŃ I HADRAVA, DOBRZE BLOKOWALI, W POLU TEŻ NIE PRÓŻNOWALI, A NA ROZEGRANIU SWÓJ DZIEŃ MIAŁ TERVAPORTTI, KTÓRY - GDY NADARZYŁA SIĘ OKAZJA - POTRAFIŁ TEŻ POPISAĆ SIĘ SKUTECZNYM ATAKIEM.

I gdy kibice spodziewali się zwycięstwa w czterech setach, goście niespodziewanie wrócili do gry. Wczwartej partii Ślepsk wygrywał 14:11, jednak podopieczni trenera Marcina Mierzejewskiego zdołali odrobić

Nicolas Szerszeń zdobył 21 punkt i został uznany za najlepszego zawodnika sobotniego meczu

straty, dzięki czemu byliśmy świadkami emocjonującej końcówki. Raz piłkę meczową miał Indykpol AZS, raz piłkę setową próbował skończyć Indykpol AZS, po czym znowu przed szansą stanęli olsztynianie. Ostatecznie szczęście było przy gospodarzach, którzy decydujący punkt zdobyli po autowym ataku Filipiaka.

- Kapitalne spotkanie i wynik dla nas - ocenił Mateusz Janikowski. - Bardzo się cieszymy, że w końcówce czwartego seta pokazaliśmy charakter i nie pękliśmy. Udało nam się odwrócić losy tego spotkania i zapisujemy trzy punkty w tabeli. Myślę, że dobrze funkcjonowała zagrywka, to był nasz duży atut. Byliśmy też groźni na wysokiej piłce. Z obu stron naprawdę było wiele fajnych wymian - był po prostu dobry mecz.

Z innych pojedynków warto zwrócić uwagę na wyjazdowe zwycięstwa ZAKSY (w Częstochowie) i Jastrzębskiego Węgla (w Rzeszowie). Jednak chyba większe wrażenie wywołała wypowiedź Bartosza Kurka, która zmartwiła sympatyków klubu z Kędzierzyna-Koźla, bowiem utytułowany reprezentant Polski przyznał, że po sezonie kontrakt z ZAKSĄ mu się skończy, więc już teraz rozgląda się za nowym klubem.

• 4 stycznia Indykpol AZS podejmie Nowak-Mosty MKS Będzin (17:30). Wejściówki na bilety.indykpolazs.pl.

• **17. kolejka:** Steam Hemarpol Norwid Częstochowa - ZAKSA Kędzierzyn-Koźle 0:3 (22:25, 23:25, 26:28), Cuprum Stilon Gorzów - PGE GiEK Skra Betchatów 1:3 (25:19, 20:25, 20:25, 23:25), Asseco Resovia Rzeszów - Jastrzębski Węgiel 0:3 (21:25, 22:25, 23:25), Barkom Każany Lwów - Aluron CMC Warta Zawiercie 1:3 (26:28, 24:26, 25:23, 19:25), Trefl Gdańsk - Bogdan-ka LUK Lublin 0:3 (15:25, 16:25, 22:25), po oddaniu gazety do druku zakończyły się mecze PGE Projekt Warszawa - Nowak-Mosty MKS Będzin i PSG Stal Nysa - GKS Katowice.

PO 16 KOLEJKACH

1. Jastrzębski	44	47:17
2. Projekt*	38	44:18
3. Warta	39	43:20
4. LUK	35	40:23
5. ZAKSA	34	38:27
6. Norwid	29	37:34
7. Resovia	28	37:35
8. Skra	28	35:32

9. Indykpol AZS 24 31:33

10. Ślepsk	23	35:38
11. Trefl	20	31:41
12. Stilon	19	27:40
13. Stal*	12	21:41
14. Będzin*	12	20:40
15. Barkom	11	24:43
16. Katowice*	6	17:45
* mecz mniej		

OGŁOSZENIA DROBNE

NIERUCHOMOŚCI

sprzedam

GARAŻ przy ul. Przemysłowej, 600-741-142

WWW.DOMKIANGIELSKIE.PL
503-103-703

>>> 13. kolejka II ligi

mężczyzn: AZS UWM Olsztyn - ProNativa SKK Belsk Duży 3:1 (20:25, 25:20, 25:22, 25:19), MTS Międzyrzec Podlaski - Lechia Tomaszów Mazowiecki II 3:0 (25:16, 25:19, 25:14), MOS Wola Tramwaje Warszawskie - Necko Augustów 3:2 (25:23, 25:20, 22:25, 18:25, 15:12), Enea KKS Kozienice - Metro Family Warszawa 3:0 (25:22, 25:20, 25:21), Camper Wyszaków - NLO SMS PZPS Spała 2 3:0 (25:16, 25:21, 25:13), Sparta Grodzisk Mazowiecki - Kartpol Kobylka 0:3 (22:25, 22:25, 21:25).

PO 13 KOLEJKACH

1. Sparta	31	35:15
2. Augustów	31	35:13
3. Camper	26	30:18
4. Kobylka	24	29:20
5. Kozienice	24	27:19
6. AZS UWM	21	25:24
7. Międzyrzec	19	25:25
8. Wola	19	24:23
9. Metro	15	20:29
10. Belsk Duży	14	18:27
11. Spała 2	10	15:33
12. Lechia II	0	2:39

>>> 11. kolejka II ligi kobiet:

Skarpa Toruń - Chemik SMS Olsztyn 2:3 (27:25, 25:27, 22:25, 25:21, 7:15), SMS Police - JohnnyBros AZS Uniwersytet Gdański 3:0 (25:22, 25:18, 25:20) Szamotulanin Szamotuły - Enea Energetyk Poznań 2 3:0 (27:25, 25:11, 25:17), ZSMS Poznań - TSS Gdańsk 3:1 (25:22, 18:25, 25:21, 25:17), Pałac Bydgoszcz WSKonsorcjum UKS OPP Powiat Kołobrzeski 3:0 (26:24, 29:27, 25:17).

DRYH

PO 11 KOLEJKACH

1. Police	29	32:10
2. Szamotulanin	28	31:11
3. AZS UG	27	29:11
4. Energetyk 2	22	24:16
5. Pałac	17	24:21
6. ZSMS	12	15:24
7. Powiat	11	15:25
8. Chemik	9	15:26
9. TSS	5	12:30
10. Skarpa	5	8:31

ARKADIA

Olsztyn, ul. Jagiellońska 52/85

tel. 89 526 67 53, 665 175 125
całodobowe przewozy zmarłych

www.zuparkadia.olsztyn.pl

Gwarantujemy godną
i kulturalną usługę

103923opb1-e-M

**USŁUGI
POGRZEBOWE**

ARKA
Elżbieta Michałowska Anna Michałowska

OLSZTYN (Zatorze), ul. M. Zientary-Malewskiej 2A
☎ 89 534 72 42, 605 635 908

OLSZTYN (Jaroty), ul. Herberta 16/24
(wejście od Wilczyńskiego, naprzeciw „Medyka”)
☎ 89 526 66 01, 605 665 909

www.arkaolsztyn.pl

Całodobowy przewóz zmarłych

614619opb1-a-M

Z głębokim żalem zawiadamiamy, że 18 grudnia 2024 r. odszedł od nas
Nasz Kochany Mąż, Tata i Dziadek

ś. † p. Władysław Maria Świeczkowski
Uroczystości pogrzebowe rozpoczyna się 23 grudnia 2024 r. (poniedziałek)
o godz. 12.00 pożegnaniem i modlitwą różańcową w kaplicy przy ul. Marińskiej w Olsztynie, skąd o godz. 12.30 nastąpi wyprowadzenie na mszę św. pogrzebową, która zostanie odprawiona o godz. 13.00 w bazylice Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Gietrzwałdzie. Ceremonia pochowania odbędzie się na cmentarzu parafialnym w Gietrzwałdzie.
Pograżona w smutku rodzina

187524opb1-a-M

Z głębokim smutkiem żegnamy

ś. † p.

**Druha dr. Władysława Marię
Świeczkowskiego**

członka Zarządu Oddziału Wojewódzkiego Związku
Ochotniczych Straży Pożarnych RP Woj. Warmińsko-
-Mazurskiego. Wieloletniego Przewodniczącego
Komisji Historycznej Oddziału. Wielkiego miłośnika
i znawcę historii, zwłaszcza strażackiej.

Wyrazy szczerego współczucia

Rodzinie oraz Bliskim

składają Prezes Gustaw Marek Brzezina,
Dyrektor ZW Maciej Jasiński oraz pracownicy
Oddziału Wojewódzkiego ZOSP RP w Olsztynie

187324opb1-a-M

Zawiadamiamy, że dnia 19 grudnia 2024 r. zmarła w wieku 82 lat
Nasza Kochana Mama, Babcia, Ciocia i Kuzynka

ś. † p. Mirosława Hanczewska
Uroczystości pogrzebowe rozpoczyna się 23 grudnia 2024 r. (poniedziałek)
o godz. 14.15 modlitwą różańcową w kaplicy przy ul. Marińskiej,
skąd o godz. 14.45 nastąpi wyprowadzenie
do Parafii Chrystusa Odkupiciela Człowieka przy ul. Wyszyńskiego
na Mszę Świętą pogrzebową ok. 15.00. Ceremonia pochowania
odbędzie się na cmentarzu komunalnym w Dywitach.
Kondukt żałobny wyruszy od wschodniej bramy cmentarza, od strony Kieźlin.
Pograżona w smutku i żalu rodzina

ARKA-G

64.

PLEBISCYT

NA 10 NAJPOPULARNIEJSZYCH
SPORTOWCÓW WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

PODZIĘKUJMY SPORTOWCOM Z REGIONU!

Wyberzmy najpopularniejszych sportowców 2024 roku!

- ◆ Weź udział w 64. Plebiscycie Sportowym.
- ◆ Głosowanie trwa do 10 lutego 2025 roku.
- ◆ Wyślij kupon, który znajdziesz w gazecie na adres redakcji **Galindia Sp. z o.o., 10-364 Olsztyn, ul. Tracka 5, z dopiskiem „Plebiscyt”** lub **wyślij SMS pod nr 73601** z głosem na Twojego ulubionego sportowca.
- ◆ Nazwiska sportowców oraz przypisane im kody dostępne na stronie internetowej **www.gazetaolsztynska.pl/sport/plebiscyt**.
- ◆ Regulamin Plebiscytu dostępny na stronie **www.gazetaolsztynska.pl/regulaminy**.

www.gazetaolsztynska.pl

FB Gazeta Olsztyńska

Plebiscyt Sportowy

Partner strategiczny

citi citi handlowy

**GAZETA
OLSZTYŃSKA**

**DZIENNIK
ELBLĄSKI**

PONIEDZIAŁEK | 23 | 12 | 2024 |

GAZETA
OLSZTYŃSKA

DZIENNIK
ELBLĄSKI

PANOPTIKUM

2024

LASÓW PAŃSTWOWYCH

Adam Czajkowski Dyrektor Regionalnej Dyrekcji
Lasów Państwowych w Olsztynie

Szanowni Czytelnicy,
Jest mi niezmiernie miło powitać Was w specjalnym dodatku do Gazety Olsztyńskiej, który jest poświęcony niezwykle cennym walorom przyrodniczym oraz turystycznym Nadleśnictw wchodzących w skład Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie. Wraz z zespołem Leśników, przygotowaliśmy dla Was przewodnik, który odkrywa przed Wami bogaty skarb, jakim są nasze lasy, jeziora, rzeki oraz unikalne ekosystemy, które są częścią naszego pięknego regionu.

Nadleśnictwa wchodzące w skład RDLP w Olsztynie obejmują szeroki wachlarz różnorodnych siedlisk leśnych i przyrodniczych, które przyciągają turystów, naukowców, miłośników przyrody oraz tych, którzy po prostu pragną odpocząć w otoczeniu natury. Od rozległych borów sosnowych, przez malownicze dąbrowy, po nasłonecznione łąki – każdy z tych ekosystemów ma swoje unikalne cechy i bogactwo biologiczne. Ponadto, region Olsztyna leży w sercu Warmii i Mazur, znanym jako „Kraina Tysiąca Jezior”, co czyni go jeszcze bardziej atrakcyjnym miejscem do odwiedzenia

oraz eksploracji. W ostatnim czasie zintensyfikowaliśmy nasze wysiłki w zakresie ochrony przyrody, edukacji ekologicznej oraz promocji aktywnego stylu życia. Celem jest nie tylko zachowanie unikalnych walorów naszego regionu, ale także stworzenie przestrzeni, w której mieszkańcy oraz turyści mogą korzystać z uroków natury.

Walory turystyczne naszych nadleśnictw są nieocenione – ścieżki edukacyjne, szlaki piesze i rowerowe, miejsca biwakowe oraz punkty obserwacyjne to tylko niektóre z atrakcji, które właśnie dla Was przygotowaliśmy. Z uwagi na bioróżnorodność regionu, zachęcamy do odkrywania bogactwa flory i fauny, jaką można spotkać podczas wędrówek po lasach, których gospodarzami są olsztyńscy leśnicy. Wiele z gatunków, które napotkacie, jest objętych ochroną, co czyni te tereny jeszcze bardziej cennymi. Obcowanie z naturą i poznawanie jej tajemnic to nie tylko pasjonujące doświadczenie, ale także doskonała okazja do edukacji i nawiązania głębszej więzi z otaczającym nas światem natury. Urokliwe jeziora, szumiące rzeki i potoki oraz krystalicznie czyste powietrze przyciągają nie tylko miłośników ekologii, ale także sportowców, którzy chcą cieszyć się aktywnością na świeżym powietrzu. Wody w naszych jeziorach zapraszają do uprawiania żeglarsstwa, kajakarstwa, a także wędkowania, które jest szczególnie popularne wśród mieszkańców regionu. Kontakt z naturą oraz aktywny styl życia są kluczowe dla zdrowia fizycznego i psychicznego, dlatego zachęcamy wszystkich do aktywnego spędzania czasu w naszych lasach i nad wodami.

Wartykułach, które przygotowaliśmy na potrzeby niniejszego dodatku, znajdziecie szczegółowy opis walorów przyrodniczych, turystycznych i kulturowych poszczególnych nadleśnictw. Chcieliśmy zaprezentować Wam jak najwięcej atrakcji, jakie czekają na Was w naszych nadleśnictwach. Od miejsca założenia ścieżek edukacyjnych po ukryte skarby przyrody, wszystko to, co sprawia, że warto odwiedzić naszą okolicę. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Olsztynie dokłada wszelkich starań, aby lasy były nie tylko miejscem

do pracy, ale również przestrzenią, która spełnia oczekiwania turystów i entuzjastów natury. Edukacja przyrodnicza, rekreacja oraz ochrona środowiska – to niektóre z filarów, na których skupiamy naszą działalność.

Uważamy, że to my jesteśmy emocjonalnie i odpowiedzialnie związani z tym, co nas otacza, dlatego podejmujemy odpowiednie kroki w celu ochrony i zachowania tych cennych zasobów. Przez 100 lat Lasy Państwowe dbają i kształtują lasy tak aby wypełniały wszystkie przypisane im funkcje, a w ostatnim czasie przystosowujemy je do sprostania zmianom klimatycznym.

Jako dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie, pragnę zaprosić Państwa do odkrywania uroków naszych lasów, do korzystania z wszystkich możliwości, które oferują, a także do współpracy w zakresie ochrony środowiska naturalnego. Razem możemy dbać o nasze lasy, aby przyszłe pokolenia również mogły się nimi cieszyć w pełni.

Zachęcam do lektury oraz odkrywania natury, która jest w zasięgu ręki. Mam nadzieję, że ten dodatek dostarczy Wam wielu inspiracji do aktywnego spędzania czasu w otoczeniu natury i odkrywania piękna Warmii i Mazur.

Przed Nami Święta Bożego Narodzenia. Z tej okazji składam w imieniu własnym oraz współpracowników najlepsze życzenia zdrowych, rodzinnych Świąt w atmosferze domowego ciepła oraz wszystkiego dobrego w nadchodzącym Nowym Roku.

Z leśnym pozdrowieniem,

Adam Czajkowski
Dyrektor Regionalnej Dyrekcji
Lasów Państwowych w Olsztynie

100 LAT
1924 – 2024
Lasów Państwowych

Szanowni Państwo,

Zachęcam wszystkich czytelników do zapoznania się z bogactwem przyrodniczym, krajobrazowym, kulturowym i historycznym lasów Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie. Ta ogromna wartość polskich lasów państwowych została utrwalaona i powiększona przez pokolenia leśników dbających o nasze wielkie narodowe dobro. Dobro, jakim są polskie lasy. Dobro, z którego jesteśmy dumni, ale... za które wszyscy jesteśmy odpowiedzialni, bo to nasze lasy.

Jednocześnie znajdujemy się w wyjątkowym momencie leśnictwa w Europie i Polsce. Realizowana w naszym kraju wielofunkcyjna gospodarka leśna oparta o zrównoważone użytkowanie zasobów drzewnych (pozyskujemy mniej drewna niż corocznie przyrasta), powszechną ochronę lasów i troskę o stabilność drzewostanów oraz dostosowywanie do naturalnych warunków siedliskowych przestaje wystarczać i coraz częściej jest kwestionowana. Coraz większą rolę odgrywają oczekiwania i presja społeczna, zwłaszcza w okolicach dużych miast lub obszarów szczególnie atrakcyjnych przyrodniczo lub krajobrazowo. Stajemy także wobec wyzwań Europejskiego Zielonego Ładu czy „Fit for 55” z dylematem, czy... to właściwa droga???

Czy propozycja segregacyjnego modelu lasu, gdzie pewna część lasów jest wyłączona z gospodarki leśnej (modne ostatnio 20% powierzchni lasów państwowych), a pozostała intensywnie użytkowana może sprawdzić się w polskich realiach. Tu, gdzie z kulturowych i historycznych przesłanek każdy z nas ma dostęp do prawie każdego fragmentu lasu (z oczywistymi wyłączeniami), gdzie może spacerować, zbierać grzyby czy jagody...

Jednocześnie wyłączenie z gospodarki leśnej kolejnych fragmentów polskich lasów skutkuje ograniczeniem pozyskania drewna, najwspanialszego

**Biuro Urządzania Lasu
i Geodezji Leśnej Oddział w Olsztynie**

i najbardziej ekologicznego surowca świata. Ograniczenie to może skutkować problemami całego sektora leśno-drzewnego, który w Polsce jest istotnym obszarem tworzenia naszego PKB. Jest także potencjałem możliwości zatrudnienia i rozwoju dla mieszkańców obszarów typowo wiejskich.

Lasy w Polsce stoją przed wieloma wyzwaniami. Wyzwaniami związanymi ze zmianami klimatycznymi, z oczekiwaniami społecznymi, wzrostem miast i osiedli, ochroną najcenniejszych przyrodniczo fragmentów polskich lasów. Wszyscy chcemy je chronić, ale pytaniem zasadniczym jest – w jaki sposób? Samo utworzenie rezerwatu przyrody czy nawet Parku Narodowego nic nie zmienia. Ważne, jaki sposób ochrony w tych formach przewidzianych ustawą o ochronie przyrody będzie realizowany. I czy będzie to ochrona czynna czy bierna?

Z drugiej strony, jeśli wciąż w lasach Państwowych jest tak wiele miejsc wyjątkowych, starodrzewów, czy siedlisk i drzewostanów zasługujących na ochronę, to znaczy chyba, że dotychczasowe zarządzanie naszymi lasami było prawidłowe i słuszne. Dlaczego więc zmieniać to, co dobre? Funkcjonujący w polskich lasach model lasu wielofunkcyjnego sprawdził się, a teraz należy jedynie położyć nacisk na dostosowanie działań i gospodarki leśnej do najważniejszej funkcji, który dany las pełni.

Być może wolniejsza i mniej agresywna krajobrazowo wymiana pokoleniowa lasu w lasach o zwiększonej funkcji społecznej spowoduje większą akceptację dla działań leśników. Jednocześnie docenienie drewna, jako najbardziej ekologicznego surowca, powinno wzbudzać akceptację dla wycinania drzew, zgodnie z ekologią, dla dobra wszystkich obywateli i gospodarki naszego kraju.

Drzewa są jednym z nielicznych organizmów żywych na ziemi, które żyją dłużej od człowieka. Dlatego też ich wycinanie budzi czasem sprzeciw. Zwłaszcza, gdy dotyczy to „naszego lasu”, „naszych drzew”. Chciałbym jednak zapewnić, że w wymiarze całościowym, zarówno na poziomie każdego nadleśnictwa jak i całego kraju, proces wycinania drzew, pozyskiwania surowca drzewnego, jest pod pełną kontrolą. A jak zmieniają się zasoby przyrodnicze polskich lasów, każdy może łatwo sprawdzić na stronach internetowych Banku Danych o Lasach (www.bdl.lasy.gov.pl).

Włodzimierz Serwiński
Dyrektor Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej
– Oddział w Olsztynie

Nadleśnictwo Bartoszyce

czyli o bogactwie pogranicza

Nadleśnictwo Bartoszyce nie imponuje ani powierzchnią leśną (około 15 tys. ha) ani tym bardziej lesistością (około 17%). Nasze niewielkie, rozrzucone wśród pól uprawnych i miejscowości kompleksy leśne już kilkaset lat temu utraciły puszczański charakter. Cóż jest więc takiego w tej przyrodzie, że w drobnych, nawet kilkunast-hektarowych „laskach” występuje nawet kilkanaście gatunków drzew i krzewów, kilkadziesiąt gatunków roślin runa (z liczną reprezentacją tych chronionych), że stanowią one ostoję dla ponad setki gatunków ptaków w tym tych największych jak bielik, orlik krzykliwy, żuraw czy bocian czarny i tych rzadkich – chronionych w ramach sieci Natura 2000. Gdzie drzemie ten potencjał ekologiczny, który pozwala utrzymać się licznym (czasem zbyt licznym) populacjom ssaków kopytnych, zapewnia dogodne (czasem zbyt dogodne) warunki bytowania dla bobrów, daje schronienie płazom i gadom...

Poza wyjątkowym bogactwem siedlisk (ponad 90% to bardzo żyzne siedliska lasowe) i dostatkami wody gromadzącej się w niewielkich, ale bardzo licznych zbiornikach, bagnach i torfowiskach, przyczyną tego nadzwyczajnego bogactwa należy szukać w zjawisku znanym ekologom jako „efekt styku” czyli tendencji do wzrostu różnorodności gatunkowej i zagęszczenia organizmów na obszarze ekotonu. Ekotonu rozumianego jako pogranicze środowisk lub biocenoz. To właśnie dzięki mozaice biotopów polnych, leśnych, wodnych i kulturowych, ekoton osiąga u nas rozmiary zapewniające doskonałe warunki dla wzrostu i rozwoju wszystkim występującym tam gatunkom flory i fauny. Pomimo silnego rozdrobnienia kompleksów leśnych, istnieje komunikacja pomiędzy poszczególnymi populacjami. Dzieje się tak za sprawą licznych

rzek, rzeczek i innych cieków, które wraz ze swoim otoczeniem tworzą naturalne korytarze ekologiczne. Najważniejsze korytarze stanowią doliny rzek Łyny, Gubry i Symarsy chronione w ramach obszarów chronionego krajobrazu. Te szczególnie walory nadleśnictwa dostrzeżono obejmując ponad połowę jego powierzchni leśnej różnymi kategoriami ochronności. Nie da się ukryć, że prowadzenie gospodarki leśnej na tym terenie do łatwych nie należy – setki lat użytkowania rolniczego ograniczyły tereny leśne do miejsc, w których absolutnie nie dało się praktykować żadnej innej działalności ludzkiej. Głina, która jeszcze wczoraj wyszła na słońcu do konsystencji pasa startowego, po lekkim deszczu ślizga się i lepi do wszystkiego, skutecznie eliminując wszystkie słabsze technologie. Jednocześnie bogactwo gatunków to więk-

sza odporność na choroby i szkodniki a ogień (z wyjątkiem wczesnej wiosny, nim zazieleni się pokrywa gleby) też specjalnie nam specjalnie nie dośkwiera. Co do hodowli lasu, to niegdyś na jednym ze szkoleń skwitowała to znakomicie pewna pani inżynier: „U was jak robotnik zapomni po sadzeniu szpadla na uprawie, to na drugi rok trzzonek pędy puszcza” – coś w tym jest. Co się tyczy turystyki to podstawowym walorem jest jej niewielka intensywność ale „wytrawni włóczykije” z pewnością nie będą zawiedzeni. Dla cyklistów mamy część Wschodniego Szlaku Rowerowego Green Velo – najdłuższego, spójnie oznakowanego szlaku rowerowego w Polsce. Dla kajakarzy – spływ dolnym odcinkiem rzeki Łyny niemal do samej granicy państwa. Dla pasjonatów historii – interesujące, choć mało popularne, obiekty, ukryte gdzieś w

wioskach i miasteczkach. Dla wszystkich – niespotykane pejzaże pogranicza historycznej Warmii i Prus. Ci, którzy nie boją się bezpośredniego kontaktu z naturą, mogą, zupełnie za darmo, spędzić noc w hamaku lub pod namiotem, na specjalnie wyznaczonym obszarze rozproszonych biwakowania w ramach akcji Lasów Państwowych pod hasłem „Zanocuj w lesie”. Po szczegóły zapraszamy na naszą stronę internetową www.bartoszyce.olsztyn.lasy.gov.pl

Nadleśnictwo Bartoszyce jest przykładem na to, że krajobraz kulturowy nie oznacza wcale zubożenia przyrodniczego i jest dowodem, że prowadzenie gospodarki leśnej może wpływać pozytywnie na przyrodę pod warunkiem zachowania status quo pomiędzy poszczególnymi funkcjami lasu oraz lasu i jego otoczenia.

Wiesław Oziewicz

Zdjęcia: Paweł Ulaniuk

Nadleśnictwo Ciechanów

Nadleśnictwo Ciechanów jest jedną z północno-mazowieckich jednostek wchodzących w skład Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych Olsztynie. Historycznie obszar ten znajdował się w granicach Ziemi Zawkrzeńskiej oraz Ziemi Ciechanowskiej będących częścią Księstwa Mazowieckiego. Na terenie obecnego Nadleśnictwa Ciechanów do roku 1939r. nie istniały struktury Polskich Lasów Państwowych. Lesistość powiatu wg. danych z roku 1935 wynosiła zaledwie 6 %. (Aktualnie, dzięki pracy kilku pokoleń leśników wynosi 16% tj. 0,175ha/mieszkańca).

Graino	Powierzchnia lasu w ha	Powierzchnia lasu w ha	Średnia wysokość drzew w m	Średnia wysokość drzew w m
Białystok	2.700	86,00	0,77	0,018
Łódź	10.400	38,00	0,38	0,008
Olsztyn	11.700	87,00	0,54	0,014
Mazowie	16.800	281,25	18,74	0,582
Nasawo	11.500	208,33	4,44	0,108
Opinogóra	6.000	1.011,94	14,54	0,370
Ciechanów	2.700	480,00	4,50	0,098
Żelazów	30.000	1.410,47	7,00	0,038
Żelazów	10.500	210,00	7,00	0,068
Żelazów	7.000	300,00	4,00	0,094
Łódź	118.200	1.196,45	6,00	0,110

Właścicielem przeważającej części obszarów leśnych była rodzina Krasieńskich – potomkowie poety Zygmunta. W skład Ordynacji Opinogórskiej – struktury rodzinnej zarządzającej ich dobrami - wchodziły prawie wszystkie większe kompleksy leśne – Lekowo, Gołoty, Ościstowo, Wierzbowo, Bardunki, Kołaczów. Gospodarka leśna na gruntach należących do Ordynacji Opinogórskiej prowadzona była w sposób planowy od połowy XIX w. Krasieńscy zatrudniali profesjonalnych leśników i zlecali wykonywanie Planów Urządzenia Lasów.

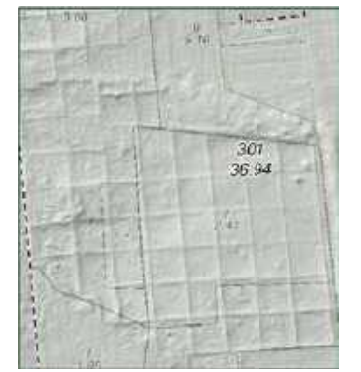
W ramach zadań samorządu państwowego na naszym terenie podejmowano bardzo szeroko działania związane z zalesianiem nieużytków – głównie lotnych piaszków. Głównym zadaniem leśników w tym okresie było zwiększenie lesistości przy jednoczesnym zapewnieniu ciągłości dostaw surowca do odbudowy Państwa. Struktury państwowe i prywatne w obszarze zalesień gruntów często się wspierały zarówno materialnie jak i merytorycznie. W 1936r. Na terenie Leśnictwa Ościstowo – należącego do Ordynacji Krasieńskich zorganizowano konferencję poświęconą zalesianiu nieużytków z udziałem ponad 100 osób w tym rektora SGGW Jana Miklaszewskiego.

1. Magnificencja, prof. Jan Miklaszewski – Rektor S. G. G. W.
2. Prezes P. W. L. Edmund Miklaszewski – Dyrektor Lasów Państwowych w Warszawie.
3. Prof. Jan Kłocki – Sekretarz Ministerstwa Rolnictwa i L. R.
4. Inż. Jan Hanczarski – Dyrektor Lasów Państwowych w Warszawie.
5. Inż. Jan Prokopiuk – inżynier, prezes Zarządu Leśników R. P.
6. Inż. dr. Edward Chmielecki – prof. S. G. G. W. w Warszawie.

Obszerne materiały ze spotkania zostały opublikowane – w Dzienniku urzędowym województwa mazowieckiego nr 3. z 1937r. Dokument zawierał również oficjalne podziękowania dla osób aktywnie wspierających akcje zalesieniową w powiecie.

W ramach zadań samorządu państwowego na naszym terenie podejmowano bardzo szeroko działania związane z zalesianiem nieużytków – głównie lotnych piaszków. Głównym zadaniem leśników w tym okresie było zwiększenie lesistości przy jednoczesnym zapewnieniu ciągłości dostaw surowca do odbudowy Państwa. Struktury państwowe i prywatne w obszarze zalesień gruntów często się wspierały zarówno materialnie jak i merytorycznie. W 1936r. Na terenie Leśnictwa Ościstowo – należącego do Ordynacji Krasieńskich zorganizowano konferencję poświęconą zalesianiu nieużytków z udziałem ponad 100 osób w tym rektora SGGW Jana Miklaszewskiego.

Z efektów pracy starszych kolegów korzystamy do dziś. Przykładem tych działań jest ustalona wydma śródlądowa – zalesienie porolne – wieś Juliszewo. oddz. 301, Nadleśnictwo Ciechanów.

Nadleśnictwo Ciechanów powstało w roku 1945 na mocy dekretów z 1944 roku o przeprowadzeniu reformy rolnej i przejęciu niektórych lasów na rzecz Skarbu Państwa obszary leśne dawnej własności prywatnej powyżej 25 ha włączono do nowo utworzonego Nadleśnictwa Ciechanów. Główne obszary, stanowiące 39% pochodziły z dóbr ordynacji Opinogóra należącej do rodziny Krasieńskich.

Pierwszym Nadleśniczym i organizatorem Nadleśnictwa był inż. Tadeusz Sobolewski – wybitny leśnik, uczestnik wojny 1920r., oficer AK, działacz niepodległościowy i społeczny. Pierwsza siedziba jednostki mieściła się w jego domu rodzinnym na ul. Ściegiennego 2 w centrum Ciechanowa.

Jednym z ciekawszych obiektów dziedzictwa leśnego w zasobach Nadleśnictwa jest zabytkowa Leśniczówka Bardunki. Obiekt ten należał przed rokiem 1939 do majątku rodziny Krasieńskich. Budynek został wzniesiony ok. 1880 r. i powiększony na początku XX w. Pełnił zawsze rolę administracyjną dla służb leśnych. Do roku 2003r. znajdowała się tutaj kancelaria Leśnictwa Bardunki. Na uwagę zasługuje park otaczający dworek z aleją grabową chronioną jako pomnik przyrody i ciekawymi detalami małej architektury, jak ka-

mienny stół ukryty pod koronami drzew. W 2008 roku przeprowadzono remont odtworzeniowy budynku oraz prace konserwatorskie na terenie parku.

Obecna powierzchnia w zarządzie Nadleśnictwa Ciechanów wynosi 11 614,60 ha przy zasięgu terytorialnym 1349,9 km². Grunty podzielone są aż na 539 kompleksy, które często stanowią enklawy wśród pól uprawnych. W ramach zawartych Porozumień ze Starostami Nadleśnictwo Ciechanów sprawuje nadzór nad gospodarką leśną w lasach niestanowiących własności Skarbu Państwa położonych na terenie czterech powiatów: ciechanowskiego, płońskiego, mławskiego i przasnyskiego – powierzchnia nadzoru wynosi 10 806,51 ha.

Nadleśnictwo Ciechanów aktywnie prowadzi zakupy lasów oraz gruntów przeznaczonych do zalesienia. Z tego tytułu w latach 2022-2024, powierzchnia w zarządzie Nadleśnictwa zwiększyła się aż o ok. 275ha. Wynikiem tych działań jest znaczne zwiększenie rozmiaru zalesień gruntów porolnych (plan 2025 – 18,26ha), a tym samym zwiększanie lesistości regionu. W ramach zadań bieżących oraz przygotowania do uzgodnienia

Planu Urządzenia Lasu na lata 2024-2033 Nadleśnictwo podejmowało działania związane z konsultacjami społecznymi dotyczącymi lasów o zwiększonej funkcji społecznej – kompleksów Śmiecin i Krubin – położonych w granicach Ciechanowa. Zostały one wyznaczone Decyzją Nadleśniczego w roku 2024 na obszarze 57ha. Nadleśnictwo Ciechanów posiada dwa obiekty związane z prowadzoną edukacją leśną, które zamierza dalej utrzymywać. Na ofertę edukacyjną składają się: leśna ścieżka edukacyjna, zlokalizowana w Uroczysku Ościstowo, oraz sala edukacyjna w kancelarii zabytkowej leśniczówki Bardunki.

W 2023r. wyznaczono 5 kilometrowy szlak leśny dla osób uprawiających Nordic Walking.

W miejskim kompleksie Śmiecin udostępniono kilometrową trasę spacerową wyposażoną w tablice informacyjne i elementy infrastruktury turystycznej.

W bieżącym roku na terenie Uroczyska Gołoty wyznaczono szlak konny.

23 października 2024r. w Ciechanowie odbyła się lokalna uroczystość obchodów 100-lecie powstania w Polsce Lasów Państwowych. Jednym z głównych elementów tego wydarzenia była ceremonia odsłonięcia tablicy pamiątkowej – przypominającej postać Tadeusza Sobolewskiego pierwszego Nadleśniczego Nadleśnictwa Ciechanów i organizatora państwowych struktur leśnych w Ciechanowie.

Nadleśnictwo Dobrocin – Przyrodniczy Klejnot Warmii i Mazur

W samym sercu województwa warmińsko-mazurskiego, gdzie lasy szumią odwieczną pieśń natury, a rzeki toczą swoje wody przez malownicze krajobrazy, znajduje się Nadleśnictwo Dobrocin. To wyjątkowe miejsce, gdzie tradycyjna gospodarka leśna wzajemnie uzupełnia się z ochroną środowiska, tworząc prawdziwy raj dla miłośników przyrody i dom dla niezliczonych gatunków roślin i zwierząt.

LEŚNE KRÓLESTWO DOBROCINA

Nadleśnictwo Dobrocin, zarządzające obszarem 16,5 tysięcy hektarów lasów, to nie tylko miejsce produkcji drewna, ale przede wszystkim strażnik bezcennych ekosystemów. Lasy te są domem dla wielu rzadkich i chronionych gatunków, a także pełnią kluczową rolę w zachowaniu bioróżnorodności regionu.

fol. Marek Rodziewicz

fol. Marek Rodziewicz

STREFY OCHRONY PTAKÓW - CICHE SCHRONIENIE SKRZYDLATYCH MIESZKAŃCÓW.

Jednym z najważniejszych aspektów ochrony przyrody w Nadleśnictwie Dobrocin są strefy ochrony ptaków. To specjalne obszary wokół gniazd rzadkich i chronionych gatunków, gdzie obowiązują ściśle ograniczenia w działalności człowieka. W Nadleśnictwie Dobrocin znajduje się aż 69 takich stref, co świadczy o wyjątkowym bogactwie ornitologicznym tego terenu.

Strefy ochrony ptaków dzielą się na dwa rodzaje:

- Strefa całoroczna – obejmująca 518 ha w Nadleśnictwie Dobrocin. To obszar ścisłej ochrony, gdzie przez cały rok obowiązuje zakaz przebywania i prowadzenia jakichkolwiek prac.

- Strefa okresowa – zajmująca aż 2100 ha. W tej strefie ograniczenia obowiązują w okresie lęgowym ptaków, aby zapewnić im spokój podczas najważniejszego okresu w roku jakim jest opieka nad młodymi.

Przyjrzyjmy się bliżej gatunkom ptaków objętych ochroną strefową w Nadleśnictwie Dobrocin:

Bielik (*Haliaeetus albicilla*)

fol. Marek Rodziewicz

Bielik, nazywany często "królem polskich ptaków", to majestatyczny drapieżnik o rozpiętości skrzydeł dochodzącej do 2,5 metra. Jego obecność świadczy o czystości środowiska i bogactwie ekosystemów wodnych.

Bocian czarny (*Ciconia nigra*)

Bocian czarny, w przeciwieństwie do swojego białego kuzyna, jest ptakiem niezwykle płochliwym i stroniącym od ludzi. Wybiera na swoje siedliska stare, trudno dostępne lasy поблизу terenów podmokłych.

Kania ruda (*Milvus milvus*)

Kania ruda to elegancki drapieżnik o charakterystycznym widlastym ogonie. Jest gatunkiem rzadkim w Polsce, dlatego każde stanowisko lęgowe jest niezwykle cenne. W niektórych kulturach kania ruda jest uważana za symbol wolności i niezależności. Jej majestatyczny lot i zdolności przetrwania w trudnych warunkach są podziwiane przez wielu ludzi.

Orlik krzykliwy (*Clanga pomarina*)

Orlik krzykliwy jego populacja w Polsce stanowi znaczącą część populacji europejskiej. Nadleśnictwo Dobrocin, z 46 strefami ochronnymi dla tego gatunku, jest prawdziwą ostoją orlika krzykłego. Jest to wyjątkowy myśliwy, na swoje ofiary czasami poluje na piechotę.

OBRĄCZKOWANIE BIELIKÓW W NADLEŚNICTWIE DOBROCIN

W Nadleśnictwie Dobrocin w 2024 roku przeprowadzono akcję obrączkowania pięciu młodych bielików, kontynuując europejski program monitorowania tych ptaków. Obrączkowanie jest kluczowe dla zbierania informacji o ich życiu, migracjach i długości życia. Każdy kraj ma przypisany inny kolor obrączki; w Polsce jest to czarny, co ułatwia identyfikację. Bieliki to fascynujące ptaki, a najdłużej żyjący osobnik osiągnął wiek 33 lat. Jeden z zaobrazkowanych bielików z tych terenów żyje już ponad 24 lata, co podkreśla znaczenie tych działań dla monitorowania populacji. Akcje te nie tylko dostarczają wiedzy ornitologicznej, ale także przyczyniają się do ochrony bielików i ich przyszłości.

fol. Jakub Jędrski

NATURA 2000 - EUROPEJSKA SIĘĆ EKOLOGICZNA

Nadleśnictwo Dobrocin może pochwalić się obecnością cennych obszarów Natura 2000, które zajmują 835,1 ha powierzchni. Sieć Natura 2000 to system ochrony zagrożonych składników różnorodności biologicznej kontynentu europejskiego, wdrażany od 1992 roku. Obszary te mają na celu zachowanie określonych

typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, które uważane są za cenne i zagrożone w skali całej Europy.

REZERWATY PRZYRODY - NAJCENNIJSZE DLA PRZYRODY NADLEŚNICTWA

Na terenie Nadleśnictwa Dobrocin znajdują się trzy wyjątkowe rezerваты przyrody:

- „Niedźwiedzie Wielkie” – 33,97 ha
- „Zielony Mechacz” – 94,25 ha
- „Ostoja bobrów na rzece Pasłęce” – 72,47 ha

Łącznie rezerваты w Nadleśnictwie Dobrocin zajmują ponad 200 ha, stanowiąc najcenniejsze przyrodniczo obszary tego terenu.

„Niedźwiedzie Wielkie” to rezerwat leśny, chroniący fragment starodrzewu bukowego z domieszką dębu, lipy i grabu. Nazwa rezerwatu pochodzi od pobliskiego jeziora Niedźwiedź Wielki.

„Zielony Mechacz” to rezerwat torfowiskowy, utworzony dla ochrony torfowiska wysokiego oraz borów i brzeziny bagiennych. Jest to miejsce występowania wielu rzadkich gatunków roślin, w tym roszki okrągłolistnej, maliny moroski i żurawiny błotnej.

„Ostoja bobrów na rzece Pasłęce” to rezerwat faunistyczny, którego celem jest ochrona bobra europejskiego oraz jego siedlisk. Rezerwat obejmuje fragment doliny rzeki Pasłęki, która jest jednym z najważniejszych korytarzy ekologicznych w regionie.

fol. Marek Rodziewicz

OBSERWACJE ONLINE - ZBLIŻENIE SIĘ DO NATURY

Dzięki wykorzystaniu innowacyjnych rozwiązań, Nadleśnictwo Dobrocin umożliwia miłośnikom przyrody obserwację ptaków na żywo poprzez transmisje online. Nadleśnictwo prowadziło do tej pory relację z życia skrzydlatych mieszkańców takich jak czaple siwe, bieliki czy puszczyki.

fol. Marek Rodziewicz

DOBROCIŃSKIE MOKRADŁA - WODA W LESIE

Nadleśnictwo przywraca naturze tereny po wydobywaniu torfu, powstające rozlewiska osiągnęły już powierzchnię ponad 50 ha i są waż-

nym miejscem codziennego życia i spotkań różnych gatunków ptaków. Majestatyczne żurawie, które są charakterystycznymi ptakami wodnymi z długimi nogami, szyjami i prostymi dziobami, a ich szaro-brązowe upierzenie z białymi i czarnymi akcentami czyni je łatwo rozpoznawalnymi regularnie odwiedzają nasze rozlewisko. Żurawie są znane z widowiskowego tańca godowego oraz melodyjnych dźwięków, które wydają. Preferują tereny podmokłe, gdzie znajdują pokarm. W okresie lęgowym tworzą monogamiczne pary i gniazdują na ziemi.

fol. Marek Rodziewicz

fol. Marek Rodziewicz

W ramach działań zwiększających bioróżnorodność zainstalowaliśmy na tym terenie sztuczne gniazda dla kaczek. Działania te mają na celu stworzenie nowych miejsc lęgowych, które są monitorowane przez leśników.

fol. Marek Rodziewicz

Nadleśnictwo Dobrocin to prawdziwy skarbiec przyrodniczy Warmii i Mazur. Dzięki różnorodnym formom ochrony przyrody, od stref ochrony ptaków, przez obszary Natura 2000, aż po rezerваты przyrody, udaje się zachować bezcenne ekosystemy dla przyszłych pokoleń. To miejsce, gdzie natura i człowiek współistnieją w harmonii, tworząc unikalny krajobraz przyrodniczy i kulturowy.

Odwiedzając lasy Nadleśnictwa Dobrocin, pamiętajmy o szacunku dla przyrody i przestrzeganiu zasad ochrony środowiska. Tylko w ten sposób możemy przyczynić się do zachowania tego wyjątkowego miejsca dla przyszłych pokoleń.

Zachęcamy do śledzenia działań Nadleśnictwa Dobrocin online oraz na mediach społecznościowych, aby być na bieżąco z nowinkami i wydarzeniami związanymi z codzienną pracą leśników.

HISTORYCZNO-PRZYRODNICZY SPACER PO NADLEŚNICTWIE DWUKOŁY

Planując przyjazd na tereny Mazowsza północnego nie sposób pominąć miejsc związanych z historią Nadleśnictwa Dwukoły oraz walorów lokalnej przyrody. Część z nich objęto różnymi formami ochrony, by zachować dla potomnych ich unikatowość i piękno będące dorobkiem pracy wielu pokoleń leśników. Liczne pomniki, cmentarze i inne zabytki przypominają nam o historii walk powstańczych, działań wojennych ale też i codziennej pracy leśników.

Nadleśnictwo Dwukoły gospodaruje na 17 tysiącach hektarów lasów państwowych oraz sprawuje nadzór nad 16 tysiącami hektarów lasów nie będących własnością Skarbu Państwa. Lasy te położone są w widłach Wkry i Łydni na ziemi zawkrzeńskiej będącej historyczną krainą Polski na terenie północno-zachodniego Mazowsza. Przez te tereny przebiegała historyczna granica Mazowiecko-Krzyżacka a późniejszych latach granica między zaborami Pruskim i Rosyjskim. Również po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku przez te tereny biegła granica Polski i Prus Wschodnich będących częścią Rzeszy Niemieckiej.

Historia na terenie nadleśnictwa Dwukoły przemawia do nas na każdym kroku, przeplatając się przyrodą. Na północy liczne wąwozy i fałiste równiny moreny dennej ukształtowane przez lodowiec. Południe to urzekająca równina mazowiecka ze swoimi wydmi. To właśnie tu, tuż za siedzibą Nadleśnictwa biegnie „Grenz Wall”, wał graniczny zbudowany przez Księcia Płockiego Bolesława III w latach 1343 – 1351. Dziś czas zatarł w znacznej części tę graniczną budowlę rozciągającą się na długości 24 kilometrów, lecz jego fragmenty widoczne są jeszcze w lasach Nadleśnictwa Dwukoły, świadcząc o kunszcie dawnych budowniczych. Wędrując od sztucznie zbudowanego zbiornika wodnego „Zalew Ruda” w kierunku

ku Nadleśnictwu, zobaczymy piękne stare fragmenty lasów i borów. Ścieżki leśne zaprowadzą nas do starej miejscowości „Czwenhenraden” (Dwukoły). Pierwsze wzmianki o tej miejscowości znajdziemy już w 1412 roku. I to właśnie tu znajduje się siedziba Nadleśnictwa Dwukoły ulokowana w historycznym budynku z roku 1903 roku. W 2017 roku Nadleśnictwo Dwukoły, przy wykorzystaniu środków RPO Województwa Warmińsko-Mazurskiego oraz środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, przystosowało otoczenie siedziby do pełnienia funkcji edukacyjnych i turystyczno-rekreacyjnych. Rewitalizowano staw oraz zbudowano ścieżkę edukacyjną wokół niego. Liczne klomby i mała architektura turystyczna pozwala obcować z naturą słuchając odgłosów ptaków.

„Izba pod dębowym liściem” stanowi dopełnienie walorów otoczenia Nadleśnictwa. Izba powstała z inicjatywy pracowników Nadleśnictwa Dwukoły w 1917 roku i w swoich zbiorach posiada ponad 500 eksponatów. Niektóre z nich mają 100 lat i są namacalnymi symbolami historii leśnictwa na tych terenach jak i pracy pokoleń leśników w celu zachowania naturalnego

piękna lasów. Izba podzielona jest na dwie uzupełniające się części. W pierwszej części odwiedzający styka się z wiekami historii prezentowanymi w kopiiach dokumentów (najstarsze

z 1512 roku - spis mieszkańców Dwukół), makietach obiektów archeologicznych z terenu Nadleśnictwa, aż po ekspozycję związane z Bitwą Mławską 1-3. 09. 1939 roku w trakcie wojny obronnej. Przechodząc do drugiej części Izby Historycznej trafiamy do kancelarii leśniczego z połowy ubiegłego wieku. Znajdujące się tu oryginalne przedmioty związane z pracą leśników i robotników leśnych są żywą lekcją historii, ale też hołdem dla naszych ojców i dziadów pełniących służbę dla lasów i przyrody.

Kierując się zielonym szlakiem z siedziby Nadleśnictwa, po godzinnym spacerze dostrzeżemy na szczycie Góry Dębowej w rezerwacie przyrody o tej samej nazwie. Będziemy mieli okazję odbyć te wędrowkę przez królestwo lasów grądowych, w których rosną 100-letnie dęby, lipy, graby, buki. Atrakcyjności szlaku sprzyja też urozmaicona rzeźba terenu Wzniesień Mławskich z wałami i wzgórzami morenowymi.

Kierując się na północny wschód od siedziby Nadleśnictwa, na obrzeżach miasta Mława, dostrzeżemy do Pokazowej Zagrody Żubrów w Krajewie. Zagroda została zbudowana w

2023 roku w ramach Projektu „Kompleksowa Ochrona Żubra w Polsce”, ze środków Lasów Państwowych przy współudziale środków z Funduszy Europejskich z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w ramach Funduszu Spójności. Na powierzchni ponad 10 hektarów znalazły swój dom 4 pierwsze żubry przywiezione tu w połowie grudnia 2023 roku z trzech zagród w Polsce (z zagrody Międzyzdroje, z Białowieskiego Ośrodka Hodowli Żubrów oraz z zagrody Wolisko). Hodowla żubrów prowadzona jest w warunkach zbliżonych do naturalnych. Środowisko zagrody zapewnia zapotrzebowanie na karmę żubrów oraz odpowiednie warunki do odpoczynku. Zwierzęta mają do dyspozycji ponad 5 ha lasu z licznymi krzewami tworzącymi warstwę podszytów i bogatą roślinnością runa leśnego oraz 3 hektarami łąk. W zagrodzie rośnie 50 gatunków drzew i krzewów dostarczających pokarm w formie zdrewniałych części roślin i kory ale

tez i owoców dębów, buków i drzew owocowych, będących przysmakiem żubrów. Zagroda została przystosowana do obsługi ruchu turystycznego oraz edukacji. Taras widokowy wraz z wieżą widokową umożliwia obserwację naszych podopiecznych prawie w każdym zakątku zagrody. Budynek magazynowy, paśnik, ciąg koryt paszowych, odłownia i zagroda kwarantanna to wkomponowane architektonicznie w krajobraz obiekty związane z obsługą i funkcjonowaniem zagrody. Wiata z ławkami i stołami oraz wiele innych elementów małej architektury zachęcają do odpoczynku a kilkanaście tablic o treści informacyjnej i edukacyjnej przybliża biologię żubra oraz historię restytucji tego gatunku w Polsce. Zagroda cieszy się dużym zainteresowaniem odwiedzających, przez pierwsze pół roku funkcjonowania odwiedziło nas ponad 50 tysięcy gości.

Tuż przy Pokazowej Zagro-

dzie Żubrów w Krajewie w Lesie Mławskim znajduje się największy i najlepiej zachowany w Polsce zespół lekkich fortyfikacji zbudowanych tuż przed wybuchem II wojny światowej. Fortyfikacje te służyły za linię obrony w „Bitwie Mławskiej” w dniach 1-3 września 1939 roku. Pozycja ta należy do tych nielicznych polskich, które nie zostały przełamane we wrześniu 1939 roku. Do dziś w historycznym układzie zachowało się 48 żelbetowych schronów na długości 18 km. W obecnej chwili zespół tych fortyfikacji stanowi zabytek budownictwa obronnego, a znajdujący się w środkowej części linii „Pomnik Piechura” jest upamiętnieniem bohaterstwa żołnierza polskiego.

Opisane tu ciekawostki przyrodnicze i historyczne oraz wiele innych zostały połączone w jedną całość tworząc Mławski Szlak Turystyczny o długości całkowitej 49 km przystosowany do turystyki pieszej i rowerowej. Ruszając ze Starego Rynku w Mławie poruszamy się czerwonym szlakiem. Na stronie Urzędu Miasta Mławy oraz PTTK znajduje się aplikacja do pobrania za telefon. Po pobraniu i zainstalowaniu na telefonie uzyskamy możliwość wytyczenia trasy według własnych możliwości, nawigację po zaplanowanej trasie oraz opisy ciekawych miejsc.

Autor artykułu:
Jacek Folborski
Zdjęcia: archiwum
Nadleśnictwa Dwukoły

NADLEŚNICTWO GÓROWO IŁAWECKIE

to miejsce, które warto odwiedzić o każdej porze roku. Niezależnie od tego, czy przyciąga Cię spokój natury, bogactwo flory i fauny, czy fascynuje historia regionu – znajdziesz tu coś dla siebie. Każdy spacer po tych lasach to podróż w głąb historii, natury i samego siebie.

Nasze Nadleśnictwo położone jest przy samej granicy z Obwodem Królewieckim w krainie geograficznej zwanej Wzniesieniami Górowskimi. Jak sama nazwa wskazuje teren jest widocznie pofałdowany oraz wypiętrzony ponad sąsiadujące równiny. Dzięki temu krajobraz jest niezwykle malowniczy, a przy przejrzystym powietrzu, w słoneczny dzień, z niektórych wzniesień w okolicy miejscowości Parętki, widoczność sięga nawet kilkudziesięciu kilometrów. Na naszym terenie znajduje się również najwyższe wznie-

sienie Warmii, licząca 216 metrów nad poziom morza Góra Zamkowa. Z miejscem tym jest związanych kilka legend i historii mniej lub bardziej prawdziwych. Ale jedna zasługuje chociażby na krótkie streszczenie. Otóż w czasie Drugiej Wojny Światowej w pobliskiej wsi Dzikowo, w Pałacu rodziny von Schwerin, były przechowywane dzieła sztuki wywiezione z muzeów w Kijowie i Charkowie. Ten sam Pałac był również miejscem ukrycia części kolekcji wyrobów z bursztynu przechowywanych w Królewcu. Tuż

przed zajęciem tych terenów przez Armię Czerwoną, Pałac został zniszczony, a kolekcje zostały wywiezione i ślad po nich zaginął. Wracając do legend i Zamkowej Góry, to jedna z nich mówi o tym, że owe skarby zostały ukryte w tunelach wydrążonych w Górze. Jednak do tej pory nie odnaleziono śladów po tajemniczych tunelach, a tym bardziej po skarbach. I kto wie, może Bursztynowa Komnata ukryta jest na Zamkowej Górze obok Dzikowa na terenie Nadleśnictwa Górowo Iławeckie...

Równie cenne jak wspomniane skarby, o ile nie cenniejsze, są walory przyrodnicze. Nieopodal wspomnianej Góry Zamkowej znajduje się florystyczny rezerwat przyrody Jezioro Martwe. Samo w sobie już jest niezwykle ciekawe ponieważ, jak sama nazwa wskazuje, jest ono pozbawione życia. Rezerwat natomiast został utworzony w celu ochrony stanowisk roślinnego reliktu polodowcowego maliny moroszkowej (Rubus chamaemorus), która wokół jeziora występuje dość licznie. Na terenie Nadleśnictwa posiadamy dużo więcej stanowisk tej bardzo rzadkiej i ciekawej rośliny. Jednak nie sama moroszka może zachwycić. Z uwagi na ukształtowanie terenu oraz bardzo silne uwilgotnienie, nasze lasy poprzecastane są licznymi oczkami, bagnami, torfowiskami i moczarami. A jest to idealne miejsce do rozwoju takich gatunków jak rosiczka okrągłolistna, wel-

nianka wąskolistna i pochwowata, bażyna czarna oraz żurawina błotna. Ta ostatnia w sprzyjających warunkach owocuje bardzo obficie tworząc łany czerwonych koralików na mchach torfowcach.

Mnogość mniejszych i większych zbiorników wodnych sprzyja zasiedlaniu naszych terenów przez ptaki. Z tego tytułu została powołana, w ramach „Natura 2000”, specjalna strefa ochrony ptaków „Ostoja Warmińska”. Każdy miłośnik bocianów słyszał o bocianie wiosce w Żytkowie, gdzie każdego roku odbywa się festiwal na cześć bocianów białych. Poza bocianem białym na terenie naszych lasów mamy również zainwentaryzowane oraz chronione miejsca lęgowe bociana czarnego (kilka par), bielika (kilkanaście par) oraz orlika krzykliwego (kilkadziesiąt par). Poza rzadkimi i chronionymi ptakami spotkać można również jelenie, sar-

ny, danielę oraz łosie. Nietrudno spotkać jest również wilka. Jednak nie należy się go przesadnie obawiać, ponieważ wilki raczej unikają kontaktu z ludźmi. Kolejnym dużym drapieżnikiem występującym u nas jest ryś. I choć spotkać na naszym terenie rysia graniczy z cudem, to pracownikom naszego Nadleśnictwa kilka takich cudów udało się udokumentować. Więc aż tak niemożliwe to nie jest.

A to oczywiście nie wszystko! Przecież jeszcze jest historia poligonu i późniejszego obozu jenieckiego „Stalag I A Stalack”. Fortyfikacje Trójkąta Lidzbarskiego. Historia Natangów oraz Hercusa Monte, późniejszego pierwowzoru Konrada Walenroda. Ścieżka rowerowa Green Velo. Ogromne połacie czosnku niedźwiedziego. I wiele, wiele innych arcyciekawych rzeczy.

Zapraszamy:)

Piękno mazurskich lasów, ich bogactwo i różnorodność sprawia, że znane są i systematycznie odwiedzane nie tylko przez mieszkańców naszego regionu i kraju, ale również przez turystów z całego świata. Właśnie tu, w zachodniej części Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie położone jest

Nadleśnictwo Iława

Zasięg terytorialny nadleśnictwa obejmuje tereny aż trzech powiatów, tj. iławskiego, ostródzkiego i nowomiejskiego o łącznej powierzchni 803 km². Powierzchnia lasów wynosi ponad 20 tys. ha. Bezpośrednie sąsiedztwo trzech miast powiatowych oraz duży ruch turystyczny nie przeszkodziły miejscowym leśnikom w zachowaniu niezmienionych, pierwotnych fragmentów rodzimej przyrody. Osoby odwiedzające nasze nadleśnictwo z pewnością docenią jego duże walory przyrodnicze, turystyczne i gospodarcze.

CENNA PRZYRODA.

Urozmaicona, polodowcowa rzeźba terenu, mozaika gleb, mnogość cieków i zbiorników wodnych sprawiają, że teren Nadleśnictwa charakteryzuje duża różnorodność. Najbardziej atrakcyjne pod tym względem obszary (3,5 tys. ha) znalazły się w granicach **Parku Krajobrazowego Pojezierza Iławskiego**, a niewielki fragment, ok. 120 ha, w **Welskim Parku Krajobrazowym**.

Pośród iławskich lasów położone są trzy **rezerваты**: „**Jezioro Karaś**”, „**Jezioro Iłgi**” i „**Rzeka Drwęca**”.

Inną tutejszą atrakcją są liczne **pomniki przyrody**. Na terenach leśnych jest ich aż 45, a w zasięgu terytorialnym Nadleśnictwa, dalsze 23. W większości to pojedyncze drzewa lub grupy drzew,

ale są też pomnikowe aleje i okazały głąz narzutowy. Urokliwym i chętnie odwiedzanym przez okolicznych mieszkańców miejscem jest położony w obrębie Smolniki **użytek ekologiczny Jezioro Łajskie**, zwane też Czystym – niewielkie, śródlądne, malownicze jezioro o łatwo dostępnych brzegach.

Ponad połowa powierzchni Nadleśnictwa Iława (12,4 tys. ha) to cztery **obszary chronionego krajobrazu**: **Doliny Dolnej Drwęcy**, **Kanału Elbląskiego**, **Pojezierza Iławskiego** i **Doliny Rzeki Wel**.

Najnowszą formą ochrony przyrody, którą zostały objęte najwartościowsze pod względem przyrodniczym tereny, jest europejska sieć ekologiczna „**Natura 2000**”. Takich obszarów w Nadleśnictwie zostało wyznaczonych aż 8, o łącznej powierzchni przekraczającej 9 tys. ha. W całości na naszym terenie leżą: **Ostoja Radomno** i **Jezioro Karaś**. Największe z nich: **Lasy Iławskie**, **Ostoja Iławska** i **Dolina Drwęcy**, a także nietypowy obszar w postaci sieci dróg – **Aleje Pojezierza Iławskiego**, znajdują się w zasięgu również sąsiednich Nadleśnictw. Natomiast jedynie krańce **Przełomowej Doliny Rzeki Wel** i **Ostoi Dylewskie Wzgórza** położone są w granicach Nadleśnictwa Iława.

Lasy to także żyjące w nich zwierzęta – te pospolite i te rzad-

sze, chronione. Przemierzając leśne uroczyska często możemy spotkać jelenie, sarny, daniela, dziki, a przy odrobinie szczęścia łosie. Mniejsze ssaki są licznie reprezentowane przez gatunki z rodziny łasicowatych: kuny, norki, borsuki i wydry. Bytują tu również lisy, jenoty a nawet wilki. Niewątpliwą atrakcją świata zwierząt są bobry, które szczególnie upodobały sobie rezerwat rzeki Drwęcy.

Wśród tego bogactwa na uwagę zasługują ptaki, które zostały objęte szczególnym rodzajem ochrony gatunkowej – **ochroną strefową**, mającą strzec miejsc gniazdowania tych ptaków przed ludzką ingerencją. Obecnie jest 21 takich stref: 8 bielika, 8 orlika krzykliwego, 3 bociana czarnego i po jednej kani czarnej i rudej.

Szata roślinna – bujna i różnorodna (ok. 800 gatunków) to oprócz drzew, krzewów i pospolitych roślin runa (zawilec gajowy, zawilec żółty, gwiazdnica wielkokwiatowa, wrzos pospolity, borówki – czernica i brusznica), gatunki objęte ochroną częściową lub ścisłą: konwalia majowa, bluszcz pospolity, bobrek trójlistkowy, przyłasczka pospolita, paprotka zwyczajna, różne gatunki storczykowatych, owadożerne rosziczki oraz gatunki szczególne ważne – priorytetowe dla Natury 2000: lipiennik Loesela i mech sierpowiec błyszczący.

REZERWAT PRZYRODY „JEZIORO KARASZ”

Rezerwat o pow. 815,48 ha (woda 377,34 ha, lasy i bagna 438,14 ha) stanowi przykład sukcesji naturalnej terenów wodno – błotnych. Powołany został 12 kwietnia 1958 r. w celu zachowania zarastającego jeziora wraz z otaczającymi je bagnami, a także jako miejsce lęgowe ptactwa wodnego i błotnego. W 1984 r. rezerwat został wpisany na międzynarodową listę Konwencji Ramsar jako obszar wodno – błotny o znaczeniu międzynarodowym.

Dzięki silnie rozwiniętej linii brzegowej, porośniętej szerokim pasem szuwarów, istnieją tu dogodne warunki bytowania dla populacji ptaków wodno – błotnych. W rezerwacie odnotowano 175 gatunków ptaków, w tym 102 gatunki lęgowe.

Rezerwat jest miejscem gniazdowania ptaków wpisanych do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt (kropiatka, zielonka, świstun, hełmiatka, wąsatka). Ponadto jest miejscem gniazdowania wyjątkowo dużej populacji podroźniczka środkowoeuropejskiego, podgatunku ginącego w Europie.

Bardzo interesująca jest również szata roślinna rezerwatu. Oprócz rzadkich zespołów roślinnych, występują tu rośliny znajdujące się w rejestrze roślin zagrożonych.

Jezioro jest miejscem zachowania zespołów ramienicowych, z których 7 gatunków znajduje się w rejestrze Czerwonej Księgi glonów zagrożonych w Polsce z ramienicą wielokolczastą na czele (3 stanowiska w Polsce). Ponadto wśród roślin naczyniowych występują takie gatunki jak: podejrzon rutolistny, grzybienie północne i rosziczka okrągłolistna.

Kompleks torfowiskowo – jeziorny w Rezerwacie Karaś ze względu na szybkie tempo lodowacenia jest doskonałym obiektem do badań nad powstawaniem i rozwojem ekosystemów torfowiskowych.

W rezerwacie powstało staraniem Parku Krajobrazowego i Nadleśnictwa Iława miejsce do obserwacji – platforma widokowa, planowana jest również ścieżka przyrodnicza.

REZERWAT „JEZIORO IŁGI”

Rezerwat „Jezioro Iłgi” został utworzony Zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego 23.12.1957 roku w celu ochrony miejsc lęgowych ptactwa wodnego i błotnego oraz w celu zachowania zespołów roślinności torfowiskowej.

Obszar rezerwatu (90,46 ha) stanowi eutroficzne jezioro wraz z wąskim pasem przyległych drzewostanów. Na lustro wody przypada 32,50 ha, pozostałą powierzchnię stanowią siedliska szuwarowe oraz ładowe, głównie olsy i mieszaný bór sosnowy. Jezioro Iłgi powstało w okresie polodowcowym w wyniku tzw. wtórnego działania moreny dennej. Jest jeziorem przepływowym pomiędzy jeziorami Gil Wielki i Drwęckim, z którymi połączone jest rzeką Iłgą.

Srednia głębokość 1m (maks. 2m) sprzyja procesom silnego zarastania. Pas oczeretów tworzą: trzcina pospolita, oczeret jeziorny i pałka szerokolistna. W głębszych partiach jeziora występują zespoły Nupharo-Nymphaeetum albae, Polygone-tum natantis, Potamogetonetum lucentis i P. perfoliati. Strefy przybrzeżne zbiornika porastają zbiorowiska torfowisk niskich. Do rzadkich roślin rezerwatu należą: jeziorza morska, a z roślin ładowych nasieźrzał pospolity.

Na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie 113 gat. ptaków z czego 89 to gat. lęgowe. Występują tu m.in. żuraw, kropiatka, zielonka, samotnik, bielik, kania czarna, rybołów, bocian czarny, 4 gat. dzięciołów, krętogłów, 6 gat. sikor, kowalik, 3 gat. muchołówek, pęczacz leśny i ogrodowy, puszczyk, gegawa, zimorodek, 8 gat. kaczek. Gniazdują tu wszystkie krajowe gat. drozdów i gołębi leśnych.

Rezerwat nie jest udostępniony do zwiedzania z uwagi na swą specyficzną budowę i nieosiągalny brzeg jeziora.

REZERWAT RZĘKA DRWĘCA

Rezerwat przyrody Rzeka Drwęca jest najdłuższym rezerwatem ichtiologicznym w Polsce zajmuje powierzchnię 1581,4755 ha jest objęty siecią Natura 2000. Leży w granicach administracyjnych PGL Lasy Państwowe: Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie w zasięgu terytorialnym Nadleśnictw: Iława, Miłomłyn, Stare Jabłonki, Jagiełek, Olsztyniek oraz

Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu. Fauna kręgowców rezerwatu liczy 267 gatunki stale tu bytujące, w tym 46 gatunków ryb, 13 gatunków pólzów, 5 gatunków gadów, 159 gatunków ptaków oraz 44 gatunki ssaków.

Spośród gatunków zwierząt występujących w rezerwacie „Rzeka Drwęca”, cztery zasługują na szczególną uwagę. Są to: minóg rzeczny, głowacz białopłetwy, głowacz przegopłetwy i troć.

Minóg rzeczny coraz rzadszy w Polsce jest dużą osobliwością rzeki. Całe dorosłe życie spędza w morzu. Po osiągnięciu dojrzałości minogi wędrują z Bałtyku w górę rzek, aby jedynie raz w życiu odbyć w nich tarło. Tutaj przez cztery lata trwa rozwój ich larw zwanych ślepicami, które objęte są ochroną gatunkową. Dorosłe minogi rzeczne nie podlegają ochronie, jednak, gatunek został umieszczony w Polskiej „Czerwonej Księdze Zwierząt” – na liście gatunków zagrożonych wyginięciem. W Drwęcy minogi pojawiają się od września do kwietnia każdego roku. Wędrują w górę rzeki w nocy przy temperaturze powietrza od 2 do 10 stopni C. Tarło odbywa się w maju i czerwcu w Drwęcy i jej dopływach. Warto wspomnieć, że w niektórych dopływach Drwęcy występuje osiadły minóg strumieniowy również chroniony prawem.

W okolicach rezerwatu często można spotkać: bobra europejskiego, wydrę, łosia, jelenia, sarnę, nietoperze :nocka rudego, borowca wielkiego, gacka brunatnego, karlika większego, oraz płazy i gady: kumaka nizinnygo traszkę grzebieniastą, traszkę zwyczajną, ropuchę zieloną i paskówkę, żabę moczarową, żabę wodną.

Dolina Drwęcy jest korytarzem ekologicznym łączącym obszary pojezierne Polski północno-wschodniej z jednym z głównych szlaków wędrówek ptaków – Doliną Wisły.

Na przelotach wiosennych (w marcu i kwietniu) oraz jesiennych (październik-listopad) obserwuje się koncentrację ptaków wodno-błotnych sięgające 20 000 osobników.

Nadleśnictwo Jedwabno

położone jest w centralnej części Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie. W swoim zarządzie posiada ponad 29,5 tys. ha gruntów, z czego grunty leśne stanowią 28,4 ha. Lasy Nadleśnictwa Jedwabno znajdują się na terenie Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej będącej pozostałością potężnego kompleksu leśnego określanego mianem Puszczy Galindzkiej.

Teren nadleśnictwa można rozróżnić na dwie charakterystyczne części. Jego część północna to obszar o urozmaiconej rzeźbie terenu z licznymi jeziorami, bagnami oraz torfowiskami bogatymi w lasy będące pozostałością dawnych niemieckich zarządców tego terenu. Z kolei część południowa to na ogół płaska równina sandrowa, na której można jednak spotkać wzniesienia powyżej 200 m n.p.m. (*Złote Góry, Jastrzębia Góra czy Błędne Góry*) porośnięta w części południowej powojennymi nasadzeniami na gruntach porolnych. Już z tego krótkiego opisu lasów nadleśnictwa można wysunąć tezę, że były one użytkowane gospodarczo w poprzednich stuleciach (*świadczyć o tym stare mapy, a także układ drzew w lesie*), dlatego więc Nadleśnictwo Jedwabno kontynuuje pracę poprzednich pokoleń, lecz w swojej misji stawia także na ochronę przyrody i bioróżnorodności.

Lasy Nadleśnictwa Jedwabno są miejscem bytowania różnego rodzaju zwierząt – ssaków, ptaków, gadów, płazów i ryb. Duże zróżnicowanie biotopów na terenie nadleśnictwa umożliwia występowanie wielu gatunków fauny. Można tu spotkać gatunki już rzadkie, a nawet zagrożone wyginięciem. Największą atrakcją są ptaki związane z lasami i wodami. Śródleśne zabagnione łąki, torfowiska, bagna, nadjeziorne moczary, to ulubione biotopy żuawi. Nadleśnictwo Jedwabno charakteryzuje się także licznym występowaniem ptaków drapieżnych – szczególnie orlika krzykliwego, ale także bielika, kani rudej i czarnej oraz zagrożonego wyginięciem rybołowa. Spotkać tutaj można również cietrzewia, gatunek zagrożony wyginięciem, a także inne rzadkie gatunki ptaków, takie jak: łabędź krzykliwy, płaskonos, derkacz, włochatka, lelek, zimorodek, muchołówka mała, dzwonić. Wśród owadów, dominujących wśród bezkręgowców, objętych ochroną ścisłą, na terenie nadleśnictwa stwierdzono występowanie takich gatunków jak: czerwończyk nieparek, czerwończyk fioletek, pachnica dębowa, zalotka większa, modraszek arion.

Na terenie Nadleśnictwa Jedwabno funkcjonuje szereg form ochrony przyrody regulowanych ustawą o ochronie przyrody. Z wymienionych w ustawie form ochrony przyrody, w zasięgu terytorialnym znajdują się rezerwat, obszar chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, pomniki przyrody oraz chronione rośliny i zwierzęta.

Najwyższą formą ochrony przyrody na terenie Nadleśnictwa Jedwabno są rezerваты przyrody w postaci dwóch rezerwatów: Dęby Napiwodzkie oraz Małga. Pierwszy z nich został utworzony w 1989 roku i zajmuje powierzchnię niecałych 37 ha. Największą część rezerwatu (*wzniesienia*) zajmuje zbiorowisko grądu, mimo że obszar ten położony jest poza naturalnym zasięgiem występowania buka. W leśnych ostępach porośniętych przez to zbiorowisko występują liczne pomnikowe dęby, w wieku 300-350 lat oraz stare około 200-letnie sosny. Drugi z nich, czyli rezerwat przyrody „Małga” został utworzony w 1991 roku w celu zachowania noclegowisk przelotnych żurawi oraz ostoi wielu rzadkich gatunków ptaków. Rezerwat zajmuje powierzchnię ponad 147 ha, położony koło nieistniejącej już wsi Małga, która po II wojnie światowej została wysiedlona, a na obszarze między Małgą a Muszakami utworzono poligon wojskowy. Obecnie stanowi on ciekawy przykład odradzania się naturalnych zespołów flory i fauny. W sąsiedztwie rezerwatu przebiega koryto rzeki Omulew. Jest to obszar wtórnie zabagnionych łąk utworzonych niegdyś poprzez odwodnienie jeziora Małga.

Nadleśnictwo Jedwabno położone jest w całości w zasięgu obszaru chronionego krajobrazu Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej. Sieć Natura 2000 obejmuje obszary istotne dla zachowania europejskiego dziedzictwa przyrodniczego. Celem tego projektu jest jak najlepsze utrzymanie najcenniejszych przyrodniczo obszarów, na których występują siedliska przyrodnicze bądź gatunki uwzględnione w aktach prawnych Unii Europejskiej dotyczących ochrony przyrody: Dyrektywy Ptasiej oraz Dyrektywy Siedliskowej. Na terenie Nadleśnictwa Jedwabno objęty ochroną w ramach Dyrektywy Siedliskowej to Ostoja Napiwodzko-Ramucka. Teren ostoi to w większości obszary leśne, wśród których znajduje się pełne spektrum siedlisk, przede wszystkim dobrze zachowane jeziora, ekosystemy torfowiskowe, lasy grądowe, bory chrobotkowe oraz rozległe murawy. Ostoja stanowi idealne miejsce do życia dla wilków, rysi, wydr, żółwi błotnych, pachnicy dębowej, czerwończyka nieparka, a także takich gatunków roślin jak lipiennik Loesela, sierpowiec błyszczący, sasanka otwarta. Z kolei ochroną w ramach Dyrektywy Ptasiej objęta jest Puszcza Napiwodzko-Ramucka. Charakterystyczną cechą tego terenu jest duża liczba jezior, głównie

średnich oraz małych oraz dominacją zwartych kompleksów leśnych, choć w jego południowej części znajdują się unikalne przyrodniczo otwarte tereny będące jedną z większych ostoi cietrzewia.

Warto także wspomnieć, że Nadleśnictwo Jedwabno już od lat dziesięćdziesiątych odtwarza biotop preferowany przez cietrzewia oraz opiekuje się jego ostojami, a od 2012 roku za pomocą metody znanej jako „born to be free” wsiedla tego kuraka leśnego na teren po byłym poligonie wojskowym Muszaki. Z dumą można stwierdzić, że po wielu latach ciężkiej pracy wykonanej przez jedwabieńskich leśników, na terenie ostoi słyszane są dawno zapomniane toki cietrzewia. Ten sukces napawa leśników dumą i daje siły do dalszej pracy.

Te wszystkie powierzchniowe formy ochrony przyrody warto jeszcze uzupełnić o drzewa oraz grupy drzew pomnikowych, a także obiekty dziedzictwa kulturowego (cmentarze, mogiły, miejsca pamięci).

Jak widać pomimo tego, że lasy Nadleśnictwa Jedwabno to lasy gospodarcze, które użytkowane są już od wieków, jedwabieńscy leśnicy stawiają także na ochronę naszej rodzimej przyrody i wyłączają kolejne fragmenty lasów, aby chronić zarówno florę i faunę. Warto o tym pamiętać odwiedzając jedwabieńskie lasy.

Magia lasów NADLEŚNICTWA KORPELE

Nadleśnictwo Korpele to więcej niż tylko urząd – to instytucja która z pasją łączy troskę o naturę, edukację ekologiczną i wsparcie lokalnej społeczności. Malowniczo położone wśród kilkudziesięciu jezior, jest przykładem, jak zrównoważona gospodarka leśna może iść w parze z ochroną przyrody i działaniami społecznymi.

Jako samodzielna jednostka, Nadleśnictwo Korpele powstało po wojnie w 1945 roku, obejmując 6 664 ha dawnych poniemieckich lasów Nadleśnictwa Korpellen. Dziś, po wielu reorganizacjach, zarządza niemal 15 000 ha lasów, które są żywym świadectwem historii i przykładnym modelem gospodarowania.

Dzięki swojemu wyjątkowemu położeniu Nadleśnictwo Korpele przyciąga zarówno turystów, jak i miłośników przyrody, oferując szeroki wachlarz możliwości aktywnego spędzania czasu.

Przez teren nadleśnictwa przebiegają malownicze szlaki turystyczne PTTK, takie jak „Tatarski” i „Mazursko-Kurpiowski”, które zachęcają do pieszych wędrówek. Rowerzyści znajdą różnorodne trasy np. „Kamień Hindenburga”, „Chamedafne północna”, „Rowerem po Kolei” oraz ścieżkę rowerową biegnącą wzdłuż drogi krajowej Szczytno-Olszyny, gdzie na terenie leśnym przygotowano dwa miejsca odpoczynku wyposażone w ławki i stojaki na rowery. Jest to idealny punkt relaksu podczas wycieczek. Dodatkowo, utworzono sześć szlaków konnych, dwa miejsca postoju pojazdów, dwa miejsca ogniskowe oraz dwa punkty widokowe, z których można podzi-

wiać przyrodnicze krajobrazy. Ciekawą atrakcją dla miłośników bliskiego kontaktu z naturą jest udział w programie „Zanocuj w lesie”, który umożliwia spędzenie nocy pod gwiazdami. Nadleśnictwo dysponuje trzema obozowiskami harcerskimi, które od lat cieszą się dużą popularnością wśród organizacji harcerskich z całej Polski. To doskonałe miejsce na niezapomniane przygody i rozwijanie więzi z naturą w trakcie wakacji.

Aby jak najlepiej odpowiadać na potrzeby lokalnej społeczności, Nadleśnictwo Korpele wyznaczyło lasy o zwiększonej funkcji społecznej, obejmujące ponad 1 300 ha. Decyzja ta została poprzedzona dwuletnimi, szerokimi konsultacjami z mieszkańcami, co pozwoliło uwzględnić ich oczekiwania. Te specjalne tereny są idealnym miejscem dla osób poszukujących przestrzeni do aktywności fizycznej, takich jak spacer, bieganie czy inne formy rekreacji. W lasach tych prowadzona jest wielofunkcyjna gospodarka leśna, która łączy potrzeby użytkowników z utrzymaniem naturalnego charakteru środowiska oraz jego walorów krajobrazowych, przy jednoczesnym zachowaniu trwałości lasu. Od dwóch lat na terenie nadleśnictwa odbywają się cykliczne wycieczki ro-

werowe pod nazwą „Rowerem przez Korpele”, gdzie podczas wyjazdów z leśnikiem-przewodnikiem można odkryć nieznane zakątki lasu poznając tajniki pracy leśnika.

W naszych lasach organizowane są również wydarzenia sportowe, w których każdy może wziąć udział. „Mazury Cup”, biegi na orientację, „Półmaraton po Kolei” czy „Triathlon Szczytno”, to tylko niektóre z imprez, corocznie przyciągających zarówno mieszkańców, jak i turystów.

Od dwóch lat Nadleśnictwo Korpele organizuje zawody drwali, które nie tylko są widowiskowe, ale także stanowią ważną platformę promującą bezpieczną i odpowiedzialną pracę w lesie, z poszanowaniem przyrody. Zawody przyciągają zarówno profesjonalistów, jak i amatorów, którzy mogą zmierzyć się w konkurencjach wymagających precyzji, szybkości i znajomości technik pracy z pilarką.

Nadleśnictwo Korpele wspomaga ochronę i rozwój lokalnej populacji pszczoł udostępniając obszary leśne dla pszczelarzy, którzy mogą tu ustawić pasieki. Tereny te służą również do szkolenia psów poszukiwawczo-ratowniczych, które są nieocenionym wsparciem podczas akcji ratunkowych. Dodatkowo nasze lasy stały się

areną treningów i zawodów łuczniczo-tradycyjno-historycznego, co pozwala na pielęgnowanie i rozwijanie tej pasjonującej dziedziny, łączącej sport z historią i kulturą, w otoczeniu przyrody.

Nadleśnictwo Korpele to miejsce, gdzie natura spotyka się z troską o człowieka, a lasy żyją w symbiozie z lokalną społecznością. Nadleśnictwo oferuje nie tylko piękne krajobrazy, ale także inspirujące doświadczenia – od aktywności sportowej, po chwilę wytchnienia wśród zieleni.

Zapraszamy do odwiedzenia Nadleśnictwa Korpele – miejsca, które zachwyci i edukuje, inspirować i daje chwilę wytchnienia. Przyjdź i zakochaj w magii lasów Nadleśnictwa Korpele!

Zdj. archiwum Nadleśnictwa Korpele

Kudypskie Lasy urzekają

Nadleśnictwo Kudypy to jedno z najstarszych i najbardziej znanych nadleśnictw w naszym regionie. Bezpośrednio graniczy z Olsztynem. Historia gospodarowania na tym terenie jest bardzo długa, niegdyś lasy te wchodziły w skład majątku Kapituły Warmińskiej, a jednym z zarządców kościelnych dóbr był sam Mikołaj Kopernik.

Dzisiaj powierzchnia lasów zarządzanych przez Nadleśnictwo Kudypy to 17 tys. hektarów. Gospodarujemy na terenach od Olsztyna po Ornetę w gminach: Olsztyn, Dobrze Miasto, Gietrzwałd,

Jonkowo, Świątki, Stawiguda, Lubomino i Łukta. Naturalną granicę nadleśnictwa stanowią rzeki: od zachodu Pasłęka, na wschodzie Łyna.

Przyrodniczą perełką Warmii i Mazur jest nasz ogród botaniczny – Leśne Arboretum Warmii i Mazur w Kudypach. Możemy poznać tu ponad 1 000 gatunków i odmian drzew oraz krzewów, ogród jest również miejscem prowadzenia zajęć edukacyjnych. Spacer ścieżkami arboretum może mieć wymiar terapeutyczny, a z pewnością jest miłym relaksem i wytchnieniem. Nasz leśny zakątek jest położony bardzo blisko Olsztyna, można dojechać tu linią autobusową nr 107, w kierunku Łupsztycha. Przed arboretum jest parking dla autokarów i samochodów. Dojechać można też rowerem. Zapraszamy również do odwiedzenia wystawy edukacyjnej „Leśny Strych Niesamowitości” położonej na piętrze budynku arboretum. Głównym celem dzia-

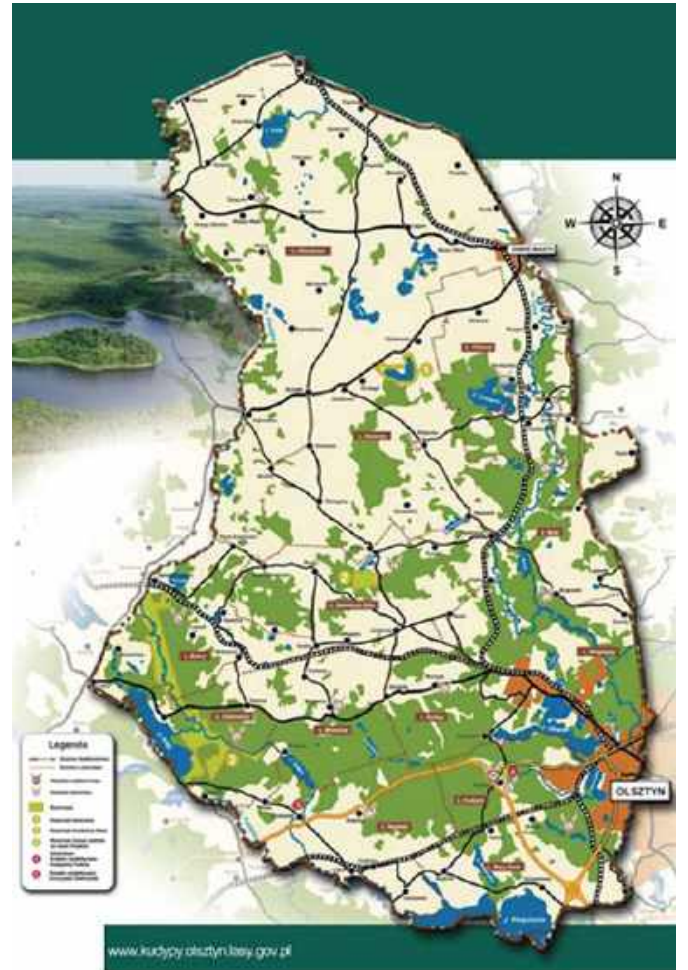
łalności nadleśnictwa jest prowadzenie takiej gospodarki, aby umożliwić pogodzenie ze sobą wielu funkcji, jakie dzisiaj powinien spełniać las. Zapewniamy trwałość lasu, wzbogacamy

przez leśników opisane zostały w naszym Planie Urządzenia Lasu. Jest to dokument, który powstaje na podstawie kilkuletnich inwentaryzacji wszystkich fragmentów lasu. Specjaliści z określonych dziedzin określają szczegółowo wiele leśnych parametrów np. rodzaj gleby, stopień uwilgotnienia, rodzaj siedliska, szczegółowo opisują skład gatunkowy drzewostanu i jego cechy. Na podstawie takich informacji jesteśmy w stanie oszacować jaka jest kondycja naszych lasów, jak szybko las rośnie i ile jest w nim drewna. Są to dane wyjściowe pozwalające wyliczyć, ile dokładnie i gdzie w skali 10-lecia możemy pozyskać drewno w taki sposób, aby nie pomniejszyć leśnych zasobów. Drewno pozyskujemy w mniejszych ilościach niż jest spodziewany przyrost.

Właściwe i przemyślane prowadzenie cięć pozwala dostosować nasze drzewostany, które głównie składają się z sosny, do wielu obecnych wyzwań. Jest to bardzo ważne zwłaszcza w kontekście zmian klimatycznych. Wszędzie tam, gdzie pozwalają na

to warunki glebowe i siedliskowe sadzone są w coraz większej liczbie gatunki liściaste, głównie buki i dęby. Dzięki takiemu podejściu udało nam się w ostatnich latach przekształcić ponad 250 ha lasów w drzewostany, w których teraz dominują właśnie dęby i buki. Zabiegi zaplanowane na kolejne dziesięciolecie pozwolą zwiększyć udział drzewostanów liściastych o kolejne 150 ha.

Przez tereny Nadleśnictwa Kudypy przebiega ponad 500 km szlaków turystycznych: pieszych i rowerowych. Wzmocniony ruch na podmiejskich terenach sprawia, że prowadzona tam gospodarka musi być dostosowana do lokalnych warunków. Nadleśnictwo nie może całkiem zrezygnować z prowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych i odnowieniowych, dlatego stara się prowadzić je w terminach i w sposób jak najmniej uciążliwy dla przebywających w lesie ludzi. W podmiejskich lasach odchodzi się od wycinania zrębów na dużych otwartych powierzchniach. Stosujemy mniej ingerującą w krajobraz i bardziej rozciągniętą w czasie metodę z wyko-

rzystaniem rębni złożonych.

Mieszkańcy okolicznych miejscowości oraz licznie przebywający tu turyści chętnie korzystają z dobrodziejstwa lasów. Wzmocniona liczba ludzi sprawia jednak, że borykamy się w dużym problemem, jakim jest zaśmiecanie. Na sprzątanie lasów Nadleśnictwo Kudypy wydaje średniorocznie 75 tys. zł.

DANE GOSPODARCZE DLA WNIKLIVYCH:

Szacowana zasobność wszystkich kudypskich lasów w roku 2013 wynosiła blisko 5 mln m³ drewna, mimo użytkowania i pozyskania przez ten czas około 960 000 m³. W roku 2023 zasobność, a więc ilość drewna w naszych lasach wzrosła do 5 100 000 m³. Mimo

prowadzonych cięć, kudypskie lasy są coraz okazalsze, ich średnia zasobność wzrosła przez 10 lat z 308 m³/ha do 317 m³/ha.

Paulina Rutkowska
Nadleśnictwo Kudypy

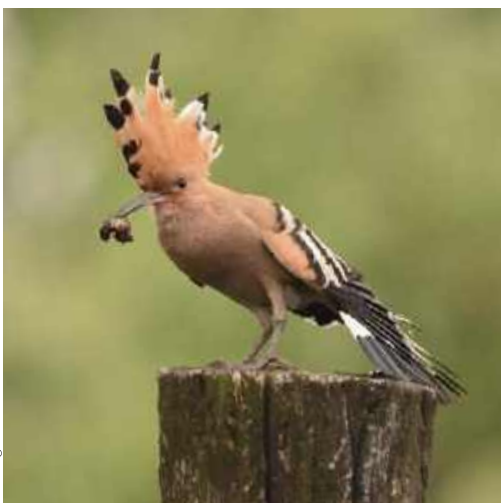
ODKRYJCIE TAJEMNICĘ LASÓW NADLEŚNICTWA LIDZBARK

Nasze nadleśnictwo powstało w 1874 roku. Zajmowało wówczas obszar 6,5 tys. ha. Obecnie gospodarujemy lasami o powierzchni około 27 tys. ha. Są to lasy gospodarcze i ochronne. Lasy o wyjątkowych walorach przyrodniczych i krajobrazowych zajmują ponad 75% całego obszaru nadleśnictwa.

Prowadzona przez nas wielofunkcyjna gospodarka leśna ma na celu realizację zapotrzebowania społeczeństwa na różne funkcje lasu – gospodarcze, przyrodnicze, turystyczne, rekreacyjne, edukacyjne, ekonomiczne oraz duchowe. Funkcje te udaje nam się z powodzeniem pogodzić. Nasz las jest miejscem wypoczynku, uprawiania sportu i różnych innych form rekreacji. Oczyszcza powietrze, produkuje tlen i pochłania CO₂. Dostarcza też drewno – naturalny, przyjazny zdrowiu człowieka i w pełni odnawialny surowiec, którego zasoby dzięki mądrej, oszczędnej gospodarce wciąż rosną. Pozyskując o około 32% drewna mniej niż przyrasta, zapewniamy permanentny wzrost zasobów (o 12% w ciągu ostatniej dekady do wielkości średnio ponad 300 m³/ha) i jednocześnie możemy go więcej Państwu zaoferować. Odnawiając dojrzałe lasy, tworzymy nowe, o większej bioróżnorodności, stabilniejsze i ładniejsze. Będą z nich korzystały pokolenia naszych dzieci, wnuków...

Na terenie naszego nadleśnictwa udostępniamy do zwiedzania 4 rezerwy przyrody („Jar Brynicy”, „Pie-

fol. Agnieszka Białecka

kielko”, „Ostrów Tarczyński” i „Klonowo”). Występują tu też parki krajobrazowe: Welski i Górznięsko-Lidzbarski. Dużą popularnością wśród turystów oraz lokalnych mieszkańców cieszą się okolice Jeziora Lidzbarskiego oraz jezior Piaseczno i Wlecz. W lasach naszego nadleśnictwa można zobaczyć także liczne pomniki przyrody, którymi są monumentalne drzewa, głązy narzutowe oraz dwie malownicze aleje dębów. Miłośnikom historii i archeologii Nadleśnictwo Lidzbark oferuje dodatkową atrakcję, którą stanowią cztery kurhany zachodniobałtyjskie znajdujące się w leśnictwie Gródku, pochodzące z 550 r. p.n.e. usypane nad grobami zmarłych przez plemiona Bałtów. Na tych, których fascynuje kajakarstwo, czeka wartki nurt rzeki Wel.

Przygotowaliśmy także spacerowe ścieżki edukacyjne, na których można się dowiedzieć wielu ciekawostek o okolicznej przyrodzie, a przy okazji pobyc na łonie natury. Korzystamy w pracy z doświadczenia minionych pokoleń leśników, by najlepiej wypełniać swoje obowiązki. Chronimy i sprawujemy opiekę nad cennymi przyrodniczo obszarami oraz wieloma gatunkami roślin i zwierząt. Dbamy o miejsca pamięci. Rocznie ponad 15 tys. osób uczestniczy w prowadzonych przez nas zajęciach edukacyjnych. Nasz las retencjonuje wodę.

Fot. Agnieszka Białecka

fol. P. Szymański

Można u nas kupić drewno, zbierać grzyby i owoce leśne. Przyczyniamy się do utrzymania miejsc pracy na rynku usług leśnych i w przemyśle drzewnym. Stanowimy ważną gałąź krajowej gospodarki.

Las jest dla ludzi, dlatego na bieżąco zastanawiamy się, co jeszcze możemy zrobić, aby pełniej przyczynić się do realizacji tego społecznego zobowiązania. Z ogromną przyjemnością służymy Państwu, zapewniając wszystkie możliwości zrównoważonego korzystania z lasu. Jeśli chcą nas Państwo w tym wspierać, zachęcamy do odwiedzania lasu, szanowania przyrody i czerpania z natury w odpowiedzialny i świadomy sposób.

**Serdecznie zapraszamy
do naszych lasów!**

fol. archiwum nadleśnictwa

Nadleśnictwo Miłomłyn

to miejsce z bogatą historią i równie bogatymi walorami przyrodniczymi. Swoją nazwę zawdzięcza miejscowości Miłomłyn, w centrum której ma swoją siedzibę. Jeszcze na długo przed II Wojną Światową, w tym samym budynku mieściły się biura dawnego Nadleśnictwa *Liebemühl* (przedwojenna nazwa Miłomłyna). Ten piękny, historyczny budynek, jako jeden z nielicznych w mieście, ocalał z wojennej pożogi.

Początki kształtowania się administracji leśnej, a szerzej zorganizowanego zarządzania lasami miłomłyńskimi sięgają przełomu XVI i XVII wieku. W tym czasie lasami zarządzali, urzędujący na ostródzkim zamku, podlegli starostwu ostródzkiemu, tzw. *Wildnisbereiter*. Pierwszym znanym z nazwiska zarządcą był Peter Klingerberg (1618 r.). Pomocnikami *Wildnisberitera* w tamtym czasie byli strażnicy leśni zwani *Waldknechte*. W 1670 roku jako *Waldknechte* wymieniani się między innymi, pochodzącego z Polski, Piotra Danielewskiego. Pełnił on służbę w Piławkach (okolice Miłomłyna), tak jak później jego potomkowie. Z kolei pierwszym organizatorem królewskich (państwowych) służb leśnych, na terenie obecnego Nadleśnictwa Miłomłyn, był zarządca leśny (*Wildnisbereiter*) Georg Ludwig Kemnitz, którego urząd miał siedzibę w podostródzkich Fiugajnach (obecnie Czerwona Karczma). Około 1781 r. Kemnitzowi nadano stanowisko leśniczego (*Förster*), co wtedy było równoważne ze stanowiskiem dzisiejszego nadleśniczego. Od 1782 roku siedzibą *Förstera* został Tabórz. To Tabórz i utworzone w nim nadleśnictwo, od połowy XIX wieku stał się najprężniej rozwijającym się ośrodkiem zarządu leśnego na terenie obecnego Nadleśnictwa Miłomłyn. Zmiany organizacyjne po 1945 roku trwały do końca lat 70 – tych ubiegłego wieku, kiedy to ostatecznie utrwaliły się granice nadleśnictwa.

Bogactwo przyrodnicze nadleśnictwa to przede wszystkim ponad 19 000 tys. ha różnowiekowych i różnogatunkowych lasów położonych pośród 37 jezior oraz łączących je kanałów. Stanowią one ostoję dla bytowania licznych gatunków fauny i flory. Niektóre z nich są bardzo rzadkie, tak jak *poryblin jeziorny* porastający dno Jeziora Długiego w rezerwacie przyrody o tej samej nazwie czy *łpiennik Loesela* występujący na terenie Obszaru Natura 2000 Kirszniter. Swoją ostoję do życia, na terenie nadleśnictwa, znalazły między innymi *bieliki*, *orliki krzykliwe*, *żółwie błotne* oraz *wilki*.

Lasy nadleśnictwa porastają sosny, dęby, buki, brzozy i jeszcze kilka innych gatunków drzew, z których najczęściej jest sosna. Nadleśnictwo znane jest, ze szczególnie cennego ekotypu *sosny zwyczajnej* – zwanego sosną taborską. Nazwa ta pochodzi od miejscowości Tabórz. To właśnie w okolicach Taborza możemy podziwiać najpiękniejsze egzemplarze sosen, a najstarsze 300 – letnie !!!! drzewa znajdujemy w powstałym w 1957 roku rezerwacie przyrody „Sosny Taborские”. Sosny taborские dorastają do prawie 40 metrów wysokości, ich pnie są dobrze oczyszczone (pozbawione gałęzi), a korony długie z cienkimi gałęziami. Roczne przyrosty drewna są bardzo wąskie. Drewno sosen taborских jest wytrzymałe i elastyczne,

przez co już w XVI wieku było poszukiwanym surowcem do budowy masztów okrętowych. Kupowało je między innymi Królestwo Danii. W 1900 roku na Światowej Wystawie w Paryżu pnie sosen taborских okrzyknięto najlepszym surowcem drzewnym świata. Spacerując, przebiegającym przez rezerwat szlakiem, można zanurzyć się w ciszy otaczającej nas przyrody. Można także pogłębić swoją wiedzę przyrodniczą zapoznając się z informacjami na ustawionych przy szlaku tablicach edukacyjnych.

Gospodarkę leśną nadleśnictwo prowadzi uwzględniając ochronę przyrody oraz oczekiwania lokalnej społeczności w zakresie między innymi turystyki, rekreacji, edukacji leśnej czy dostępności do surowca drzewnego. Przykładem działań wpisujących się w szeroko rozumianą współpracę z lokalnymi społecznościami jest utworzenie w lasach nadleśnictwa „Leśnego Parku Uzdrawiskowego Uzdrawisko Miłomłyn” oraz wyznaczenie kompleksów leśnych do pełnienia funkcji lasów o zwiększonej funkcji społecznej.

Nadleśnictwo Miłomłyn ze swoją bogatą historią oferuje znacznie więcej atrakcji niż te opisane wyżej. Jedną z nich jest, stojący w centrum Miłomłyna, pomnik poświęcony Danucie Siedzikównie pseudonim „Inka”, sanitariuszce 5 Wileńskiej Brygady Armii Krajowej, zamordowanej przez UB w sierpniu 1946 w Gdańsku. Danuta Siedzikówna pracowała zimą 1946 roku w Nadleśnictwie Miłomłyn. Jej popiersie zwrócone jest w kierunku siedziby nadleśnictwa, w którym na krótko znalazła schronienie. Ta tragiczna historia jest równie ważnym elementem dziejów związanych z Nadleśnictwem Miłomłyn. Warto również wspomnieć, że to właśnie w Miłomłynie w październiku 1844 roku wbito pierwszą łopatę pod budowę, słynnego na całym świecie, Kanału Elbląskiego. Płynący kanałem mogą z wody podziwiać piękno miłomłyńskich lasów.

Zapraszamy do odwiedzenia
Nadleśnictwa Miłomłyn.

Przetrwać zimę

Rozpoczynająca się zima zwiastuje dla zwierząt długą walkę o przetrwanie, to wyjątkowo trudny dla nich czas. Przetrwanie zimy wymaga skrupulatnego zaplanowania i przygotowania. Natura wyposażyla je w odpowiednie mechanizmy, które pozwalają im przetrwać ciężkie warunki.

Podobnie jak ludzie przygotowujący się do zimy, przez zakładanie cieplejszej odzieży, gromadzenie zapasów w lodówkach i spiżarniach, czy nawet krótkie wakacje w cieplejszym klimacie, zwierzęta także zmieniają sierść (suknię u jeleniowatych), zbierają i gromadzą w jednym miejscu zapasy, a nawet pokonują ogromne dystanse, by zimę spędzić w cieplejszych krajach. Dla wielu osób zima jest czasem znacznego ograniczenia aktywności. Stajemy się apatyczni i leniwie spędzilibyśmy czas pod kocem. Niektóre gatunki zasypiają wcześniej jesienią i budzą się dopiero na wiosnę.

jest też znalezienie odpowiedniego schronienia – najczęściej są to różnego rodzaju nory, rozpadliny, dziuple, jaskinie, sterty gałęzi i liści.

W sen zimowy zapada część ssaków, a także gady, płazy i niektóre bezkręgowce. Temperatura ich ciała ulega obniżeniu, oddech spłyca się, spada także liczba uderzeń serca. Głębokość snu zależy od gatunku. Niektóre zwierzęta nie budzą się przez długi czas, inne tak jak na przykład borsuk, w cieplejsze dni przerywają drzemkę, by załatwić potrzeby fizjologiczne.

Torpor to stan kontrolowanego obniżenia temperatury ciała przez zwierzęta stałocieplne na krótki okres – od kilku godzin do kilku dni. Wraz z obniżeniem temperatury ciała spowalniana jest praca serca oraz większość innych czynności fizjologicznych. W stan torporu zapadają nietoperze oraz małe ptaki, takie jak kolibry i jerzykowe.

Hibernacja to najgłębszy rodzaj zimowego snu. U zwierząt hibernujących zimą spada temperatura ciała nawet do 2 C°, maleje częstotliwość oddechów, a także liczba uderzeń serca, spowalniany jest metabolizm. Zwierzęta hibernujące wybudzają się tylko sporadycznie, by uzupełnić zapas wody lub zmienić schronienie. Wynika to z faktu, że przebudzenie ze stanu hibernacji wiąże się z ogromnym wydatkiem energetycznym – zwiększa się częstotliwość oddechów, a co za tym idzie liczba uderzeń serca także wzrasta, konieczne jest podwyższenie temperatury ciała. Zwierzęta hibernujące to m.in. gady, płazy, nietoperze, świstaki, popielice i chomiki europejskie.

Specyficznym rodzajem letargu jest diapauza. W tym stanie dochodzi do całkowitego zahamowania rozwoju i wzrostu organizmu. Taka strategia zimowania dotyczy przede wszystkim bezkręgowców, najczęściej owadów.

Nie wszystkie zwierzęta zapadają w sen zimowy, są też takie, które pozostają aktywne w czasie zimy. Dotyczy to głównie gryzoni i zwierząt owadożernych np. wiewiórki czy kreta. Zwierzęta te muszą utrzymywać stałą temperaturę ciała, co jest związane z dużym wydatkiem energetycznym, wobec tego, aby wytworzyć odpowiednią ilość energii muszą jeść. Dlatego aby zapewnić sobie stały dostęp do pożywienia gromadzą one zapasy, zanim wszystko zostanie przykryte grubą warstwą zimowego puchu.

Zwierzęta pozostające aktywne zimą, które nie gromadzą zapasów, są zmuszone do zmiany jadłospisu na bardziej dostępny. Gatunki mięsożerne zaczynają gustować w padlinie, którą łatwo znajdują w okresie zimowym. Niektóre zwierzęta, które wiosną i latem żywią się owadami, zaczynają zjadać nasiona. Dotyczy to przede wszystkim ptaków, m.in. dzięciołów.

Kolejną strategią natury na przetrwanie zimy jest zmiana szaty z letniej na zimową. Zimowa szata chroni zwierzęta przed mrozami, ale także skutecznie je kamufluje. U niektórych zwierząt, takich jak jeleniowate, dzięki wierzchnia warstwa sierści pokryta jest naturalnym tłuszczem, który zatrzymuje wilgoć. Dodatkowo sierść zwierząt rośnie ku dołowi, dzięki czemu woda łatwiej może spływać ku ziemi. Dlatego zwierzęta przez długi czas mają suchą skórę i nie czują wilgoci. Nastroszone zimowe futro stanowi świetną izolację.

Tuż przed nastaniem zimy, wiele ptaków szuka cieplejszego miejsca do życia. Bociany, wilga, słowik czy jaskółka opuszczają nasz kraj i odlatują do dalekich krajów. Co ciekawe, są też gatunki, które przylatują do Polski. Robią to m.in. jemioluszki, gile i czeczotki. Kilkutgodniowy lot wymaga zgromadzenia znacznych zapasów energetycznych, więc zanim ptaki wzbiją się do lotu, najpierw muszą intensywnie żerować.

Zwierzęta możemy podzielić na dwie grupy: zmiennocieplne oraz stałocieplne. Do zwierząt zmiennocieplnych zalicza się bezkręgowce, ryby, gady oraz płazy. Temperatura ich ciała zmienia się wraz z temperaturą otoczenia. Natomiast do zwierząt stałocieplnych zaliczamy ptaki oraz ssaki i niezależnie od temperatury panującej w otoczeniu temperatura ich ciała ma taką samą, stałą temperaturę.

Każde zwierzę szuka sposobu na przetrwanie zimy. Niektóre zapadają w sen zimowy, inne torpor lub hibernację. Swoich sposobów na przetrwanie chłodnych miesięcy szukają nie tylko ssaki, ale też gady, płazy czy owady. Zanim zwierzęta zasną na zimę, muszą zgromadzić odpowiednio duże rezerwy energetyczne w postaci tkanki tłuszczowej. Niektóre z nich, w tym czasie podwajają swoją masę ciała. Konieczne

Nadleśnictwo Mrągowo...

...położone jest na malowniczym Pojezierzu Mrągowskim. Tereny te pierwotnie były zajęte przez plemiona Galindów, których nazwa wzięła się od wyrazu galas, oznaczającego koniec, kres. Za granicami Galindii nie mieszkało żadne plemię pruskie, stąd była ona określana jako kraj położony na krańcu świata. Plemiona te zostały podbite w XIII wieku przez Krzyżaków, którzy w ciągu 50-ciu lat zawładnęli ziemiami z wielką puszczą, gdzie rozpoczęli osadnictwo. Burzliwe dzieje średniowiecza i nowożytności zapewniły mrągowskim lasom wiele stanowisk archeologicznych i miejsc pamięci, a wśród nich: grodziska wczesnośredniowieczne, cmentarzyska kurhanowe, ślady osadnicze czy pojedyncze mogiły z okresu II wojny światowej.

Spośród wielu zabytków, znajdujących się na terenie zarządzanym przez nadleśnictwo, na uwagę zasługują tarasy dawnej winnicy. Stanowią pozostałość przypałacowego parku w Sorkwytach, przy których przebiega ścieżka przyrodnicza.

Druga ścieżka poprowadzona została spod słynnego mrągowskiego amfiteatru nad Jeziorem Czos pod wybijające ze zbocza pagórka źródło Miłości. Wiąże się z nim miejscowa legenda. Mówi o dziewczynie o imieniu Dajna, która wyśmiewana przez rówieśników z powodu błony pławnej między palcami skryła się w nadrzecznych szuwarach, skąd czasem można było usłyszeć jej piękny śpiew (Dajna w języku litewskim oznacza Pieśń). Gdy jednak nastał okres suszy tak silnej, że aż jezioro wyschło, żal jej się zrobiło cierpiących mieszkańców i wydrążyła w zboczu pagórka dziurę, z której trysnęło źródło, ponownie napieniając wyschnięte zbiorniki. Na cześć tego czynu, pełnego miłości do ludzi, mieszkańcy nazwali źródło Źródłem Miłości, a pobliską rzekę Dajną.

Kolejna ścieżka przyrodnicza nadleśnictwa poprowadzona jest przy dawnej granicy Warmii i Mazur w pobliżu Świętej Lipki. Ścieżka biegnie wzdłuż historycznego traktu pielgrzymkowego z warminskiego miasteczka Reszel do słynącego cudami sanktuarium maryjnego w mazurskiej Świętej Lipce. W XVIII wieku wzdłuż traktu wybudowano drogę różańcową złożoną z barokowych kapliczek, z których ostatnia (piętnasta) znajduje się na terenie leśnym. W 2016 roku odrestaurowano ją, wraz z pobliską kolumną maryjną, przywracając oryginalne barokowe barwy - ciemny róż.

Nadleśnictwo Mrągowo jest również niezwykle różnicowane pod względem przyrodniczym, z borami sosnowymi na południu nadleśnictwa po bujne lasy liściaste na północy. Są tu miejsca, gdzie idąc przez las będziemy kilometrami stąpać po miękkim borowym mchu, a także wąwozy, na których dnie można zrobić zdjęcie niczym rodem z Bieszczad. Spośród czterech mrągowskich rezerwatów przyrody najcenniejszy jest rezerwat „Gązwa”, który jest ponad dwustuhektarowym torfowiskiem porośniętym skarłowaciałą sosną. To wszystko składa się na wyjątkowo atrakcyjny teren dla turystów, którzy ogromnie upodobałi sobie ziemię mrągowską. My jako leśnicy staramy się wychodzić naprzeciw potrzebom z infrastrukturą turystyczną, a także materiałami edukacyjnymi w postaci folderu mapowego, który można otrzymać w biurze nadleśnictwa. Piękne lasy, jeziora, rzeki, pagórki, mazurskie wsie i zabytki, wszystko to znajdziecie Państwo na terenie Nadleśnictwa Mrągowo. Zapraszamy!

NADLEŚNICTWO MYSZYNIC

DZIAŁANIA OCHRONNE NA STANOWISKACH SASANKI OTWARTEJ (PULSATILLA PATENS)

W latach 2018 - 2023 Nadleśnictwo Myszyniec wykonywało działania ochronne na stanowiskach sasanki otwartej (*Pulsatilla patens*), będących przedmiotem ochrony obszaru Natura 2000 Myszynieckie Bory Sasankowe PLH140049.

Na czym dokładnie polegały te działania...?

Wokół osobników sasanki otwartej zdzierano ręcznie warstwę mszystą lub zadarnioną runa wraz z warstwą organiczną gleby. Zabieg prowadzono punktowo, tworząc płyty odsonowanej gleby wielkości ok. 0,5 m², rozłożone równomiernie na powierzchni stanowiska chronionego gatunku. Biomasa powstała w wyniku realizacji działania ochronnego uprzątnięto z powierzchni stanowiska sasanki i rozrzucono w głąb drzewostanu.

Skąd wywodzi się metodyka tych działań i jakich spodziewamy się efektów...?

Od lat obserwujemy nowe osobniki sasanki otwartej na powierzchniach po usunięciu drzewostanu (zrębach) przygotowanych dla kolejne-

go pokolenia lasu. Na powierzchni ze zdartą pokrywą gleby występują korzystne warunki do kiełkowania nasion, nie tylko drzew leśnych, ale również sasanki otwartej.

Leśnicy, w celu uzyskania młodego pokolenia lasu pod okopem drzew dojrzałych zdzierają wierzchnią warstwę gleby na pasach lub płytach wielkości 0,2 – 0,4 m².

Płatowe odsonienie gleby wokół osobników sasanki otwartej wzorowane jest więc na metodach gospodarki leśnej. W ramach czynnej ochrony tego rzadkiego gatunku punktowo przygotowujemy na jest gleba pod obsiew sasanki otwartej.

Spodziewamy się wzrostu liczby osobników w obrębie poszczególnych stanowisk rzadkiego gatunku, a tym samym poprawy stanu populacji sasanki otwartej zachowanej na terenie Myszynieckich Borów Sasankowych.

Sposób wykonania działań ochronnych na rzecz sasanki otwartej został pozytywnie oceniony przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Śro-

dowiska w Warszawie, z którą Nadleśnictwo Myszyniec współpracuje w realizacji czynnej ochrony rzadkiego gatunku.

Przeprowadzone działania są kontynuacją działań realizowanych w 2018 roku w ramach projektu pn. „Kompleksowy projekt ochrony gatunków i siedlisk przyrodniczych na obszarach zarządzanych przez PGL Lasy Państwowe”.

Przedsięwzięcie jest finansowane ze środków Skarbu Państwa PGL LP Nadleśnictwa Myszyniec oraz Funduszu Europejskiego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020, działania 2.4 Ochrona przyrody i edukacja ekologiczna.

Sukces generatywnego rozmnażania sasanki otwartej zależy od warunków siedliskowych. W gęstej warstwie runa drzewostanu nasiona sasanki nie mają szansy dotarcia do warstwy mineralnej gleby i skiełkowania, możliwości takie występują na powierzchni zrębu przygotowanej pod odnowienie lasu

oraz na płatach nagiej gleby wykonanych wokół osobników sasanki w ramach czynnej ochrony gatunku.

Nadleśnictwo prowadząc czynną ochronę sasanki otwartej wypełnia zapisy planu zadań ochronnych ustanowionego dla obszaru Natura 2000 Myszynieckie Bory Sasankowe PLH140049.

Zakładając płyty w miejscach, gdzie rośnie wrzos, czy borówka – gatunki konkurencyjne wobec sasanki otwartej – poprawiono również warunki bytowania osobników sasanki występujących na stanowisku.

DZIAŁANIA NA RZECZ OCHRONY SIEDLISKA SOSNOWY BÓR CHROBOTKOWY (91T0)

Celem zachowania siedliska przyrodniczego sosnowy bór chrobotkowy (kod: 91T0) na terenie Nadleśnictwa Myszyniec wyznaczono obszar Natura 2000 Bory Chrobotkowe Karaska PLH140047.

Na właściwie zachowanym siedlisku może występować nawet kilkadziesiąt gatunków porostów naziemnych, a ich plechy mogą w całości pokrywać dno drzewostanu.

Wyniki monitoringu przyrodniczego jednak alarmują... Opisana powyżej postać sosnowego boru chrobotkowego z upływem czasu staje się coraz rzadszym zjawiskiem.

By zrozumieć przyczyny zniknięcia tego siedliska warto poznać procesy zachodzące w przyrodzie, w szczególności proces sukcesji ekologicznej... Występuje on, gdy gatunki o mniejszych wymaganiach ekologicznych, np. chrobotki przygotowują środowisko dla gatunków o większych wymaganiach, tj. mchów, czy roślin zielnych, a

następnie są przez nie wypierane.

Dawniej, sukcesja ekosystemu leśnego była hamowana przez ludność zamieszkującą nieurodzajne ziemie kurpiowskie, która zbierając gałęzie na opał i mchy do izolacji domów, stwarzała dogodne warunki do rozwoju runa chrobotkowego.

Dzisiaj, gdy glebę naszych lasów użyźniają nie tylko związki uwalniane z rozkładającego się martwego drewna (części wierzchołkowych drzew, konarów, gałęzi, leżaniny), ale również związki azotu opadające z powietrza – procesy sukcesyjne nabierają tempa... a my mamy do czynienia z istotnym spadkiem liczby stanowisk sosnowego boru chrobotkowego.

W celu zachowania siedliska sosnowego boru chrobotkowego (91T0) na terenie Puszczy Kurpiowskiej, Nadleśnictwo Myszyniec prowadzi czynną ochronę jego stanowisk.

Zalegające gałęzie na dnie lasu nie tylko wzbogacają podłoże glebowe w związki mineralne i

organiczne, ale również zaciënając płyty runa chrobotkowego prowadząc do degradacji siedliska sosnowego boru chrobotkowego (91T0).

Pozostałości po przeprowadzonych cięciach pielęgnacyjnych (czuby, konary, gałęzie) oraz martwe drewno powstałe w nadmiarze w wyniku działania czynników naturalnych są usuwane w ramach ogólnopolskiego projektu pn. „Kompleksowy projekt ochrony gatunków i siedlisk przyrodniczych na obszarach zarządzanych przez PGL Lasy Państwowe”.

W Nadleśnictwie Myszyniec działania na rzecz ochrony siedliska sosnowy bór chrobotkowy (91T0) w latach 2018-2023 przeprowadzono na blisko 600 ha.

Z uwagi na strategię rozwoju chrobotków, które rozmnażają się przez fragmenty plech, wydeptywanie ich płatów w trakcie realizacji prac też może mieć wpływ na rezultaty prowadzonej ochrony.

Oczekiwane efekty działań

ochronnych uzyskaliśmy już w pierwszym roku po wykonanych działaniach.

Nadleśnictwo prowadząc czynną ochronę siedliska sosnowy bór chrobotkowy (91T0) wypełnia zapisy planu zadań ochronnych ustanowionego dla obszaru Natura 2000 Bory Chrobotkowe Karaska PLH140047.

Przedsięwzięcie jest finansowane ze środków Skarbu Państwa PGL LP Nadleśnictwa Myszyniec oraz Funduszu Europejskiego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020, działania 2.4 Ochrona przyrody i edukacja ekologiczna.

Przykładowy widok drzewostanu w fazie młodnika po wykonanym zabiegu CP (2018 rok).

Przykładowy widok drzewostanu w fazie młodnika po wykonanym działaniu ochronnym polegającym na uprzątnięciu martwego drewna (2019 rok).

TORFOWISKO KARASKA OSTOJA CIETRZEWIA POD OPIEKĄ LEŚNIKÓW

Rezerwat „Torfowisko Karaska” o powierzchni ponad 400 ha położony jest na gruntach Skarbu Państwa w Nadleśnictwie Myszyniec, w północno-wschodniej części Mazowsza. O tej porze roku Torfowisko Karaska tętni życiem, występujące tam gatunki ptaków, w tym cietrzew odbywają swoje gody. Rytuały godowe cietrzewia zwane są tokami. Rezerwat „Torfowisko Karaska” został utworzony w 2001 roku celem zachowania fragmentu jednego z największych w Polsce torfowisk wysokich z typowo wykształconą szatą roślinną. Głównymi przedmiotami ochrony rezerwatu są cenne siedliska nieleśne, jednak z parasola ochrony rezerwatowej korzystają wszystkie bytujące tam gatunki zwierząt. Obszar torfowiska jest cenną osto-

ją gatunków ptaków związanych z terenami otwartymi. Zainwentaryzowano tu ponad 100 gatunków ptaków znajdujących się na liście zwierząt prawnie chronionych. Bytuje tu m.in. błotniak łąkowy, gąsiorek, kulik wielki, ryzyk, bekas, kszyc, derkacz, pustulka oraz cietrzew – gatunek zagrożony wyginięciem. Obserwacje przyrodnicze wskazują, że sezon godowy ptaków bytujących na terenie Torfowiska Karaska należy uznać za rozpoczęty.

Na tę okoliczność Nadleśnictwo Myszyniec wspólnie z Regionalną Dyрекcją Ochrony Środowiska w Warszawie co roku, w okresie zimowym, czyni przygotowania. Realizuje działania ochronne kształtujące odpowiednie warunki siedliskowe dla występujących tam

roślin i zwierząt, szczególnie tych skrzydlatych.

Usuwane są młode brzozy zarastające torfowisko. Prace prowadzone są w sposób zapewniający ochronę szaty roślinnej torfowiska. Zachowywany jest również podrost sosnowy, będący pożądanym elementem sukcesji naturalnej torfowiska wysokiego w kierunku boru bagiennego. W wyniku realizowanych działań utrzymano otwarty charakter torfowiska.

W północnej części rezerwatu wykonywano działania ukierunkowane na utrzymanie właściwego biotopu dla cietrzewia. Wspierając ten gatunek, na powierzchni ok. 10 ha prowadzono zabiegi kształtujące strefę przejściową pomiędzy terenami otwartymi a zwałym lasem brzoźowym, poprzez stopniową

redukcję jego zwarcia (intensywność cięć była największa na brzegu lasu). Tak przygotowana powierzchnia jest atrakcyjna dla cietrzewia, który większą część życia spędza na ziemi. Posłuży mu jako żerowisko, miejsce schronienia i odpoczynku.

Prowadzone jest również wykaszanie łąk przylegających do przygotowanej strefy przejściowej – głównej areny tokowej cietrzewia. Gdyby nie podejmowane działania torfowisko wysokie zarostoby w kierunku drzewostanu brzoźowego, a skrzydłaci mieszkańcy Torfowiska Karaska, zmuszeni by byli do poszukiwań innego miejsca spełniającego ich preferencje siedliskowe.

U źródeł trzech rzek

W NADLEŚNICTWIE NIDZICA

Mazury, kraina jezior i rzek. Mimo, iż południowy kraniec Mazur nie jest szczególnie urozmaicony jeziorami, to na terenie Nadleśnictwa Nidzica swój bieg rozpoczynają trzy rzeki – Łyna, Omulew i Wkra. Każda z nich ma inną charakterystykę, płynie w innym kierunku, chociaż dwie z nich to dopływy Narwi, a trzecia płynie poza granice Polski, jest lewym dopływem Pregoi.

ŁYNA – KRÓLOWA RZEK WARMIŃSKICH, JEDNAK BIEG POCZĄTKOWY TO MAZURY

Na północ od Nidzicy w okolicach miejscowości Łyna z pokładów piasków sandrowych wypływa Łyna. Źródła położone są w granicach rezerwatu przyrody Źródła Rzeki Łyny im. prof. Romana Kobendzy. Kształtowanie się źródeł związane jest ze zjawiskiem erozji wstecznej, bardzo rzadkiej na niżu. Dzięki erozji powstają cyrki wodne, z których wypływa krystaliczna woda bogata w związki żelaza. Mniejsze źródła łączą się i tak z terenu rezerwatu wypływa Łyna. Koryto rzeki w początkowym biegu jest wąskie, płynie pośród łąk, trzcinowisk, aby kolejno przepływać przez niewielkie jeziora rynnowe na terenie Nadleśnictwa Nidzica: Brzeźno Duże, Kiernoz Mały, Kiernoz Wielki. Łyna w początkowym biegu to dzika, nieuregulowana rzeka, do której spływa woda z doliny rzecznej ograniczonej lasami Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej. Na tym odcinku koryto jest wąskie, nierzadko zabudowane przez tamy bobrowe. Jest to raj dla ptaków i dzikich zwierząt. Od wsi Brzeźno Łyńskie rzeka chętnie jest eksplorowana przez kajakarzy.

OMULEW CZYLI STRUGA KONIUSZANKA

Omulew wypływa z jeziora Koniuszyńskiego i zarówno w opisach historycznych, jak i aktualnych jest nazywana Koniuszanka, tak samo jak rezerwaty przyrody, przez które przepływa – Koniuszanka I i Koniuszanka II. Początek biegu to lasy Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej. Rzeka wypływając z rezerwatu Koniuszanka II wpada do jeziora Omulew i wypływając z niej to już rzeka Omulew. Koniuszanka w początkowym biegu nie jest wykorzystywana przez kajakarzy. Jest to niedoceniony teren obserwacji przyrodniczych terenów bagiennych, jeziora Koniuszyn oraz przełomowego odcinka rzeki na terenie rezerwatu przyrody Koniuszanka II.

WKRA, RZKA WIELU IMION

Bieg rzeki Wkry podzielony jest na 3 odcinki o różnych nazwach: górny bieg – Nida (od źródeł do ujścia Szkotówki – na terenie Nadleśnictwa Nidzica, środkowy bieg – Działdówka, od ujścia Szkotówki do ujścia Swojęcianki – strugi wpływającej w miejscowości Biezuń, dolny bieg – Wkra, od ujścia Swojęcianki do ujścia do Narwi.

Źródła rzeki Wkry obecnie znajdują się w pobliżu wsi Januszkowo w gminie Kozłowo. Właściwe źródła Wkry znajdowały się niegdyś na południowym stoku Dylewskiej Góry. Krzyżacy w XIV wieku przekopali sztuczny kanał w okolicy Ciborza, górna część Wkry popłynęła do rzeki Wel, a Nida (lewobrzeżny dopływ Wkry) stała się jej częścią. Nida wypływa ze zmeliorowanych użytków zielonych położonych w małej dolinie niedaleko Januszkowa. Melioracje prowadzone w latach 60-tych miały na celu trwałe polepszenie rolniczych zdolności produkcyjnych okolicznych gleb. W ziemi umieszczono drenaż w kierunku obniżającego się terenu. Przesączająca się woda trafia ostatecznie do cieku odprowadzającego wodę w kierunku Rączek, a następnie Nidzicy. Tereny w szerokiej dolinie rzecznej nie są gęsto zaludnione, co sprzyja gniazdowaniu i żerowaniu tam wielu gatunków ptaków, m. in. orlika krzykliwego, bociana białego, gęsi gęgawy czy żurawi. Nida w granicach Nadleśnictwa Nidzica to również miejsce bytowania dużej populacji bobra i łosia. Dla wytrwałych krajoznawców jest to teren pełen niespodzianek przyrodniczych.

Nadleśnictwo Nowe Ramuki

Tuż przy południowej granicy Warmii i Mazur, na terenie Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej leży nadleśnictwo z ponad 240-letnią historią — Nadleśnictwo Nowe Ramuki. Miejsce to jest prawdziwym rajem dla miłośników przyrody, odkrywców i wszystkich, którzy szukają ukojenia w otoczeniu lasów. To miejsce wyjątkowe, gdzie majestatyczne drzewa opowiadają swoje historie, ptaki drapieżne rządzą niebem, a ludzie pracują z pasją, by chronić dziką przyrodę. Oto las, który zaskakuje bogactwem gatunków, ukrytą historią i niepowtarzalnym klimatem.

Lasy Nadleśnictwa Nowe Ramuki tworzą duży, zwarty kompleks leśny, przez który z północy na południe biegnie rzeka Łyna. Wpływa ona do Jeziora Łańskiego, które wraz z Jeziorą Pluszne jest nie tylko największym jeziorem w okolicy, ale również dodaje tutejszym terenom tajemniczego uroku.

Świadectwem historii, a przede wszystkim świadectwem dawnych cywilizacji wśród ramuckich lasów są neolityczne cmentarzyska – kurhany. Te wyjątkowe zabudowy nieożywione przypominają, że lasy były schronieniem i domem dla ludzi od tysięcy lat. To miejsca, które przyciągają nie tylko badaczy historii, ale i tych, którzy chcą poczuć magię przeszłości.

Jednym z najciekawszych elementów historii nadleśnictwa jest Łańsk, który w latach 20. ubiegłego wieku był niewielką osadą leśną. Od lat 50. ze względu na walory środowiska przyrodniczego został terenem Urzędu Rady Ministrów, terenem do którego dostęp mieli tylko najwyżsi urzędnicy państwa, wojsko oraz obsługa. To właśnie w Łańsku wypoczywali Bolesław Bierut, Władysław Gomułka, Józef Cyrankiewicz, Edward Gierek. Teren wokół ośrodka był całkowicie zalesiony, ogrodzony, ściśle strzeżony. Na tych kilku tysiącach hektarów organizowane były polowania, na które zapraszani byli notablie urzędowi oraz zagraniczni dygnitarze.

Pozostałością po ośrodku w Łańsku było nielegalne wysypisko śmieci o powierzchni 0,26 ha. Zostało ono zlikwidowane w 2022 roku dzięki działalności nadleśnictwa w celu ochrony znajdującego się tu siedliska grądu środkowoeuropejskiego i subkontynentalnego.

Likwidację nielegalnego wysypiska śmieci udało się wykonać w ramach realizacji Projektu pt. „Kompleksowy projekt ochrony gatunków i siedlisk przyrodniczych na obszarach zarządzanych przez PGL Lasy Państwowe” współfinansowanego ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ). Objętość usuniętych odpadów wyniosła ponad 3000 m³. Wśród nich znajdowały się m.in. odpady budowlane (w tym także zawierające substancje niebezpieczne), papa odpadowa, zużyte opony, odpady azbestowe. Wszystkie te zalegające przez lata śmieci negatywnie wpływały na siedlisko leśne, ale także stwarzały niebezpieczeństwo żyjącym w nim zwierzętom.

W czasie powstawania wysypiska teren przeznaczony do składowania śmieci nie był objęty żadną formą ochrony przyrody. Od roku 1982, od chwili powołania rezerwatu przyrody „Las Warmiński im. prof. Benona Polakowskiego” obszar wysypiska stał się terenem rezerwatu. Rezerwat ten, zajmujący powierzchnię 1819,72 ha jest jednym z większych w Polsce leśnych rezerwatów przyrody. W jego skład wchodzi część lasów nadleśnictwa oraz fragment rzeki Łyny.

Stoki wawozu wzdłuż rzeki w rezerwacie przyrody porastają stare drzewostany różnowiekowe mieszane o charakterze zbliżonym do naturalnego. Największą powierzchnię (ponad 70%) zajmują drzewostany z pa-

nującą sosną. Drzewostany z panującym dębem z domieszką grabu, świerka, lipy, klonu, daglezi i brzozy zajmują około 15% powierzchni.

W roku 1945 powierzchnia lasów Nadleśnictwa Nowe Ramuki wynosiła niecałe 7 000 ha, dziś jest to ponad 17 000 ha, a lasy rozciągają się na terenie trzech gmin:

Olsztynek, Purda, Stawiguda. Jedna trzecia powierzchni nadleśnictwa pokryta jest ponadstuletnimi sosnami. To tutaj wytworzył się cenny ekotyp sosny, tzw. sosna napiwodzko-ramucka. Dawniej drewno sosny napiwodzko-ramuckiej było spławiane Łyną do Królewca oraz Pasłęką do Braniewa.

Lasy Nadleśnictwa Nowe Ramuki są krainą ptaków, z których wiele należy do gatunków chronionych. Szczególnej ochronie podlegają tu stanowiska ptaków takich jak: bielik, rybołów, kania czarna, orlik krzykliwy oraz bocian czarny. Dla nich wyznaczane są specjalne strefy ochronne. W okresie lęgowym w tych obszarach wstrzymywane są wszelkie prace leśne, by zapewnić im spokój i bezpieczeństwo. To właśnie dzięki

ki takim działaniom te majestatyczne stworzenia mogą wychowywać swoje młode w ciszy i harmonii.

Równie ważnym gatunkiem ptaka w Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej jest sokół wędrowny, którego naderżwna populacja wyginęła w XX wieku na skutek stosowania pestycydów w rolnictwie. Dzięki współpracy Nadleśnictwa Nowe Ramuki ze Stowarzyszeniem na Rzecz Dzikich Zwierząt „Sokół” po latach naderżwna populacja tego gatunku powróciła do ramuckich lasów. Widok tego drapieżnika nurkującego z zawrotną prędkością jest prawdziwą uczcą dla oka.

W naszych lasach znaleźć można prawdziwe perełki dendrologiczne: żywotniki olbrzymie, cyprysiki, jodły pospolite, jodły kaukaskie, jodły jednobarwne, czy orzeszniki pięciolistne. Każde z tych drzew to unikalna część przyrodniczej mozaiki, która czyni nasze lasy tak wyjątkowymi.

Z uwagi na walory przyrodnicze, dużą liczbę jezior i rzek, bliskie sąsiedztwo aglomeracji miejskiej teren Nadleśnictwa Nowe Ramuki odwiedzany jest przez wielu turystów. Poznawanie i odkrywanie nowych miejsc ułatwić mogą szlaki turystyczne. Głównymi szlakami są: Gościniec Niborski oraz Do Źródeł Łyny. Pierwszy, czerwony szlak rowerowy, biegnący między jeziorami Plusznym i Łańskim, zwany królewskim lub starym gościniecem, to część niegdyś bardzo ważnego traktu, który łączył Warszawę z Królewcem. Gwarantuje nie tylko piękne widoki, ale również umożliwia znalezienie spokojnego miejsca na ewentualny postój i wypoczynek.

Drugi, prowadzący przez liczne wawozy rezerwatu, to zielony szlak pieszy, z którego poza piechurami często korzystają rowerzyści. W południowej części Nadleśnictwa Nowe Ramuki szlak opuszcza tereny Warmii i wkracza na Mazury, kolejno dobiega do rezerwatu „Źródła Rzeki Łyny”.

Dla odwiedzających, którzy chcą poczuć bliskość przyrody na własnej skórze, wyznaczono powierzchnie w ramach programu „Zanocuj w lesie”. Wyznaczone zostały specjalne obszary, gdzie można rozbić namiot, wsłuchać się w szum drzew i obudzić się przy śpiewie ptaków. To niepowtarzalna okazja, by oderwać się od codzienności i poczuć, jak życie w lesie toczy się swoim rytmem.

Nadleśnictwo Nowe Ramuki to miejsce, które inspirowe i zaprasza. Niezależnie od tego, czy szukasz spokoju wśród drzew, fascynujesz się dziką przyrodą, czy chcesz odkrywać historię sprzed tysięcy lat – znajdziesz tu coś dla siebie. Nasze lasy to nie tylko przestrzeń, ale i żyjący organizm, który czeka, by opowiedzieć Ci swoje historie. Zapraszamy do lasu – bo każde drzewo, każdy ptak i każdy kamień w Nowych Ramukach ma coś wyjątkowego do zaoferowania.

Zapraszamy do lasu!

NADLEŚNICTWO OLSZTYN

Zarówno mieszkańcy regionu, jak i liczni turyści, bardzo chętnie spędzają czas na łonie natury. Z badań agencji PBS przeprowadzonych w 2020 r. na zlecenie Centrum Informacyjnego Lasów Państwowych wynika, że las jako miejsce wypoczynku pełni zdecydowanie ważną funkcję dla 60% ogółu społeczeństwa.

Ponad połowa mieszkańców Polski (56%) bywa w lesie regularnie (codziennie/raz na tydzień lub raz na miesiąc). Najczęściej deklarowaną formą wypoczynku są spacery. Nadleśnictwo Olsztyn jest jednym z 32 nadleśnictw podlegających organizacyjnie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie. Zajmuje powierzchnię 16 200,60 ha. Nadleśnictwa obfituje w liczne miejsca, stanowiące ciekawą ofertę edukacyjną. Są one chętnie odwiedzane przez turystów i miłośników przyrody.

Ścieżki przyrodniczo-leśne

Na terenie Nadleśnictwa Olsztyn znajdują się 2 ścieżki przyrodnicze: „Dąbrówka” i „Zazdrość”. Usytuowane są niedaleko Olsztyna, w takich miejscach, by prezentowały w dostępny sposób bogactwo krajobrazowe regionu i dobrze służyły szeroko rozumianej edukacji. Korzysta z nich lokalne społeczeństwo, tj. mieszkańcy okolicznych miejscowości i miasta Olsztyna, którzy bardzo chętnie spędzają czas, zarówno na wycieczkach pieszych, jak i rowerowych. Ścieżki są również idealnym miejscem dla dzieci ze szkół i przedszkoli.

Wieża obserwacyjno-widokowa nad Jeziorem Kielarskim

Widok z wieży rozpościera się na jezioro, okoliczne pola i lasy. Została ona wybudowana w 2013 roku, w celu kształtowania świadomości ekologicznej społeczeństwa, zwrócenia uwagi na piękno przyrody. Płytkie jezioro obficie porośnięte roślinnością, niedostępne brzegi zajęte przez bagniska i trzęsawiska – to doskonałe miejsce do obserwacji występujących tam ptaków. Wieża usytuowana została w finalnej części ścieżki przyrodniczo-leśnej „Zazdrość”. Z tej racji jest miejscem chętnie odwiedzanym przez turystów i miłośników przyrody z niej korzystających. Wieża stanowi istotny element podnoszący walory turystyczne okolicy. Służy jako miejsce spotkań edukacyjnych z uczniami okolicznych placówek oświatowych. Obiekt ten znajdujący się w bezpośrednim sąsiedztwie miasta, stanowi istotny element infrastruktury turystycznej.

Ośrodek rehabilitacji ptaków drapieżnych

W 1996 roku z inicjatywy pracowników Nadleśnictwa Olsztyn, na terenie Leśnictwa Dąbrówka, powstał Ośrodek Rehabilitacji Ptaków Drapieżnych. Placówka ta specjalizuje się w leczeniu i rehabilitowaniu ptaków. Corocznie Ośrodek przyjmuje ponad 30 skrzydlatych pacjentów, takich jak np. bielik, orlik krzykliwy, puszczyk, płomykówka, myszozół.

Dzięki profesjonalnej i fachowej opiece oraz wieloletniemu doświadczeniu prowadzącego ten obiekt, większość zwierząt przebywających w ośrodku zostaje wyleczona i przywrócona do swoich naturalnych siedlisk. Moment wypuszczenia wyleczonych ptaków często staje się znakomitą lekcją przyrody dla najmłodszych i nie tylko...

Jezióra Czerwonka Duża i Czerwonka Mała w Leśnictwie Nowa Wieś

Rynnowe Jeziora Czerwonka Duża i Czerwonka Mała znajdują się w południowej części Nadleśnictwa Olsztyn. Są to jeziora nieprzepływowe położone z dala od aglomeracji miejskich.

nie dla zachowania unikatowych zasobów siedliskowych. Z uwagi na to, w 2009 roku zostały one objęte ochroną, poprzez ustanowienie na ich obszarze użytków ekologicznych. Jezioro te stanowią środowisko występowania wielu rzadkich gatunków ptaków wodno-błotnych oraz roślin wodnych i bagiennych. Otoczenie jezior niemal w całości stanowi las. Okolica ta jest doskonałym miejscem wypoczynku szczególnie dla tych, którzy szukają wyciszenia i ucieczki od zgiełku miasta. Jeziora te są cyklicznie zarybiane i udostępnione dla wędkarzy. Zezwolenie wędkarskie można wykupić w siedzibie Nadleśnic-

twa Olsztyn. Zmotoryzowani mogą bezpiecznie zaparkować samochód w miejscu postoju pojazdów przy drodze Nowa Wieś – Łąjs.

Cechują się dużą przejrzystością wody sięgającą nawet do 3 m. Jeziora stanowią fragment ekosystemu mającego znacze-

Lasy Nadleśnictwa Olsztynek

DLA MIŁOŚNIKÓW PRZYRODY...

Nadleśnictwo Olsztynek to przede wszystkim piękne bory, lasy bukowe i jeziora. Na terenie Nadleśnictwa Olsztynek znajdują się cztery rezerваты przyrody: Rzeki Drwęcy, Bagno Nadrowskie, Dylewo i Jezioro Francuskie, Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich, 4 obszary Natura 2000, 6 Obszarów Chronionego Krajobrazu oraz liczne pomniki przyrody. Na szczególną uwagę zasługuje **Rezerwat Bagno Nadrowskie**, to wyjątkowe miejsce. Na powierzchni ponad 106 ha znajduje się wiele naturalnych zagłębi wypełnionych wodą, to stwarza doskonałe miejsce bytowania wielu gatunków ptaków wodno-błotnych. Rezerwat to również miejsce występowania bardzo rzadkiego **żółwia błotnego** (*Emys orbicularis*). Do obserwacji ptaków i podziwiania panoramy Bagien Nadrowskich na skraju rezerwatu turystom udostępniona jest drewniana platforma widokowa z tablicami edukacyjnymi z opisami gatunków bytujących tu ptaków.

DLA AMATORÓW GRZYBOBRANIA I NIE TYLKO...

Lasy Nadleśnictwa Olsztynek obfitują w grzyby, jagody i maliny, które w większości miejsc można zbierać bez ograniczeń. Dary lasu są doskonałym źródłem, zdrowego naturalnego pożywienia o wyjątkowych walorach smakowych.

DLA PASJONATÓW HISTORII...

Bogactwo przyrodnicze i krajobrazowe dodatkowo uatrakcyjnają miejsca historyczne. **Pośród leśnych ostępów, przy leśnych drogach i ścieżynach nierzadko możemy zobaczyć krzyże, cmentarze czy pojedyncze mogiły.** Lasy są cichymi świadkami burzliwych wydarzeń z dziejów naszej Ojczyzny. **Chcąc** zachować od zapomnienia Nadleśnictwo Olsztynek dba i troszczy się o te miejsca. W 2023 r. własnym staraniem podjęło się odrestaurowania cmentarza wojennego z okresu I wojny światowej, znajdującego się na terenie leśnym przy drodze Browina – Turowo. **Jest to miejsce zbiorowego pochówku 123 żołnierzy poległych w walkach w sierpniu 1914 r.** Dla miłośników historii polecamy również odwiedzenie m.in. **piętrowego cmentarza wojennego z okresu I wojny światowej w Drwęcku, cmentarza wojennego w Tymawie, zrewitalizowanego cmentarza wojennego w Swaderkach** <https://olsztynek.olsztyn.lasy.gov.pl/cmentarz-wojenny-w-swaderkach>. Na uwagę turysty zasługują również zrewitalizowany Park w Durągu. Powyższe obiekty mogą być dodatkowym punktem wycieczki na Pola Grunwaldu, które również leżą w zasięgu administracyjnym Nadleśnictwa Olsztynek.

to doskonałe miejsce do wypoczynku, uprawiania sportów czy grzybobrania. Leśne ostępy skrywają wiele ciekawych miejsc historycznych, przyrodniczych, turystycznych, to tu każdy na pewno znajdzie coś dla siebie. Zatem zapraszamy w podróż i odkrywanie najciekawszych miejsc naszego nadleśnictwa.

DLA SPORTOWCÓW...

Biegaj z nami - czyli biegi na orientację w olsztyneckich lasach. Wszystkim miłośnikom uprawiania turystyki na orientację Nadleśnictwo Olsztynek przygotowało 2 trasy **Zielonego Punktu Kontrolnego „Dzikie Łąki” i „Kołatek Świerkocin”**, Każda z tras dodatkowo obejmuje szlaki o różnym stopniu trudności i długości. To wszystko daje możliwość w bardzo ciekawy, aktywny i oryginalny sposób spędzać wolny czas, ćwiczyć orientację w terenie i posługiwanie się mapą a przy okazji podziwiać piękno otaczającej przyrody. Więcej informacji na <https://olsztynek.olsztyn.lasy.gov.pl/zielony-punkt-kontrolny> Lasy są szeroko udostępnione społeczeństwu, na terenie nadleśnictwa istnieje wiele szlaków pieszych i rowerowych. Polecamy portal <https://czaswlas.pl/mapa>

DLA SPRAGNIONYCH WIEDZY I ODKRYWANIA...

Na terenie Nadleśnictwa Olsztynek znajduje się najwyższy szczyt na Mazurach Góra Dylewska (312 m n.p.m). Na szczycie wzniesienia stoi wieża widokowa a tuż obok na polanie dla małych i tych trochę starszych czeka moc atrakcji. Pierwszą z nich jest lapidarium kamienia naturalnego, nieopodal znajduje się nietypowy i jedyny, w tym regionie **równikowy zegar słoneczny**.

Tuż obok biegnie ścieżka dydaktyczna „Góra Dylewska” wyposażona w **serię tablic przedstawiających** pracę leśnika i tablice z opisami **rodzimych gatunków drzew**. To nie koniec atrakcji tego wyjątkowego miejsca. W 2024 r. powstała w tym miejscu rodzinna gra terenowa quest ph. „W sercu Wzgórz Dylewskich. Quest do pobrania na <https://olsztynek.olsztyn.lasy.gov.pl/quest-w-sercu-wzgorz-dylewskich>

Obok licznie występujących w naszych lasach jeleni, łosi i saren do najbardziej osobliwych zwierząt Wzgórz Dylewskie należy introdukowany w 1986 r. pochodzący z Kostaryki **muflon**. Muflon znalazł się również w logo naszego nadleśnictwa.

Walory przyrodnicze można odkrywać i podziwiać korzystając z kolejnej ścieżki przyrodniczej „Uroczysko Napromek” znajdującej się w Leśnictwie Napromek. Tuż obok znajduje się również Ośrodek Rehabilitacji Zwierząt, do którego trafiają ranne i chore zwierzęta. Tu są leczone i rehabilitowane a następnie przywracane do środowiska naturalnego.

Zapraszamy i zachęcamy niezależnie od pory roku do korzystania z uroków lasu Nadleśnictwa Olsztynek.

ZATRZYMAĆ WODĘ NADLEŚNICTWO ORNETA

Nadleśnictwo Orneto położone jest na Równinie Orneckiej stanowiącej fragment Niziny Staropruskiej, która prawie jest pozbawiona jezior, natomiast ma dobrze rozwiniętą sieć różnej wielkości rzek i strumieni. Obszar ten przecinają rzeki Walsza, Drwęca Warmińska, Warna, Szęśląg wraz z licznymi mniejszymi dopływami. Większość z nich wpada do Pasłęki mającej ujście w Zalewie Wiślanym i wyznaczającej południowo-zachodnią granicę Nadleśnictwa. Takie warunki hydrologiczne stwarzają doskonałe możliwości do gromadzenia wód i spowalniania ich odpływu, dzięki budowie różnych obiektów związanych z retencją wodną.

W okresie przedwojennym w tym rejonie istniały liczne sztuczne zbiorniki retencyjne, które stanowiły wzbogacenie krajobrazu i zwiększały różnorodność biologiczną. Od czasu II Wojny Światowej system zbiorników wodnych funkcjonujący w dorzeczu Pasłęki nie był należycie konserwowany i ulegał stopniowej degradacji. Po dawnych zbiornikach pozostały rozmyte groble, zniszczone zastawki a dno wielu z nich porosły drzewa i krzewy. Istotnie obniżyła się pojemność retencyjna tego regionu i obniżyły walory przyrodnicze wskutek ubytku biotopów wodnych i związanych z nimi gatunków flory i fauny. Uległ również obniżeniu poziom wód gruntowych o około 1,5 metra, co spowodowało przesuszenie i degradację biotopów podmokłych, osłabiło drzewostany i miało negatywny wpływ na dominującą w tym regionie gospodarkę rolną. Dlatego Nadleśnictwo Orneto,

jako jedno z pierwszych w Polsce, już od 1998 r. buduje nowe oraz odtwarza zniszczone obiekty małej retencji, korzystając z dofinansowania z różnych źródeł. Do 2020 r. Nadleśnictwo Orneto wykonało lub odbudowało 16 zbiorników wodnych o różnej wielkości oraz wiele innych urządzeń wodnych np.: zastawki, progi wodne, bystrotoki, brody. Efektem tych działań było zretencjonowanie około 0,5 miliona m³ wody.

Kontynuując te działania Nadleśnictwo w 2020 r. zrealizowało dwa projekty związane z retencją: „Odtworzenie zbiornika retencyjnego Migny” i „Przebudowa systemu melioracyjnego łąk w leśnictwie Taftowo na cele przyrodnicze”. Oba przedsięwzięcia współfinansowane były ze środków Unijnych.

Działania te zarówno w skali całego kraju mają m. in. ograniczać wpływ zjawisk ekstremalnych takich jak susze, wynikające z tego zagrożenie pożarowe lasów, zmniejszyć spadek poziomu wód gruntowych oraz przesuszanie siedlisk, zahamować pogorszenie zdrowotności drzewostanów oraz zubażanie różnorodności biologicznej. W skali lokalnej głównymi efektami jest podniesienie poziomu wód powierzchniowych i gruntowych, a co za tym idzie uregulowanie, stosunków wodnych w obrębie łąk, na których znajdują się zbiorniki i pobliskich gruntów leśnych. W konsekwencji działań będzie następowała poprawa warunków wzrostu i zdrowotności drzewostanów, zwiększenie różnorodności ekosystemów rolno-łąkowych. Również spodziewanym

Zbiornik retencyjny w Leśnictwie Migny. Fot. Arkadiusz Miłkusz

efektem będzie stopniowe zwiększanie bioróżnorodności flory i fauny związanej z tego typu zbiornikami. Wśród wielu gatunków można wymienić płazy: traszkę grzebieniastą i zwyczajną, kumaka nizinnego – który jest gatunkiem ważnym dla Wspólnoty Europejskiej, wymagającym ochrony obszarowej i ścisłej, z ptaków warto wymienienia są orlik krzykliwy, którego ostoja na terenie Nadleśnictwa jest jedną z najważniejszych w Europie oraz bocian czarny - płochliwy i rzadki krewniak bociana białego.

Nagrodą za dotychczasowy wysiłek związany z tworzeniem obiektów małej retencji jest wyróżnienie tytułem finalista roku 2021 w prestiżowym Konkursie „Moder-

nizacja i Budowa Roku”. Warto wspomnieć, że zrealizowany projekt budowy zbiornika retencyjnego Migny zdobył najwięcej głosów, jako inwestycja w Województwie Warmińsko Mazurskim, co może świadczyć o rosnącej świadomości społeczeństwa dotyczącej zmian klimatu. Serdecznie zapraszamy do odwiedzenia naszych terenów, obok wcześniej opisanych działań, udostępniliśmy dwie bardzo atrakcyjne ścieżki: przyrodniczą w Rezerwacie doliny rzeki Walszy i historyczną szlaku fortyfikacji Trójkąta Lidzbarskiego. Więcej szczegółów znajdziecie Państwo Na stronie internetowej www.orneta.olsztyn.lasy.gov.pl.

Marcin Żurkowski

Zbiornik retencyjny na terenie Leśnictwa Józefowo. Fot. Marcin Żurkowski

Wschód słońca nad zbiornikiem wodnym w Leśnictwie Karbowo. Fot. M. Żurkowski

Zbiorniki retencyjne służą również celom przeciwpowodziowym. Fot. M. Żurkowski

Oczka wodne na terenie Leśnictwa Taftowo. Fot. Marcin Żurkowski

W OSTROŁĘCKIM LESIE...

Nadleśnictwo Ostrołęka położone jest w północno-wschodniej części Mazowsza, w obszarze leśnym określanym jako Puszcza Kurpiowska, zwana również Zieloną. Teren Nadleśnictwa Ostrołęka to nie tylko bory sosnowe ale również nostalgiczny kurpiowski krajobraz, skryte wśród leśnych ostępów miejsca o wartości kulturowej i religijnej, szlaki i ścieżki turystyczno-dydaktyczne, czy osobliwości przyrodnicze objęte ochroną prawną.

Z dziejów Nadleśnictwa

Historia Nadleśnictwa Ostrołęka obejmuje dzieje dwóch Nadleśnictw: Seborgi i Ostrołęka. Pierwsze wzmianki o Nadleśnictwie Seborgi pochodzą z II połowy XIX wieku, wówczas podlegało ono rosyjskiemu zaborku. Dalsze losy administracji leśnej na tych terenach są ściśle powiązane z historią geopolityczną Polski. W 1918 roku powstają dwa wspomniane wyżej Nadleśnictwa.

Leśnicy i strażnicy leśni z Nadleśnictwa Ostrołęka.
Zdjęcie z początku lat 30-tych XX wieku.

Po II wojnie światowej zostały one odtworzone. Należy tu wspomnieć, że okres zaborów i dwie wojny światowe spowodowały znaczne zniszczenia ostrołęckich lasów wywołane przez rabunkowo-dewastacyjną wycinkę prowadzoną przez okupantów oraz pożary i gradacje szkodników owadów. Leśnicy musieli stawić czoło tej sytuacji wykonując wielką pracę na rzecz tutejszych ekosystemów leśnych i wprowadzić pewne zmiany oraz reorganizację terytorialną. Nastąpiła ona w 1973 r. kiedy, z połączenia Nadleśnictw Seborgi i Ostrołęka, powstało Nadleśnictwo Ostrołęka. Ustalony wówczas zasięg terytorialny Nadleśnictwa Ostrołęka aktualny jest do dziś.

Fot. Budynek biura Nadleśnictwa Ostrołęka.

Położenie i zasięg

Nadleśnictwo Ostrołęka wchodzi w skład Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie i dzieli się na 14 leśnictw. Ostrołęccy leśnicy gospodarują na blisko 17

tys. ha lasów stanowiących własność Skarbu Państwa. Nadleśnictwo Ostrołęka prowadzi również nadzór nad lasami niestanowiącymi własności Skarbu Państwa, a powierzchnia tych lasów to prawie 22 tys. ha. Lesistość tego terenu jest tożsama z lesistością całego kraju i wynosi blisko 30%. Drzewostany tego obszaru to głównie drzewostany sosnowe z niewielką domieszką świerka, brzozy, dębu oraz grabu, a wzdłuż cieków wodnych i w obniżeniach występują olsy oraz łęgi.

Teren Nadleśnictwa Ostrołęka położony jest w zasięgu złodowacenia środkowoeuropejskiego. Ukształtowanie terenu jest mało urozmaicone. W rzeźbie opisywanego obszaru zaznaczone zostały procesy eoliczne tworząc krajobraz wydmy Równiny Kurpiowskiej.

Ochrona przyrody

W zasięgu terytorialnym Nadleśnictwa Ostrołęka znajdują się: rezerwat, obszar Natura 2000, pomniki przyrody oraz chronione rośliny i zwierzęta. Rezerwat „Olsy Płoszyckie” znajdujący się w Leśnictwie Płoszyc jest rezerwatem częściowym – leśnym. Celem ustanowienia rezerwatu była ochrona kompleksu olsów położonych w dolinie rzeki Rozogi, wykazującego wysokie walory faunistyczne, fitytosocjologiczne i florystyczne. Stanowi on swoistą „ostoję” olsy wśród panujących tu borów sosnowych. Jego obszar jest miejscem występowania wielu gatunków roślin i zwierząt, w tym 49 gatunków ptaków.

„Altana” – grupa 14 sztuk lip drobnolistnych

W zasięgu Nadleśnictwa znajdują się trzy obszary objęte ochroną w ramach Dyrektywy Ptasiej (OSO): Dolina Omulwi i Płodownicy, Dolina Dolnej Narwi oraz Puszcza Biała. W skład obszarów Natura 2000 wchodzi tereny istotne dla zachowania europejskiego dziedzictwa przyrodniczego.

Na gruntach Nadleśnictwa znajduje się 6 pomników przyrody: „ALTANA” - grupa 14 sztuk lip drobnolistnych, modrzew polski, brzoza brodawkowata, dąb szypułkowy oraz dwie sosny zwyczajne.

Edukacja i turystyka

Edukacja leśna społeczeństwa jest jednym z podstawowych zadań realizowanych przez Lasy Państwowe, zaś lasy stanowiące własność Skarbu Państwa są udostępnione dla wielbicieli aktywnego wypoczynku. Działalnością edukacyjną w Nadleśnictwie Ostrołęka w latach 2012-2024 zostało objętych ponad 50 tys. osób. Pracownicy Nadleśnictwa Ostrołęka realizują wiele form edukacji leśnej opierających się w głównej mierze na spotkaniach z leśnikiem w placówkach oświatowych czy na lekcjach terenowych (m.in. w ogrodzie dydaktycznym im. Towarzystwa Przyjaciół Lasu zlokalizowanym przy siedzibie Nadleśnictwa Ostrołęka oraz na

ścieżce dydaktycznej w Leśnictwie Lelis).

Lasy Nadleśnictwa Ostrołęka są również dostępne dla osób wybierających aktywny styl życia. W ostrołęckich lasach istnieją szlaki pieszo-rowerowe i trasa Nordic Walking. Od roku 2021 miłośnicy survivalu i turystyki outdoorowej mogą bez przeszkód korzystać z ostrołęckich lasów jako... sypialni, a to wszystko dzięki Programowi „Zanocuj w lesie”.

Jedno z miejsc postoju pojazdów udostępnionych do obsługi turystycznej obszarów leśnych

Dla pasjonatów historii i lokalnej kultury również się coś znajdzie. Na gruntach Nadleśnictwa Ostrołęka istnieje 58 miejsc mających szczególne znaczenie historyczne, kulturowe i religijne. Na terenie czternastu leśnictw znajduje się 25 przydrożnych krzyży, 15 kapliczek, 10 mogił/cmentarzy, 6 pomników, 1 park podworski ze strefą ochrony konserwatorskiej oraz ślady po dwóch osadach z epoki żelaza.

Gospodarka leśna

Warunki glebowe i klimatyczne sprawiły, że w ostrołęckich lasach przeważają siedliska borowe, a gatunkiem dominującym jest sosna zwyczajna.

W celu zachowania istniejących lasów oraz powiększania ich zasobów, pracownicy Nadleśnictwa Ostrołęka wykonują każdego roku szereg prac hodowlanych i ochronnych. Corocznie sadi się tu około 130 ha nowego pokolenia lasu, wysadzając przy tym ponad pół miliona młodych drzewek, które hodowane są z nasion drzew o najwyższych cechach jakościowych, tj. z tzw. drzewostanów nasiennych.

Średnio rocznie na powierzchni kilkuset hektarów wykonywane są różnego rodzaju cięcia pielęgnacyjne, mające na celu poprawę jakości i odporności lasów. Gospodarka leśna to także skuteczna ochrona lasów przed zagrożeniami ze strony przyrody, np. szkodliwe owady i grzyby, jak też człowieka – pożary, zaśmiecanie. Lasy Nadleśnictwa Ostrołęka zaliczone są do najwyższej kategorii zagrożenia pożarowego. Okres letni to czas wytężonej czujności leśników wspomaganej przez system wykrywania pożarów Smoke Detection, którego kamery usytuowane są na trzech dostrzegalniach. Wszystkie działania leśników, wykonywane w ramach prowadzenia trwałej i zrównoważonej gospodarki leśnej mają na celu wyhodowanie zdrowych i stabilnych lasów przy zachowaniu dbałości o środowisko naturalne i przy uwzględnieniu potrzeb społeczeństwa. Działania te finansowane są ze środków pochodzących ze sprzedaży drewna. Nie można zapominać, że lasy to także produkcja drewna – surowca niezbędnego w codziennym życiu.

Nadleśnictwo Parciaki

Tutaj oddycha się czystym powietrzem

Obszar, na którym znajdują się lasy Nadleśnictwa Parciaki, zaliczono do „Zielonych Płuc Polski”.

Charakteryzuje się on rozległymi terenami rolnymi, dobrym stanem środowiska przyrodniczego a także zróżnicowanymi lasami.

Znajdziemy tu zarówno suche bory sosnowe jak i żyzne lasy liściaste.

Nadleśnictwo Parciaki prowadzi gospodarkę tak, by zachować dla przyszłych pokoleń las wraz z jego korzystnym wpływem na klimat i zdrowie człowieka.

Dzięki prawidłowo prowadzonej gospodarce leśnej powierzchnia oraz wiek lasów w naszym nadleśnictwie się zwiększa.

Szkółka leśna Budziska poza produkcją na potrzeby LP prowadzi sprzedaż sadzonek na potrzeby odnowień i zalesień klientów indywidualnych. Produjemy ok. 3 mln sadzonek drzew leśnych.

Jednym z priorytetów naszego nadleśnictwa jest edukacja leśna. Nasza oferta skierowana jest do dzieci, młodzieży i dorosłych. Wszystko po to, by upowszechniać wiedzę o środowisku leśnym, ochronie przyrody i zależnościach między lasem a ludźmi. Oprócz spacerów na świeżym powietrzu czy zbierania grzybów i jagód, lasy Nadleśnictwa Parciaki oferują wiele form aktywnego spędzania czasu. Bieganie czy nordic walking – to dziś, obok jazdy na rowerze, najpopularniejsze sporty uprawiane przez Polaków. Ich wielką zaletą jest możliwość przebywania na świeżym powietrzu o każdej porze roku.

Drewno pozyskiwane w naszych lasach jest wykorzystywane przez firmy wielu gałęzi przemysłu z całego regionu. Jego pochodzenie, sposób pozyskania i właściwości fizyczne sprawiają, że jest najbardziej naturalnym i przyjaznym materiałem, który wykorzystujemy na tak wielką skalę. Jest niezbędnym elementem życia w harmonii z naturą. Szacuje się, że współczesne drewno ma ok. 30 tys. zastosowań!

Prywatni właściciele lasów leżących w zasięgu administracyjnym Nadleśnictwa Parciaki, mogą załatwić u nas sprawy związane m.in. z legalizacją drewna, zalesieniami z PROW czy doradztwem. Informacje związane z lasami prywatnymi uzyskać można w siedzibie nadleśnictwa oraz u wszystkich naszych leśniczych.

Nadleśnictwo Parciaki prowadzi również sprzedaż drewna dla klientów indywidualnych, którzy w leśnictwach mogą zakupić gotowe do odbioru drewno opałowe bądź w zależności od potrzeb inne sortymenty.

Prowadzimy pogadanki w szkołach, zapraszamy dzieci do lasu, Zielonej Klasy, sali edukacyjnej i na ścieżki edukacyjne, wszystko po to, by zainteresować i zwiększyć wrażliwość ludzi na otaczającą nas przyrodę.

Chronimy przyrodę. Na terenie naszego nadleśnictwa znajdują się między innymi 2 Obszary NATURA 2000: „Zachodniokurpiowskie Bory Sasankowe oraz Dolina Omulwi i Płodownicy a w rezerwacie Zwierzyniec” ponad 200-letnie świerki, sosny i dęby stanowią żywe świadectwo minionych pokoleń.

Zapraszamy do naszych lasów, a także na naszą stronę internetową
www.parciaki.olsztyn.lasy.gov.pl

Historia Nadleśnictwa Przasnysz

W czasach I Rzeczypospolitej lasy północnego Mazowsza w większości należały do właścicieli prywatnych i dóbr kościelnych, oprócz nich znajdowały się królewskie lasy położone nad rzekami Orzyc, Płodownica i Omulew, które były zarządzane przez Starostwo w Przasnyszu. Po III rozbiorze Polski w 1795 roku zaborca pruski utworzył Urząd Leśny Przasnysz z siedzibą w Przejmach w skład którego weszły lasy królewskie, co dało początek instytucjonalnej administracji leśnej w regionie. Od tego momentu na rozwój gospodarstwa leśnego w nadleśnictwie decydujący wpływ miała niemiecka myśl leśna.

Mapa z okresu 1800-1850 r. Widoczna pierwsza osada Nadleśnictwa Przasnysz z siedzibą w Przejmach. Źródło: AGAD, Zbiór Kartograficzny, Mapa sporu granicznego między dobrami Lipa i Leśnictwem Przasnysz [1800-1850], sygn. 316-4.

Pismo Urzędu Leśnego w Przasnyszu z siedzibą w Przejmach, 1857 rok, AP w Płocku, Rząd Gubernialny Płocki.

Grafika „Sosna powstańców z 1863 r.” Z. Grześkowiak 2020 r.

Siedziba Nadleśnictwa Przejm, pierwsza połowa lat trzydziestych ubiegłego wieku „Święto Lasu”, fotografia ze zbiorów Danuty Gajdy.

Obóz wojsk niemieckich w lasach przasnyskich, fotografia udostępniona przez Marię Weronikę Knoch.

Mapa przeglądowa Lasów Państwowych z 1933 r.

W efekcie Prusacy pozostawili posiadaczy dóbr królewskich przy nadanym im prawie jedynie w odniesieniu do gruntów rolnych, natomiast lasy zostały oddane w osobny zarząd państwowy. W ten sposób doszło do utworzenia pierwszych na naszych ziemiach „lasów państwowych”. Prusacy zarządzali lasami wchodzącymi dziś w skład nadleśnictwa ok. 12 lat (1795-1807).

Wraz z wkroczeniem na teren Mazowsza wojsk polskich i napoleońskich, urzędnicy pruscy zostali odwołani, a większość z nich wyjechała.

Na początku 1807 roku Cesarz Napoleon ustanowił Komisję Rządową, która miała zająć się gospodarką powstającego Księstwa Warszawskiego. Komisja ta dokładnie 9 kwietnia 1807 roku uchwaliła przepisy o organizacji administracji publicznej w departamentach. Dotyczyło to również ustanowienia nadleśnictw. W departamencie Płockim ustalono, że powstanie dziewięć nadleśnictw, w tym Przasnysz. Datę tę powszechnie uznaje się za powstanie Nadleśnictwa Przasnysz.

Po utworzeniu w 1815 roku Królestwa Polskiego (z części Księstwa Warszawskiego), tereny obecnego Nadleśnictwa Przasnysz stały się częścią tzw. Lasów Rządowych. Lasy te podzielone były na 71 leśnictw, mających swoje urzędy leśne z nadleśniczymi na czele. Leśnictwo Przasnysz miało swoją siedzibę w Przejmach i obejmowało swym zasięgiem lasy położone w powiecie przasnyskim w Guberni Płockiej. Stan ten z nieznacznymi zmianami organizacyjnymi utrzymywał się, aż do wybuchu I wojny światowej.

Oficjalisci leśni z pierwszej połowy XIX wieku.

W okresie I wojny światowej lasy przasnyskie stały się areną działań zbrojnych między Cesarstwem Niemieckim a Carstwem Rosyjskim. Okupacja niemiecka w tym okresie doprowadziła do daleko idącej dewastacji drzewostanów. Do wywozu drewna Niemcy zbudowali specjalny system kolejek wąskotorowych i eksploatowali polskie lasy w celach wojennych. Na szczęście lasy przasnyskie zostały uratowane od całkowitego zniszczenia dzięki zakończeniu I wojny światowej i odrodzenia się niepodległego państwa.

Po zakończeniu I wojny światowej Leśnictwo Przasnysz zostało podzielone na mniejsze nadleśnictwa: Przejm, Janowo, Pruskołęka i Parciaki. Siedziba Nadleśnictwa Przejm mieściła się w dawnej siedzibie Leśnictwa Przasnysz. Nadleśnictwo Przejm ze względu na swoją położenie oraz siedzibę można uznać za spadkobiercę carskiego Leśnictwa Przasnysz. W dniu 26 czerwca 1924 roku Rada Ministrów rozporządzeniem powołała przedsiębiorstwo „Polskie Lasy Państwowe”.

Po zakończeniu II wojny światowej nastąpiły kolejne reorganizacje. Początkowo istniały mniejsze, jedno obrębowe nadleśnictwa, podlegające Okręgowemu Zarządowi Lasów Państwowych w Siedlcach. W latach 1948-1959 w Przasnyszu działał Rejon Lasów Państwowych. W jego skład wchodziły nadleśnictwa: Ciechanów, Mława, Sławki, Przejm i Janowo. W dniu 30 grudnia 1972 roku Dyrektor Lasów Państwowych podpisał zarządzenie nr 75, na mocy którego Nadleśnictwa Przejm, Janowo, Parciaki i Sławki (nadleśnictwo utworzone po II wojnie światowej z dóbr prywatnych) zostały połączone w Nadleśnictwo Przasnysz. Nowa jednostka rozpoczęła działalność 1 stycznia 1975 roku w ramach OZLP w Olsztynie i zajmowała powierzchnię 27 777 ha. W 1982 roku doszło do kolejnych zmian – z obrębów Sławki i Parciaki utworzono Nadleśnictwo Parciaki, a obręby Janowo i Przejm pozostały w strukturach Nadleśnictwa Przasnysz. Ostateczny kształt nadleśnictwa uzyskało 1 stycznia 1992 roku, kiedy to lasy z gminy Krasne o powierzchni 272 ha zostały przekazane pod zarząd Nadleśnictwa Ciechanów.

Grafika „Leśniczówka Jednorzec”, Z. Grześkowiak 2020 r.

Grafika „Siedziba Nadleśnictwa Przasnysz”, Z. Grześkowiak 2020 r.

PWL z nadleśnictw: Janowo, Przejm, Pruskołęka, Parciaki i Seborgi, „Echa Leśne”, 1935 r.

Obecnie w skład Nadleśnictwa Przasnysz wchodzi 13 leśnictw, którymi są: Jarzynny Kierz, Lipowiec, Duczymin, Grabowo, Dzierzgowo, Grudusk, Rycice, Jednorzec, Lipa, Przejm, Krzynowłoga Mała, Przasnysz oraz Szkółka Karwacz o łącznej powierzchni 16 680 ha. Nadleśnictwo nadto sprawuje nadzór nad lasami prywatnymi, o powierzchni 12 193 ha.

Nadleśnictwo Przasnysz znajduje się w północnej części województwa mazowieckiego i obejmuje tereny powiatów przasnyskiego, mławskiego oraz ciechanowskiego. Nadleśnictwo leży na terenie gmin: Chorz, Jednorzec, Krzynowłoga Mała, Dzierzgowo, Przasnysz, Czernice Borowe i Grudusk.

Spychowskie cietrzewie

Na terenie Nadleśnictwa Spychowo znajduje się wyjątkowy Ośrodek Hodowli Cietrzewia, działający na rzecz odtworzenia zagrożonej wyginięciem populacji tego pięknego, leśnego kuraka.

Jest to jedyny tego typu obiekt w naszym kraju, który powstał w 2018 r. w ramach projektu rozwojowego Lasów Państwowych pn. „Czynna ochrona cietrzewia na gruntach w zarządzie Lasów Państwowych w Polsce” i jako działanie z zakresu czynnej ochrony przyrody jest finansowane z funduszu leśnego. Ośrodek zbudowany w całości z drewna nawiązuje do tradycyjnej architektury mazursko-kurpiowskiej. Nawet zabezpieczenie drewna przed niszczeniem, wykonano jedynie przez opalanie, bez użycia żadnych środków chemicznych, mogących szkodzić przebywającym tam ptakom.

W ośrodku i na zewnątrz znajdują się woliery, w których spychowscy leśnicy prowadzą hodowlę cietrzewi. To właśnie w nich młode osobniki są przygotowywane do życia na wolności. Wszystkie woliery są oczywiście odpowiednio zabezpieczone przed potencjalnymi zagrożeniami, głównie atakami drapieżników z powietrza, takich jak jastrzęb, ale również przed drapieżnikami naziemnymi, głównie lisem i kuną. Nie tylko drapieżniki, ale również presja i obecność człowieka jest dla cietrzewi bardzo niebezpieczna.

Hodowla tego ginącego gatunku, jakim jest cietrzew, jest niezwykle trudna i wymagająca. Jest to ptak bardzo płochliwy i wrażliwy na wszelkie anomalie w swoim środowisku. Dlatego szczególną uwagę należy zwrócić m.in. na zapewnienie cietrzewiom odpowiedniego spokoju, ciszy oraz właściwie dobieranego pokarmu wyłącznie z miejsc naturalnych i nieskażonych działalnością człowieka.

Dzięki dużemu zaangażowaniu pracowników Nadleśnictwa Spychowo, w tym koordynatora ośrodka- Aleksandra Adamskiego, udaje się każdego roku działalności ośrodka odhodować pokaźną ilość młodych cietrzewi, które następnie trafiają do środowiska naturalnego, w specjalnie przygotowane biotopy, dostosowane do potrzeb tego gatunku. Mimo że wielkość i możliwości ośrodka są w stanie pomieścić ok. 100 ptaków, razem ze stadem podstawowych ok. 30 osobników, które przebywają tam na stałe, udaje się odchowywać co roku ponad 100 młodych ptaków, które zasilają lokalne populacje w różnych regionach naszego kraju. W tym roku udało się

wyprowadzić aż 125 młodych cietrzewi, ale bywały lata, gdzie padały rekordowe ilości (2021 r.- 137 osobników czy 2022 r.- 141 osobników). Biorąc pod uwagę, że krajowa populacja tego zagrożonego wyginięciem kuraka liczyła ok. 400-500 osobników, działania spychowskich leśników są wręcz kluczowe dla ochrony tego niezwykłego gatunku naszej rodzimej przyrody.

Więcej o bieżącej działalności Ośrodka Hodowli Cietrzewia Nadleśnictwa Spychowo na: <https://spychowo.olsztyn.lasy.gov.pl/osrodek-hodowli-cietrzewia>

Nadleśnictwo Srokowo w Srokowie

Położone w północno-wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego Nadleśnictwo Srokowo, to nie tylko z powodzeniem prowadzona gospodarka leśna.

To także turystyka, edukacja historyczna i przyrodnicza, z której rocznie korzysta kilka tysięcy osób w różnicowanym wieku, a to za sprawą m.in. Ośrodka Edukacji Historyczno - Przyrodniczej „Wilczy Szaniec”, który 4 kwietnia 2017 roku powrócił we władanie Lasów Państwowych.

Pieczę nad nim przejęło Nadleśnictwo Srokowo i już na dzień dobry widać, że jest ono dobrym gospodarzem.

Pojawiły się nowe wyzwania, często bardzo trudne, a także wątpliwości, ale czas pokazał, że „srokowscy” leśnicy doskonale sobie z nimi poradzi.

Dzisiaj „Wilczy Szaniec”, to niewątpliwie jedna z największych atrakcji „Warmii i Mazur”, którą rocznie odwiedza około 370 000 turystów z całego świata. Dzieje się tak, nie tylko za sprawą ciekawej historii, która wiąże się z tym miejscem, ale również leśników, którzy od 2017 roku z ogromnym zaangażowaniem robią wszystko, aby stał się on turystyczną „perłą” regionu.

Zaraz po przejęciu „Wilczego Szańca”, powołano do życia Ośrodek Edukacji Historyczno-Przyrodniczej „Wilczy Szaniec”, który odwiedzać mogą nie tylko turyści, ale również uczniowie lokalnych szkół i przedszkoli, bezpłatnie uczestnicząc w żywych lekcjach przyrody i historii, pozwalających na poznanie walorów przyrodniczych obszaru Natura 2000, jak również tragicznych skutków wojny.

Kwestią, do której leśnicy od samego początku przywiązywali ogromną wagę, było bezpieczeństwo gości odwiedzających ośrodek, dlatego też pierwsze prace polegały na ograniczeniu dostępu do niebezpiecznych ruin, poprawieniu stanu drzewostanu, poprzez usunięcie drzew zagrażających bezpieczeństwu turystów.

ROZPOCZĘTO PRACĘ NAD REWITALIZACJĄ OBIEKTU.

Opracowano koncepcję architektoniczną obiektu i zaczęto realizować pierwsze projekty budowlane.

Powstała kotłownia ekologiczna i nowa oczyszczalnia ścieków, nowe ujęcie wody z gminnego wodociągu. Całkowicie przebudowano kompleks wjazdowy wraz z częścią drogi publicznej, który obejmuje nowoczesny pawilon kasowy i parking dla jednośladów.

Pozwoliło to na usprawnienie organizacji pracy ośrodka, czyniąc

go również bardziej reprezentacyjnym.

Pojawiły się pierwsze ekspozycje i wystawy. W jednym z baraków historycznych reaktywowane zostało kino, w którym powstała wystawa broni, makieta „Wilczego Szańca” wykonana przez uczniów kętrzyńskiego liceum wraz z makieta dworca kolejowego, na którym zobaczyć można „Amerikę”, pociąg specjalny Adolfa Hitlera, którym to przybył do „Wilczego Szańca”.

Od dłuższego już czasu, Nadleśnictwo Srokowo owocnie współpracuje z Fundacją na Rzecz Zaginionych Dzieł Sztuki „Latebra” z Gdańska, która w porozumieniu z Konserwatorem Zabytków i za zgodą gospodarza obiektu eksploatuje teren kwatery, znajdując artefakty, które wymownie działają na wyobraźnię turystów.

I właśnie na jednej z ekspozycji turyści mogą obejrzeć elementy wyposażenia baraków, kotłowni czy też osobiste rzeczy, które należały do mieszkańców kwatery.

W dawnych garażach pojawiła się ekspozycja stała, nawiązująca do Powstania Warszawskiego.

Z niej możemy dowiedzieć, jak tragicznym wydarzeniem był największy w Europie zryw wolnościowy i jaki ogrom ofiar niosło ze sobą okrucieństwo nazistów. To właśnie w „Wilczym Szańcu” Hitler dowiedziawszy się o wybuchu powstania, nakazał wymordować mieszkańców Warszawy, a miasto zrównać z ziemią.

W baraku gen. Alfreda Jodla, szefa Sztabu Naczelnego Dowództwa Wehrmachtu, leśnicy wiernie odtworzyli wnętrze sali narad z 20 lipca 1944 roku w skali 1:1, w której doszło do nieudanego zamachu na Wodza III Rzeszy. Ekspozycja wyposażona została również w figury hiperrealistyczne A.Hitlera i zamachowca Clausa von Stauffenberga oraz artefakty, które były wykorzystywane w „Wilczym Szańcu” w okresie wojny.

„Czas Terroru 1939-1945” to nowa wystawa o tematyce II wojny światowej, której konieczność stworzenia zrodziła się zaraz po przejęciu obiektu przez leśników.

Przemawiała za tym nie tylko tematyka ściśle powiązana z miejscem, ale również oczekiwania i uwagi turystów.

Celem wystawy jest m.in. zmiana świadomości odwiedzających „Wilczy Szaniec” turystów z całego świata, często zapominających o genezie i skutkach II wojny światowej, w tym o byłej Wojennej Kwaterze Adolfa Hitlera w Gierłożu, jako miejscu planowania największych zbrodni XX wieku i kierowania działaniami, których celem było podbić świat i narzucenie mu ideologii

hitlerowskich Niemiec. Wystawa ma na celu również przedstawiać rzeczywisty obraz Polski i narodu polskiego, który jako pierwszy doświadczył okrutnych prześladowań ze strony hitlerowskiego i sowieckiego najeźdźcy i który podjął czynny opór przeciwko nim, tworząc najbardziej obywatelską formę ruchu oporu w okupowanej Europie.

Bardzo ważnym aspektem, który wzięto pod uwagę, podejmując decyzję o stworzeniu wystawy, jest edukacja dzieci i młodzieży, której liczba z roku na rok sukcesywnie się zwiększa.

Z uwagi na ogromną ilość turystów, którzy odwiedzają „Wilczy Szaniec” i biorąc pod uwagę wysokie standardy stosowane na całym świecie, chcieliśmy wykorzystać nowoczesne i trwałe technologie, podnosząc w ten sposób nie tylko prestiż obiektu, ale również uniknąć w przyszłości problemów z funkcjonowaniem urządzeń.

W chwili obecnej funkcjonuje już „serce” „Wilczego Szańca” czyli BOT - Budynek Obsługi Turystów, w którym znajduje się sklep z pamiątkami, informacja turystyczna, pokój dla mam z dziećmi, kawiarenka oraz w pełni wyposażone zaplecze sanitarne również dla miłośników caravaningu.

Warto dodać, iż Budynek Obsługi Turystów w Ogólnopolskim Konkursie Otwartym „Modernizacja Roku i Budowa XXI wieku, otrzymał tytuł Budowy XXI wieku w kategorii „Obiekty Edukacji, Szkolnictwa i Nauki” oraz został laureatem konkursu „Modernizacja Roku”. Obiekt otrzymał również nagrodę Generalnego Dyrektora Lasów Państwowych.

Ku końcowi zbliża się modernizacja i przebudowa istniejącego budynku hotelowego - restauracyjnego, który został wzbogacony o salę konferencyjną i taras widokowy z odwzorowaniem oryginalnego maskowania. Już niebawem turyści będą mogli korzystać z bazy noclegowej w przytulnym, doskonale wyposażonym hotelu i cieszyć się kosztując regionalne dania serwowane w restauracji hotelowej.

Nierówne ścieżki, utrudniające poruszanie się osobom niepełnosprawnym, zostały pokryte kostką granitową, co znacznie poprawiło ich estetykę, a co najważniejsze umożliwiło bezproblemowe przemierzanie się po trasie zwiedzania.

Zakończono budowę placu manewrowego dla autokarów, co pozwoli na znaczne zwiększenie miejsc parkingowych na samochody osobowe, rozwiązując tym samym w znacznym stopniu problem z ich brakiem.

Przed leśnikami jeszcze wiele wyzwań. Przed każdym sezonem turystycznym, starają się pokazać turystom coś „nowego” i ich „zaskoczyć”.

Dobiegła końca budowa platformy widokowej, z której można będzie zobaczyć zniszczone wnętrza schronu Wodza III Rzeszy, wraz z przeznaczeniem pomieszczeń, które się w nim znajdowały.

Przy obiektach, pojawiły się szklane tablice z fotografiami archiwalnymi i pełnymi opisami, co wzbogaciło ofertę o kolejną formę zwiedzania „Wilczego Szańca”. Można je również zobaczyć we wnętrzach dwóch schronów typu ciężkiego. Tam też umożliwiono gościom przejście przez oświetlone korytarze, pokazując ogrom wzniesionych budowli.

Zamaskowano fragment ścieżki i wybudowano sztuczne drzewa pokryte siatkami maskującymi, odzwierciedlając oryginalny sposób maskowania kwatery.

Wychodząc naprzeciw gościom, wdrożono do użytku bezpłatną aplikację mobilną, a także audio- przewodniki w wielu językach polskim, angielskim, niemieckim, litewskim, ukraińskim. Pomyślano również o osobach niedosłyszących wprowadzając język migowy.

Z nadleśnictwem ściśle współpracuje Kętrzyńskie Koło Przewodników Turystycznych, świadcząc swoje usługi w wielu językach.

W ramach programu „Las energii”, w trosce o dbałość środowiska i dążąc za nowoczesnymi rozwiązaniami technologicznymi, na terenie OEH-P „Wilczy Szaniec” wybudowano stację ładowania pojazdów elektrycznych.

Pojazdy takie znalazły się również na wyposażeniu ośrodka.

Jednym z nich jest Melex, który także pełni rolę niezastąpionej „ka-

retki”, wyposażonej w profesjonalny sprzęt medyczny. Część personelu OEH-P „Wilczy Szaniec”, ukończyła kurs Kwalifikowanej Pierwszej Pomocy, będąc gotowymi nieść pomoc w każdej chwili i warunkach.

Co roku na terenie Ośrodka Edukacji Historyczno-Przyrodniczej „Wilczy Szaniec” organizowane są inscenizacje historyczne, które cieszą się ogromnym zainteresowaniem. Profesjonalne grupy rekonstrukcyjne, pirotechnicy, przepiękna muzyka, sprzęty militarne. To wszystko powoduje, że tak przygotowane widowisko historyczne przyciąga do „Wilczego Szańca” nawet 5000 turystów dziennie, nie tylko z kraju, ale również z całego świata.

INSCENIZACJA TO NIE JEDYNA ATRAKCYJNA, WZBOGACAJĄCA OFERTĘ LEŚNIKÓW.

Raz w roku, organizowana jest „Noc Muzeów”, a oświetlone ścieżki pozwalają na nocne zwiedzanie obiektu.

Takie akcje jak „Międzynarodowe sadzenie lasu”, „sadziMy las z Prezydentem RP”, coroczny plenar rzeźbiarski, integracyjne spotkania z kętrzyńskim wolontariatem, powodują, że gierłowski las, jest miejscem, do którego z przyjemnością się wraca.

Niewątpliwie „Wilczy Szaniec” po wielu latach trafił w ręce odpowiednich ludzi, ludzi, dla których to miejsce nigdy nie będzie obojętne i którzy poprzez swoje ogromne zaangażowanie, ciężką pracę i głowy pełne pomysłów sprawili, że stał się on obiektem na miarę XXI wieku, a jego przyszłość z każdym rokiem mieni się w coraz to jaśniejszych kolorach.

Test takie drzewo w Starych Jabłonkach...

Jedną z unikalnych wizytówek jakimi mogą poszczycić się lasy Nadleśnictwa Stare Jabłonki jest olbrzymi, 600-letni Dąb Perkun.

Ogniste zeszcłę
kora miała szpary,
Z konarów liście
na poły opadły”

Dąb Perkun swoimi rozmiarami i kształtem nie odbiega od obrazów wyłaniających się z opisów Ziółkowskiej i Słowackiego; imponujący, na zewnątrz z szarą pobrużdżoną korą, a w środku pustym już, słusznym rozmiarów pniem, z rozłożystą, nieregularną koroną i konarami niemal sięgającymi chmur. Stojący przy nim człowiek czuje respekt, swoją bezbronność i bezradność wobec ogromu i potęgi natury.

Nazwa olbrzyma też jest nieprzypadkowa. Perkun był jednym z najpotężniejszych, niezniszczalnych pruskich bogów. Strzegł ładu i porządku kosmicznego, był bogiem wojny i burzy, panem błyskawic, czczonym przez ludy bałtyjskie i słowiańskie. Perkunowi oddawano cześć w świętym gaju, w którym centralne miejsce zajmowało święte drzewo – o poskręcanych konarach dąb, który miał symbolizować trzy strefy kosmosu: świat podziemi, świat naziemny i niebo.

6 wieków życia Starojabłoneckiego Perkuna to czas wielkich ludzi i wielkich zdarzeń, władców i przywódców, artystów i poetów, podróży i odkryć, wojen i pokoju, ucieczek i powrotów.

Gdyby mógł, Perkun opowiedziałby z pewnością ciekawą historię znanej i bardzo cennej, z uwagi na doskonałą jakość drewna, Sosny Taborskiej.

W XVI i XVII wieku wielu kupców przyjeżdżało w te rejony, aby samodzielnie wybrać, a

potem nabyć jej wąskosłojowe, sprężyste, bezszpeczne, lekkie, długie i wytrzymałe pnie, z przeznaczeniem na maszty największych okrętów wojennych w Europie. A wybór wcale nie był łatwy; specjalnie przygotowani do tej pracy mistrzowie masztowi dostawali szczegółowe wskazówki dotyczące sposobu selekcji najwartościowszych drzew. Każdy „doborowy” pień wart był w tamtych czasach ponad połowie kwoty przeznaczonej na budowę kadłuba statku, co stanowiło równowartość półtora kilograma złota! Ciekawym jest również fakt, iż sam Napoleon Bonaparte polecił zebrać nasiona tych niepospolitych sosen i wysiać je we Francji. Z jakim skutkiem? Tego Perkun nigdy się nie dowiedział.

Stary Dąb pamięta jeszcze ludzi, którzy w XV wieku osiedlali się coraz intensywniej na tych terenach. Wsie rycerskie i krzyżackie, których w stosunkowo niedługim czasie, powstało tu aż 40!

Ze smutkiem zauważyłby, że osadnictwo znacznie przy-

czyniło się do zmniejszenia obszarów tutejszych lasów.

Na szczęście w XVII wieku władze Państwa Pruskiego zapoczątkowały politykę leśną, zmierzającą do ochrony lasów. Wprowadzono wiele ograniczeń w ich eksploatacji. Na początku wydano zakaz budowy domów drewnianych, następnie ograniczono dni wywozu drewna do wtorku i piątku, a później dodatkowo do miesięcy zimowych. Spowodowało rozwój przemysłu wydobywającego lasy, wprowadzono stopniowo gospodarkę leśną zmierzającą do zahamowania wylesień.

Powstało szkolnictwo leśne, powołano administrację leśną, a w 1868 roku utworzono Nadleśnictwo Stare Jabłonki, które istnieje aż do chwili obecnej.

Jeśli ktokolwiek zechce przystanąć i posłuchać o czym jeszcze szumi Perkun, powinien wybrać się do malowniczego, mazurskiego, Starojabłoneckiego Lasu.

Drzewa towarzyszą człowiekowi od najdawniejszych czasów. Obserwacja procesu ich naprzemiennego obumierania i odradzania się, od tysięcy lat inspirowała ludzkość do tworzenia i przekazywania legend, mitów i wierzeń. Drzewa kryły w sobie to, co dla człowieka najważniejsze – tajemnicę życia i śmierci, jawiły się swoistą osią pomiędzy światem ziemskim i nadprzyrodzonym.

Maria Ziółkowska w książce „Gawędy o drzewach” o dębie pisze tak:

„W wierzeniach wielu prymitywnych ludów dąb stworzony został jako pierwsze drzewo

na świecie. Był przeogromny. Rozłożystą koroną wspierał całe niebo. W koronie tej, na najwyższych piętrach konarów i gałęzi, gnieździł się bogowie. Potężne korzenie natomiast zapuścił dąb w ziemię tak głęboko, iż stanowiły filary piekieł. Pień tego dębu był niezniszczalny. No, prawie niezniszczalny. Uniestwić mógł go tylko ogień boży, czyli piorun.”

W „Beniowskim” Juliusza Słowackiego czytamy:

„Był to ów sławny dąb,
gadula stary,
Jak czarownica krzywy
i wybladły,

NADLEŚNICTWO STRZAŁOWO

– perła Puszczy Piskiej

Położone na pograniczu powiatów mrągowskiego, szczycieńskiego i piskiego, Nadleśnictwo Strzałowo to miejsce, gdzie historia splata się z dziką przyrodą. Założone w 1870 roku niezmiennie pełniąc tę samą funkcję, stanowi serce tego wyjątkowego zakątka Puszczy Piskiej. Od 2002 roku obszar Nadleśnictwa włączony jest do Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Mazurskie”.

Różnorodność biologiczna na wyciągnięcie ręki

Rozległe kompleksy leśne, liczne jeziora i malownicze doliny rzeczne tworzą tu niezwykle bogaty ekosystem. Zachowane fragmenty lasów o naturalnym charakterze są oazą dla wielu gatunków roślin i zwierząt. Nadleśnictwo Strzałowo to prawdziwy raj dla miłośników przyrody, którzy chcą obcować z dziką fauną i florą.

Ochrona przyrody na najwyższym poziomie

Aby chronić to wyjątkowe dziedzictwo, na terenie Nadleśnictwa utworzono sześć rezerwatów przyrody, w tym słynny „Krutynia” i „Królewska Sosna”. 38 pomników przyrody, wśród których znajdują się monumentalne dęby i sosny oraz unikatowe głązy narzutowe, świadczy o bogatej historii tego miejsca. Każdy z tych obiektów ma swoją wyjątkową historię. „Mazurski Dąb Bartny” przez wiele lat był

domem dla pszczoł, „Zakochana Para” – spleciona sosna i dąb – symbolizuje harmonię natury, a „Bracia Syjamscy” – to dwa dęby zrośnięte jedną gałęzią.

Miejsca, które warto odwiedzić

Nadleśnictwo Strzałowo to nie tylko lasy. To również bogata historia i kultura. Warto odwiedzić:

- **Leśniczówkę Pierśławek:** Dom rodzinny Ernsta Wiecherta, niemieckiego pisarza, który uwiecznił piękno mazurskiej przyrody w swojej twórczości. Dziś działa tu Izba Pamięci i ścieżka edukacyjna.
- **Krutynia:** Perła Mazur z zabytkowym młynem wodnym i słynną rzeką Krutynią, idealną do spływów kajakowych i przemierzania rzeki łodziami puchówkami.
- **Gałkowo i Wojnowo:** Urokliwe wsie z drewnianą architekturą i zabytkami sakralnymi związanymi ze społecznością staroobrzędowców.

Edukacja i rekreacja dla każdego

Nadleśnictwo Strzałowo to nie tylko miejsce ochrony przyrody, ale także edukacji i rekreacji. Organizowane są tu liczne warsztaty, prelekcje i zajęcia terenowe, które przybliżają piękno lasu i zasady zrównoważonej gospodarki leśnej. Na terenie nadleśnictwa znajdują się ścieżki edukacyjne, pola biwakowe i miejsca na ogniska.

Dlaczego warto odwiedzić Nadleśnictwo Strzałowo?

To miejsce, gdzie każdy znajdzie coś dla siebie. Miłośnicy przyrody znajdą tu oazę spokoju, miłośnicy historii – ślady przeszłości, a aktywni – liczne szlaki turystyczne.

**Nadleśnictwo Strzałowo
to prawdziwy skarb Puszczy Piskiej,
który warto odwiedzić.**

Ciekawostki o NADLEŚNICTWIE SUSZ

Kto jadąc z Susza do Zalewa tuż przed Dobrzykami skręci w prawo i zajędzie na sam koniec półwyspu Matyty, ten z pewnością zdziwi się niezwykłą regularnością rozmieszczenia rosnących tam sosen, lip, świerków i brzoź. Przypomina to nieco sad. Znaleźliśmy się na terenie Gospodarstwa Nasiennego im. docenta Stefana Kocięckiego, z plantacjami nasiennymi sosny zwyczajnej cennej proveniencji taborskiej, brzozy brodawkowatej, lipy drobnolistnej i świerka pospolitego.

W skład leśnego gospodarstwa nasiennego na półwyspie Matyty wchodzi plantacja nasiennej sosny pospolitej proveniencji taborskiej o powierzchni 32,25 ha, którą założono w latach 1977 – 1985. Plantacja brzozy brodawkowatej została posadzona w latach 1984 i 1985 na powierzchni 9,96 ha. Kolejną plantację lipy drobnolistnej założono w latach 1985 i 1986 na powierzchni 8,01 ha, natomiast plantacja świerka pospolitego powstała w 1988 roku na powierzchni 5,20 ha. Wykorzystano wówczas wegetatywne potomstwo 46 drzew matecznych z nadleśnictw Augustów, Białowieża, Browsk, Dojlidy i Hajnówka. Plantacje nasienne oprócz funkcji produkcyjnych, są jednocześnie żywym bankiem cennych genów drzew leśnych. Jednak w ciągu czterech dekad funkcjonowania plantacji, pewna część drzew matecznych w sposób naturalny uległa już obumarciu.

Wraz ze wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej znaczna część Nadleśnictwa Susz została

objęta siecią Natura 2000, wraz z unijnymi dyrektywami ptasią i siedliskową. PZO dla obszaru NATURA 2000 „Lasy ławskie” wymienia na naszym terenie 29 gatunków ptaków rzadkich lub zagrożonych w skali europejskiej – wiele gatunków bytujących tu ptaków podlega ochronie strefowej. Nadleśnictwo Susz wyróżnia się nie tylko wśród nadleśnictw RDLP Olsztyn, ale jest również w ścisłej czołówce krajowej pod względem mnogości gniazd ptaków chronionych strefowo. Powierzchnia stref ochronnych (całorocznych i okresowych) wyznaczonych wokół gniazd zajmuje około 11 % powierzchni leśnej nadleśnictwa. Zlokalizowano tutaj 108 gniazd bielika, orlika krzykliwego, kani rudej, i bociana czarnego. Tak wielka liczba ptaków chronionych świadczy niezbicie o tym, że gospodarka leśna w Nadleśnictwie Susz oparta jest na podstawach ekologicznych, uwzględniających potrzeby społeczeństwa i szanujących prawa przyrody.

Stanisław Blonkowski

Pięć młodych czarnych bocianów w jednym lęgu to absolutny ornitologiczny fenomen.

Walka ptasich tytanów

Gospodarstwo Nasienne im. Stefana Kocięckiego

Drzewo mateczne sosny

ZIELONE PŁUCA MAZUR

Szczytno to puszczańskie nadleśnictwo o niewielkiej powierzchni, jednak przewyższa lesistością okoliczne jednostki. Nasz zasięg kształtem przypomina płuca, obręb Szczytno to tereny bogate w zbiorniki wodne, natomiast obręb Małdaniec ma urodę połodowcowych terenów równinnych.

Bogactwo i różnorodność przyrodnicza sprawia, że lasy nadleśnictwa stanowią jedną z największych atrakcji turystycznych powiatu szczytyńskiego. Obszar nadleśnictwa łączy administracyjnie gminy: Jedwabno, Szczytno, Rozogi i Wielbark. W centrum naszego zasięgu znajduje się miasto Szczytno. Pod względem siedliskowym na terenie Nadleśnictwa Szczytno przeważają siedliska borowe.

Historia puszczańskich lasów Nadleśnictwa Szczytno

Historia lasów Nadleśnictwa Szczytno związana jest z jego usytuowaniem w rejonie dawnych Prus Wschodnich. Charakteryzowały się one występowaniem olbrzymich obszarów dzikich puszczy. W wyniku kolonizacji, wiążącej się z karczowaniem i wypalaniem lasów, powierzchnia puszczy systematycznie malała. Wraz ze zmianą powierzchni lasów zmieniała się także ich struktura.

Pierwsze wzmianki o działalności leśnej na terenie Nadleśnictwa Szczytno odnotowano już w 1868 roku. W obecnym kształcie Nadleśnictwo istnieje od 1 lipca 1991 roku i podzielone jest na 12 leśnictw.

Walory przyrodnicze

Przyrodniczo jesteśmy położeni na styku puszczy: Napiwodzko-Ramuckiej i Piskiej. Najbardziej urokliwe wydają się śródleśne oczka wodne o statusie użytków ekologicznych. Oprócz tego swoimi olbrzymimi

rozmiarami zachwycają występujące na całym terenie pomnikowe dęby i sosny. Leśnicy ze Szczytna chronią wiele rzadkich i ginących gatunków roślin i zwierząt. Gniazdują tu gatunki ptaków dla których ustanowiono strefy ochronne: orlik krzykliwy, bielik, bocian czarny, kania czarna i ruda. Najcenniejszym z przyrodniczego punktu widzenia fragmentem Nadleśnictwa jest rezerwat ścisły Galwica. Jest on jednym z najlepiej zachowanych re-

zerwatów torfowiskowych w województwie warmińsko – mazurskim. W związku z obchodami 100-lecia LP do końca tego roku planuje się utworzenie drugiego rezerwatu. Na terenie leśnictwa Witówko ochroną rezerwatową obejmujemy „Uroczysko Korea” – doskonale zachowane rozległe torfowisko soligeniczne.

Czynna ochrona przyrody

W ramach projektu pn.: „Zwiększanie możliwości retencyjnych oraz przeciwdziałanie powodzi i suszy w ekosystemach leśnych na terenach nizinnych” wybudowaliśmy 339 urządzeń retencyjnych i piętrzących wodę. Budowa sytemu urządzeń retencyjnych na

tak rozległym obszarze umożliwiła szczytyńskim leśnikom zgromadzenie 7mln m³ wody. Jesteśmy jedyną jednostką Lasów Państwowych w kraju, która w tak szerokim zakresie realizowała działania na rzecz poprawy stosunków wodnych w lasach. Otrzymaliśmy za te działania tytuł „Lidera Małej Retencji Nizinnej”. Osiągnęliśmy zamierzony cel – zatrzymaliśmy wodę w lesie.

W roku 2009 leśnicy z Nadleśnictwa Szczytno wystartowali w konkursie z projektem „Czynna ochrona biotopów cietrzewia Tetrao tetrix w Nadleśnictwie Szczytno obszar OSO Puszcza Napiwodzko-Ramucka”. Celem projektu była komple-

sowa czynna ochrona cietrzewia kładąca główny nacisk na ochronę miejsc jego występowania.

Dlaczego cietrzew?

Cietrzew to sporej wielkości leśny kurak. Występuje on w Europie środkowej i wschodniej tworząc jedynie niewielkie oddzielne populacje. W Polsce jest jednym z ptaków najbardziej zagrożonych wyginięciem. Jego liczebność w kraju oszacowano na 2 000–2 500 szt., z czego ponad 50%, występuje w północno-wschodniej Polsce.

Jak chronić cietrzewie?

Skuteczna ochrona cietrzewia to przede wszystkim ochrona jego biotopu. Nadleśnictwo Szczytno przez szereg lat przygotowywało swoje tereny by odtworzyć populację tych ginących leśnych kuraków. Wycinaliśmy zakrzaczenia, walczyliśmy z sukcesą naturalną i kosiłiśmy obszary, gdzie ten zagrożony ptak będzie mógł bytować i dobrze się czuć. Dosadzaliśmy również w tym celu podszyty i walczyliśmy z czeremchą amerykańską. Kontynuacją projektu są działania pn.: „Czynna ochrona cietrzewia na gruntach w zarządzie Lasów Państwowych w Polsce”. Dzięki nim na przygotowane wcześniej tereny udało się wysiedlić kilkadziesiąt kurcząt cietrzewia. Działania te prowadzą również inne nadleśnictwa w Polsce. Zwiększa to szansę na sukces w tzw. reintrodukcji tych wspaniałych ptaków.

Z turystyką „za pan brat”

Nadleśnictwo Szczytno ze względu na swoją lokalizację i walory przyrodnicze jest chętnie odwiedzane przez turystów. Co roku na naszym terenie odpoczywa kilkuset harcerzy. Przez nasz teren przebiegają ścieżki konne oraz szlaki piesze i rowerowe. W roku 2015 na terenie leśnictwa Gizewo zorganizowano leśną ścieżkę Nordic Walking. Bieganie ona przez kompleksy leśne nadleśnictwa położone w najbliż-

szym sąsiedztwie miasta. Ścieżka składa się z dwóch pętli o długości 5,5km i 7,5km.

Ciekawą alternatywą dla rowerzystów stanowią ścieżki singletrack-Szczytno MTB Trails. Ścieżki te mają charakter crossowy. Zlokalizowane są one w leśnictwie Gizewo, przebiegają po trasach w drzewostanie sosnowo – dębowym.

Dojazd do ścieżek z miasta przebiega drogą asfaltową w kierunku miejscowości Witówko. Teren jest falisty i bardzo zróżnicowany, dzięki temu trasa jest bogata w liczne zjazdy, podjazdy i zakręty. Pozwala na doskonalenie techniki jazdy na rowerze górskim.

Edukacja naszym priorytetem

Ogromną wagę leśnicy ze Szczytna przykładają do kształtowania postawy proekologicznej społeczeństwa. Nadleśnictwo zadbało o stworzenie na swoim terenie specjalnej infrastruktury edukacyjnej. W Leśnictwie Lipnik powstał obiekt składający się z ścieżki dydaktycznej oraz kompleksu rekreacyjno-sportowego wyposażonego w boisko do gry w piłkę nożną, siatkówkę, drewnianą wiatę i miejsce na ognisko.

Na trasie ścieżki Nadleśnictwo Szczytno ustawiło tablice o tematyce przyrodniczej i leśnej oraz naturalnej wielkości urządzenia łowieckie. Atrakcją dla zwiedzających jest również usytuowany na trasie wędrówki punkt widokowy oraz pojnik dla zwierzęcy.

Na ostatnim odcinku ścieżki zobaczycie Państwo laureata konkursu „Drzewo Roku” – prawie 300-letniego dęba – nazwanego „Dębolandia”. W sąsiedztwie boiska urządzono ogródek dendrologiczny oraz staw, w którym możemy obserwować życie organizmów wodnych. Najmłodszy uczestnik leśnych zajęć mogą skorzystać z usytuowanego przy leśniczówce placu zabaw oraz podziwiać owady bytujące na posianej wokół stawu kwietnej łące.

Oprócz zajęć edukacyjnych odbywają się tu turnieje sportowe, spotkania integracyjne oraz różnego typu imprezy cykliczne.

Nadleśnictwo Szczytno zaprasza również serdecznie dzieci i młodzież na zajęcia edukacyjne do „Sali edukacji i tradycji leśnej”, która znajduje się w siedzibie nadleśnictwa. Prowadzimy zajęcia o tematyce leśnej i przyrodniczej w formie prezentacji multimedialnych, projekcji filmów przyrodniczych, warsztatów ekologicznych i pogadanek.

Zmiany w Nadleśnictwie Szczytno

Rok 2024 był przełomowym okresem w działalności naszej jednostki. Na zasłużoną emeryturę odszedł nadleśniczy Pan Janusz Kleczewski. Na jego stanowisko powołano dotychczasowego zastępcę nadleśniczego – Pana Mariusza Karpińskiego. Jednocześnie trwały prace związane z tworzeniem nowego Planu Urządzenia Lasu, który będzie obowiązywał przez kolejne 10 lat. To szczególny moment dla naszej jednostki, nie tylko ze względów organizacyjnych. Pojawiło się wiele nowych wyzwań. Musimy przeorganizować swoją pracę i dostosować się do zmieniających się czasów i oczekiwań społecznych. Dotyczy to szczególnie zasad udostępniania, ochrony i gospodarowania zasobami leśnymi z troską o ich bogatą bioróżnorodność, którą chcemy przekazać następnym pokoleniom.

Nadleśnictwo Wichrowo

#SerceWarmii

Warmia, historyczna kraina położona na północy Polski, zachwyca nie tylko bogatą przeszłością, ale również niezwykle pięknymi lasami. Właśnie tutaj, w jednym z najbardziej malowniczych zakątków tego regionu, a właściwie w samym jego centrum, znajduje się Nadleśnictwo Wichrowo.

Jest to miejsce, gdzie przeszłość harmonijnie splata się z teraźniejszością, a lasy pozostają w centrum uwagi miejscowych leśników, lokalnej społeczności i miłośników natury.

KRAJOBRAZ UKSZTAŁTOWANY PRZEZ LODOWIEC

Lasy Nadleśnictwa Wichrowo to prawdziwa mozaika krajobrazowa, powstała za sprawą oddziaływania lądolodu. Na tym terenie znajdziemy zarówno niewielkie wzniesienia morenowe, jak i rozległe bagna, torfowiska oraz śródleśne jeziora. Meandrujące rzeki Łyna, Kirsna i Symarna tworzą malownicze pejzaże, a przełom środkowej Łyny to jedno z najbardziej widowiskowych miejsc w regionie.

BOGACTWO LASÓW I PRZYRODY

Nadleśnictwo Wichrowo to teren o wysokiej lesistości, gdzie dominują lasy iglaste i mieszane. Sosny, świerki, olchy, brzozy i dębywspółtworzą wichrowskie drzewostany. Udział gatunków liściastych stale wzrasta, co jest wynikiem przebudowy drzewostanów prowadzonej przez tutejszych leśników. Rośnie również średni wiek drzewostanów, co pozytywnie wpływa na ekosystemy leśne. W tym także na ilość martwego drewna w środowisku leśnym.

Coraz większy udział mają również odnowienia naturalne, inicjowane

w czasie cięć rębnych. Taki sposób odnawiania lasu najlepiej odwzorowuje naturalne, spontaniczne procesy odradzania się lasu. Nadleśnictwo Wichrowo w sposób zrównoważony pozyskuje drewno wysokiej jakości, które trafia przede wszystkim do firm lokalnych i regionalnych, a także jako surowiec opałowy dla lokalnych mieszkańców.

W lasach Nadleśnictwa Wichrowo żyją rysie, wilki, losie, bobry, jelenie, dziki, lisy i sarny. Liczne ptaki

drapieżne, takie jak bieliki i orliki krzykliwe, są ozdobą tutejszego nieba. Na terenach podmokłych spotkać można bociany czarne, jaskółki oraz inne gatunki zwierząt związane z tymi charakterystycznymi siedliskami. Dla wybranych gatunków tworzone są specjalne strefy ochronne. Nadleśnictwo na swoim terenie posiada obiekty sieci Natura 2000, są nimi obszary Swajnie oraz Kaszuny, chroniące głównie lasy podmokłe i wilgotne. Lasy nadleśnictwa słyną też z obfitości darów runa leśnego, takich jak grzyby i jagody.

LAS DOSTĘPNY DLA LUDZI

Jednym z priorytetów Nadleśnictwa Wichrowo jest udostępnienie lasów dla społeczeństwa. Na turystów i miłośników przyrody czekają wiaty turystyczne, miejsca ogniskowe, ścieżki edukacyjne i rekreacyjne. Szczególnie warto wspomnieć o zrekonstruowanej alei spacerowej Dobre Miasto – Walkmühle, której mała architektura drewniana nawiązuje do dziedzictwa kulturowego Warmii. Jednym z najbardziej interesujących projektów realizowanych przez nadleśnictwo jest program małej retencji leśnej, który ma na celu tworzenie obiektów zatrzy-

mujących wodę w lesie oraz stymulujących powstawanie siedlisk dla gatunków związanych terenami podmokłymi. Zbiornik retencyjny „Babcia” jest nie tylko przykładem efektywnego zarządzania wodą w środowisku naturalnym,

ale również atrakcyjnym miejscem do wypoczynku czy amatorskiego połowu ryb. Zatrzymywanie wody ogranicza skutki susz, gwałtownych wezbrań oraz powodzi, a także pozytywnie wpływa na ekosystemy leśne.

Na terenie nadleśnictwa można również bezpłatnie skorzystać z kilku obszarów programu Zanocuj w Lesie.

POWRÓT PSZCZÓŁ DO WARMIŃSKICH LASÓW

Leśnicy z Nadleśnictwa Wichro-

ny krok w stronę ochrony leśnych zapylaczy, które są kluczowe dla funkcjonowania ekosystemu. Jest to także element wskrzeszania dawnych tradycji bartniczych tych terenów.

ZABYTKI I HISTORIA W CIENIU DRZEW

Na terenie Nadleśnictwa Wichrowo znajduje się wiele historycznych zabytków, takich jak Pałac Biskupów Warmińskich w Smolajnach czy Zamek Biskupów Warmińskich w Lidzbarku Warmińskim. Co roku odbywa się tutaj rekonstrukcja bitwy pod Heilsbergiem z 1807 roku, przyciągająca coraz liczniejszych turystów.

Mniej znane, ale równie ciekawe, są fortyfikacje „Trójkąta Lidzbarskiego” z okresu sprzed II wojny światowej. Te niepozorne relikty historii są odkrywane przez pasjonatów i wzbogacają region o kolejne walory historyczno-krajoznawcze.

IDEALNE MIEJSCE DO ODPOCYNKU

Lasy Nadleśnictwa Wichrowo, położone z dala od zgiełku wielkich miast i ruchliwych tras, są idealnym miejscem na odpoczynek i obserwację przyrody. To tutaj można na nowo odkryć ciszę, spokój oraz piękno naturalnego krajobrazu. Nadleśnictwo Wichrowo to miejsce, gdzie harmonia przyrody łączy z zrównoważoną gospodarką leśną, a każdy odwiedzający może poczuć się częścią tego niezwyklego ekosystemu.

Maciej Chromy
04.12.2024

NADLEŚNICTWO WIELBARK

Tereny Nadleśnictwa Wielbark to historia zmian zapisana w krajobrazie oraz opowieść o trudzie dopasowania się do warunków środowiska.

PIASEK I SOSNA

Wyobraźcie sobie sytuację sprzed 11 tysięcy lat. Człodołód, splekane, nadtopione i poczerwiałe w swoim powolnym wycofywaniu zatrzymało się na jakiś czas na północ od Wielbarka. Słońce świeciło, temperatura rosła, lód topniał uwalniając ogromne ilości wody, która niosła drobny materiał skalny – piasek

re – czyli takie, na których kolejne pokolenia lasu rosły nieprzerwanie od ponad 200 lat – na pozostałej powierzchni lasy i bagna zostały wraz z rozwojem cywilizacji wyparte przez rolnictwo.

Ustalmy, skąd w takim razie obecna lesistość tego terenu wynosząca ponad 60%? Złożyły się na to mała opłacalność rolnictwa na ubogiej piaszczystej równinie oraz wyludnienie części wsi po drugiej wojnie światowej. W latach pięćdziesiątych XX w. rozpoczęła się wielka akcja zalesiania terenu Nadleśnictwa Wielbark, która pozostawiła wyraźny ślad w obecnym krajobrazie okolicy – dominację lasów

patogenów, charakterystycznych dla lasów porolnych, mniejsza trwałość i stabilność. Czy sukcesja jest dobra? Zależy dla kogo. Przykładem gatunku, który na niej nie skorzystał jest cietrzew. W czasach gdy Bogusław Fruziński, profesor poznańskiej Akademii Rolniczej, swoją niezawodną WSK-ą przemierzał mazurskie puszcze i bezdroża próbując policzyć cietrzewie, w zasięgu Nadleśnictwa Wielbark było mnóstwo pustych przestrzeni, mokradeł, łąk a także zrębów i „nieudanych upraw”. Badacz w 1968 roku oszacował wielbarską populację cietrzewia na 670 osobników. Potem nastąpiło kilkadziesiąt lat sukcesji na terenach otwartych, dalszego zalesiania, zwiększania presji ludzkiej, obniżania się poziomu wód gruntowych i zmian w populacjach drapieżników. Ostatnie pojedyncze ptaki zaobserwowano tu na początku XXI wieku.

Zwiększanie powierzchni lasu i przeciętnego wieku drzewostanów sprzyja gatunkom organizmów typowo leśnych. Mamy na terenie Nadleśnictwa rzadkie ptaki drapieżne gniazdujące na starych drzewach, mamy dużą populację jeleni i łosi, mamy duże drapieżniki: wilki i rysie. Ale co z tymi, które są związane ze szczególnymi fazami rozwoju drzewostanów? Znowu mamy przykłady wśród ptaków: lelek i lerk, stanowiące przedmioty ochrony na terenie obszaru Natura 2000 Puszcza Napiwodzko-Ramucka koniecznie muszą mieć uprawy i młodniki. A żeby mieć uprawę, trzeba najpierw wyciąć drzewa. W ten sposób jedna z podstawowych funkcji lasu, czyli produkcja i pozyskanie drewna, zajął się z czynną ochroną przyrody.

w wieku 50 – 70 lat, złożonych głównie z sosny.

LAS TRWA, ZMIENIAJĄ SIĘ LOKATORZY

Lasy sadzone ręką człodołki na nieużytkach to swoisty odpowiednik sukcesji, czyli samoistnego zarastania terenów otwartych drzewami i krzewami. Czy zalesianie jest dobre? To zależy. Docelowo powstanie ekosystem lepiej chroniący glebę przed erozją, bardziej różnorodny, produkujący potrzebny nam wszystkim surowiec – drewno. Ale w początkowej fazie będzie narażony na różne leśne „choroby wieku dziecięcego” jak pojawianie się szkodników i

GRZYBY, JAGODY I PODGLĄDANIE

Duża lesistość, mało miejscowości, niewiele przemysłu i intensywnego rolnictwa to dobre warunki dla mieszkańców lasu ale także dla poszukujących odpoczynku, miłośników rekreacji, obserwatorów przyrody. A wiecie, że kilka lat temu naszemu leśnemu fotografowi udało się uwiecznić żubra? Samotny byk w swojej wędrówce w poszukiwaniu nowego stada zahaczył o leśnictwo Wesolowo.

Dominacja borów sosnowych na terenie Nadleśnictwa Wielbark pociąga za sobą też zjawisko społeczne. Wrzesniowe i październikowe weekendy to zastawione samochodami i autokarami leśne parkingi, a czasem nawet pobocza dróg. Grzyby! Wielbarska obfitość borowików, koźla-

rowania się do warunków w stosunkowo krótkiej skali czasowej: na początku XXI w. Nadleśnictwo Wielbark słynie z dużych kompleksów i bogactwa grzybów. Sto lat wcześniej, na początku XX w., najśłynniejszym i obficie występującym dobrem była tu jagoda jałowca. Mieczysław Orłowicz w swoim „Ilustrowanym przewodniku po Mazurach Pruskich i Warmii” określał Wielbark jako główne miejsce handlu jagodą jałowca i opisywał rozległe piaszczyste przestrzenie nad rzeką Omulew porośnięte kar-

łowatą sosną i ogromnymi jałowcami.

Nie mamy już obfitości jałowców ani lotnych piasek, mamy za to rozległe kompleksy leśne, stanowiące dom dla wielu gatunków roślin, zwierząt i grzybów, miejsce pracy i odpoczynku ludzi, a jednocześnie trwale źródło jednego z cenniejszych surowców – drewna. Zaciekało Was?

Przybyszcie na południowy kraniec województwa! Chodźcie na nasze ścieżki i trasy! Odpoczniecie w ciszy wśród przyrody, zobaczycie sosnowe bory w różnych stadiach zagospodarowania – od upraw i młodników do starodrzewów i zrębów, jesienią nabierzacie grzybów, a jak będziecie mieli szczęście, może uda Wam się wypatrzyć stadko jeleni, albo łosia, albo chociaż napotkać wilczy trop ...

Tekst:
Karolina Remuszek
Fot. Tomasz Krupiński

Wyjątkowe cisy z Wipsowa

Cis pospolity to jedno z naszych rodzimych drzew iglastych występujących naturalnie w polskich lasach. Obecnie na stanowiskach naturalnych cis stał się bardzo rzadki i znajduje się pod prawną ochroną częściową.

Wyjątkiem na skalę europejską są wipsowskie cisy odnawiające się naturalnie. Leśnicy z Nadleśnictwa Wipsowo otoczyli ten gatunek szczególną opieką, stwarzając mu lepsze warunki do wzrostu i przyczyniając się tym samym do jego ochrony.

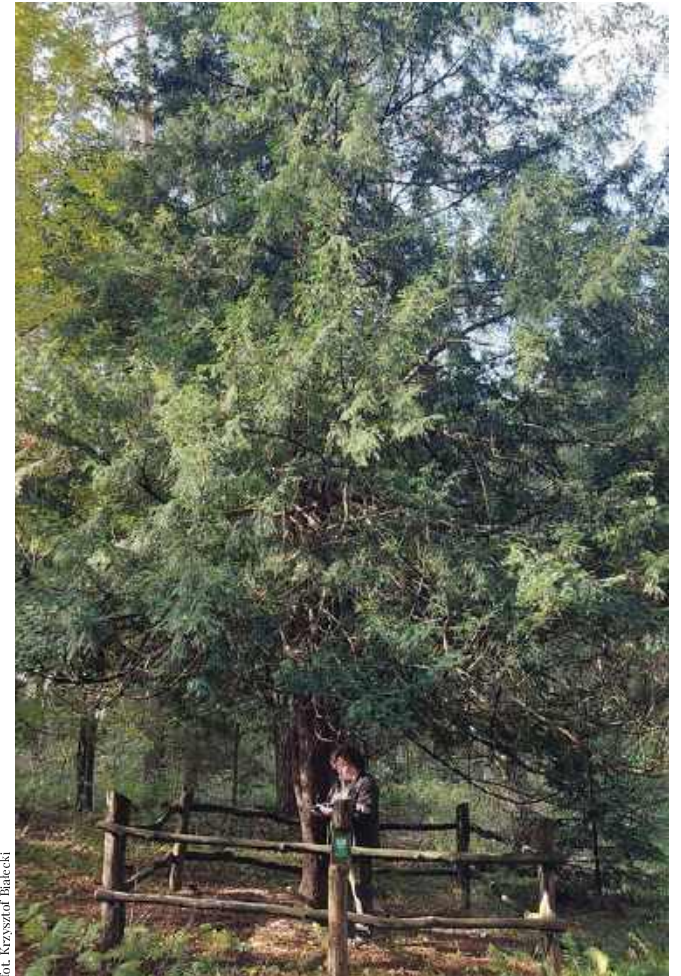
rośliną dwupienną. Męskie okazy drzewa, można rozpoznać po ich drobnych kwiatach precikowych, tworzących wczesną wiosną żółtawe kwiatostany. Żeńskie okazy cisa najłatwiej odróżnić po charakterystycznych jaskrawoczerwonych osnówkach na

sokość jest praktycznie niezauważalny. Podobnie wolno rośnie wszędzie. Obwód pnia zwiększa się od nieco ponad 1 mm do maksymalnie 3 mm rocznie. Wymaga bardzo żyznych i wilgotnych gleb. Jest wrażliwy na mrozy i suszę. Głównym zagrożeniem dla młodych roślin jest przede wszystkim zgrzyzanie przez zwierzyne płową.

Pierwsze wzmianki o wipsowskich cisach pojawiają się w opracowaniach H. Steffena w 1921 i 1926 r., w których wspomina, że na terenie Nadleśnictwa znajduje się około 20 cisów. Po raz pierwszy szczegółową inwentaryzację w Nadleśnictwie Wipsowo przeprowadzono w latach 1958 – 1959. Zinwentaryzowano wówczas 25 szt. osobników żeńskich i męskich, które dokładnie opisano i pomierzono.

W roku 1970 na terenie Nadleśnictwa powstaje powierzchniowy pomnik przyrody „Cisy” w celu ochrony naturalnej, młodej populacji cisa oraz stworzenia warunków prawidłowego wzrostu obfitego samosiewu. Ze względu na wrażliwość młodych drzewek na uszkodzenia powodowane przez zwierzyne płową leśnicy z Nadleśnictwa Wipsowo grodzą całą chronioną powierzchnię. Kolejna ważna data dla wipsowskich cisów to rok 2005. To właśnie wtedy na zle-

cenie Nadleśnictwa Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej Oddział w Gdyni wykonało opracowanie warunków występowania cisa oraz wstępną ocenę stanowisk tego gatunku w wybranych oddziałach leśnych obrębu Purda Leśna. Nie określono wówczas ogólnej liczebności miejscowej populacji, natomiast dokonano wstępnego rozpoznania jej zagęszczenia. Ustalono, że średnia liczba cisów w przeliczeniu na 100 m² dzięki działaniom podjętym przez leśników rośnie z roku na rok. Dodatkowo kondycja życiowa wszystkich badanych osobników oceniona została jako dobra. Ponowne dokładne pomiary i opisanie tych samych drzew zostają wykonane w ramach obozu naukowego studentów Instytutu Nauk Leśnych Uniwersytetu Łódzkiego. Porównanie i analiza badań po przeszło 50 latach, stwarza możliwość zbadania dynamiki wzrostowej i zmian w stanie zdrowotnym poszczególnych cisów. Stanowisko tworzy wówczas 19 cisów. Największe ich zgrupowanie składające się z ośmiu okazów, znajduje się w oddz. 182, a dwa cisy rosną na ogrodzonym terenie powierzchniowego pomnika przyrody „Cisy”. Rok później w lipcu 2011 r. wydarzyła się tragedia. Podczas wichury 350-letni cis przewrócił się. Z początkiem sierpnia

Leśnicy podczas inwentaryzacji cisów w 2024 r.

leśnicy z Nadleśnictwa Wipsowo podjęli się ratowania pomnikowego drzewa. Aby postawić pionowo 17-metrowe drzewo użyto ciężkiego sprzętu, po czym je ustabilizowano drewnianą podporą i linami. Dodatkowo do ziemi wokół drzewa dodano specjalny preparat ukorzeniający i następnie przez kolejne tygodnie troskliwie podlewano. Dzięki sprawniej akcji załogi Nadleśnictwa cis przeżył i cieszy się dziś dobrą kondycją. W ostatnich latach wykonaliśmy i stale utrzymujemy ogrodzenia płotów nalotu cisowego w celu ochrony siewek oraz młodych drzewek przed zgrzyzaniem i zadeptywaniem przez zwierzyne. Dodatkowo wykonujemy cięcia odsłaniające, w których usuwamy głównie leszczynę i graby, tak żeby stworzyć młodemu pokoleniu cisów optymalne

warunki świetlne. W tym roku pracownicy Nadleśnictwa wykonali dokładną inwentaryzację cisów bazując na wynikach z 1958 – 1959 i 2010. W wyniku tych prac zainwentaryzowano 49 nowych stanowisk nie ujętych w poprzednich inwentaryzacjach.

Przetrwanie i wzrost młodych drzewek wymaga od leśników dużych nakładów pracy. Bazując na wieloletnich doświadczeniach przekonaliśmy się, że warto grodzić płaty odnowień naturalnych, gdyż cis choć jest trujący stanowi przysmak dla niektórych zwierząt leśnych, np. saren, którym w ogóle nie szkodzi. Z perspektywy kilku dziesięcioleci cieszymy się, że dzięki pracy tutejszych leśników cis w Wipsowie czuje się wyjątkowo dobrze.

Tekst:
Lukasz Paprocki

Osnówki otaczające nasiona stanowią cenny jesienny pokarm dla ptaków

Cis pospolity jest gatunkiem chronionym w Polsce najdłużej. Ochroną został objęty już w 1423 roku na mocy statutu warckiego, wydane przez króla Władysława Jagiełłę. Prawo wówczas wydane jasno mówiło: „Jeśli kto wszedł w las i drzewa, które znajdują się być wielkiej ceny, jako jest cis i jemu podobne porąbał, tedy może być przez pana albo dziedzica pojman”. Jagiełło chciał w ten sposób ograniczyć eksport drewna cisowego, m. in. do Anglii i Niderlandów z obawy o całkowite wyginiecie cisa pospolitego. W tamtych czasach drewno tego gatunku było cennym surowcem do wyrobu bardzo dobrej jakości luków i kuszy. Współcześnie roślina podlega ochronie prawnej w naszym kraju nieprzerwanie od 1946 roku.

Cis jest niezwykle interesującą rośliną. I to z kilku powodów. Gatunek ten nie osiąga jakiś spektakularnych wysokości (rośnie do 20 m), ale może żyć nawet 2000 lat. Wiek najstarszego cisa w Polsce ocenia się na ok. 1250 lat. W młodości jego korona jest stożkowata, później przyjmuje formę nieregularną. Cis jest

gałązkach dojrzewających w sierpniu i wrześniu. Przypomina wtedy czerwone jagody rosnące na drzewie. Pamiętajmy jednak, że cis jest rośliną trującą. Wszystkie części drzewa, z wyjątkiem czerwonej osnówki, zawierają duże ilości trujących związków, przede wszystkim taksyn (nazwa pochodzi od łacińskiej nazwy cisa – Taxus). Jest to gatunek trudny w hodowli. Wyjątkowo wolno rośnie, początkowo w tempie do 15 cm na rok, a później w miarę osiągania wysokości typowej dla macierzystego siedliska, przyrost na wy-

Ogrodzenie chroni młode cisy przed zgrzyzaniem przez zwierzyne

NADLEŚNICTWO
ZAPOROWO

Lasy Mikołaja Kopernika znad Zalewu Wiślanego

Mikołaj Kopernik – najslynniejszy astronom upodobał sobie lasy Warmii z przepięknym miasteczkiem Frombork, wznoszącym się na Zalewie Wiślanym.

Nadleśnictwo Zaporowo to najdalej na zachód wysunięta granica Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie.

Jest to kraina lasów liściastych i mieszanych, pościęta polodowcowym układem wyżyn i nizin geograficznych z deltami rzek spławiających się do Zalewu Wiślanego.

Klimat tego regionu sterowany jest trochę wilgotną bryzą z morza – od zachodu – jak i suchym ostrym wiatrem od lądu ze strony wschodniej, co urozmaica warunki pogodowe oraz siedliskowe występujących tu zbiorowisk roślinnych.

Duże uwilgotnienie siedlisk – ich żyzność – przekłada się na bogactwo bioróżnorodności zarówno roślinnej jak i zwierzęcej. Dowodem są powierzchnie chronione w rezerwatach „Ostoja bobrów na rzece

Pasłęce” oraz „Cielętnik”. Obszary Chronionego Krajobrazu czy obszary ochrony siedliskowej i ptasiej NATURA 2000. Nadmienić trzeba, że pod jakąkolwiek formą ochrony są obszary ponad 75% Nadleśnictwa Zaporowo.

Na uwagę zasługuje bardzo bogata lista gatunków zwierząt naszego Nadleśnictwa, od mnogości ptaków, często rzadkich objętych szczególną ochroną strefową jak Bielik, Bocian czarny czy Orlik krzykliwy oraz cała gama ptaków lęgowych czy migrujących wzdłuż Zalewu Wiślanego pokonując coroczną wędrówkę na krańcach północy i południa Europy. Ze ssaków na uwagę zasługują często ostatnio obserwowane drapieżniki jak Wilk czy Rys, ale i innych zwierząt nam też nie brakuje ze zwierzyny płowej oraz gromady płazów czy gadów.

Ze strony turystycznej, zapraszamy na ciekawe, ale niełatwe wędrówki, „Szlakiem Kopernikowskim” czy trasami rowerowymi. Ciągłe rozwijająca się infrastruktura turystyczna zachęca do spędzenia wolnego czasu w miejscu nieurbanizowanym, trochę dzikim i bogatym w runo leśne (rajem dla grzybiarzy).

Na tej ciekawej krainie spotkamy wiele miejsc historycznych – pamiętające zamierzchłe czasy Słowian oraz kupców przemierzających „Szlak bursztynowy” czy odcisnięte piętno II Wojny Światowej, po której zostały ruiny fortyfikacji „Trójkąta Lidzbarskiego”.

Zapraszamy do odwiedzenia Warmii jakiej nie znacie w otoczeniu lasów Nadleśnictwa Zaporowo.

LAS

WIELOFUNKCYJNY MARKĄ POLSKI I REGIONU

Lasy w Polsce pełnią wielorakie funkcje, które generalnie dzieli się na trzy grupy: funkcje przyrodnicze (środowiskotwórcze, ekosystemowe), społeczne i produkcyjne. Główną funkcją przyrodniczą lasu jest tworzenie miejsca do życia dla wielu organizmów: zwierząt, roślin, grzybów, funkcją społeczną – możliwość pracy lub rekreacji, czy też korzystanie z innych darów lasu, zaś najważniejszą funkcją produkcyjną dostarczanie najbardziej ekologicznego surowca świata – drewna. Ale to wielkie uproszczenie, bo oddziaływań lasu na środowisko i człowieka jest znacznie więcej i są wielokierunkowe. Jednocześnie każdy polski las jest wielofunkcyjny, choć ważność tych funkcji jest różna w zależności od położenia, struktury gatunkowo-wiekowej rosnących w nim drzew, obecności lub nie szczególnie cennych gatunków roślin lub zwierząt oraz wielu innych czynników. Gdy dodamy do tego zakorzenioną w polskiej kulturze tradycję dostępności lasu i korzystania z jego dóbr, funkcjonujący w Polsce model lasu wielofunkcyjnego wydaje się optymalnym i... tak naprawdę jedynym rozwiązaniem.

Jedną z najważniejszych i oczywistych funkcji lasu jest jego wpływ na klimat, zarówno w wymiarze lokalnym jak i globalnym. Retencjonowanie wody, łagodzenie gwałtownych zmian temperatury czy tworzenie stref buforowych to tylko kilka z wielu przykładów kształtowania przyjaznego mikroklimatu przez las. Patrząc jednak szerzej pozytywny wpływ lasu na klimat jest modelowym połączeniem w jednym wszystkich grup funkcji, które pełni. Dzieje się tak m.in. dlatego, że las w ramach tzw. procesu sekwestracji dwutlenku węgla, poprzez swoje istnienie i wzrost magazynuje węgiel w żywych drzewach, krzewach, runie i glebie. W pojedynczym drzewie ponad 50% pochłoniętego węgla jest zgromadzone w drewnie. Wiemy także, że tzw. bilans węglowy drewna jako surowca energetycznego jest „zerowy”, czyli spalając drewno do atmosfery przechodzi tylko tyle dwutlenku węgla, ile zostało wcześniej pochłonięte w procesie wzrostu. Jeśli jednak potraktujemy drewno jako surowiec do wytworzenia materiałów budowlanych lub produktów domowego użytku, węgiel pozostanie tam związany na dużo dłużej. Drewno to wielki magazyn węgla – około połowa masy drewna to właśnie węgiel. Używając produktów z drewna, budując drewniane domy, korzystając z drewnianych mebli, podłóg, krzeseł – de facto wpływamy pozytywnie na klimat. Leśnicy próbują tak zarządzać lasem, aby maksymalizować jego możliwości wiązania dwutlenku węgla. Jednym ze sposobów jest... pozyskanie drewna oraz dbałość o zróżnicowanie wiekowe, w tym obecność drzewostanów średniowiekowych, czyli tych które najszybciej przyrastają. Rosnąc, rozwijając się, wiążą w sobie dwutlenek węgla. Tymczasem drzewostany stare, rozpadające się, które traktowane są ostatnio jako najwspanialsze, poprzez naturalne procesy rozkładu w nich zachodzące z punktu widzenia wiązania węgla bardzo zbliżają się do bilansu zerowego. Dlatego trzeba doceniać zrównoważoną, wielofunkcyjną gospodarkę leśną prowadzoną w Polsce, doceniać rolę pozyskania drewna i rolę samego drewna jako wspaniałego, odnawialnego surowca i... jednakowo doceniać stare puszczańskie drzewostany, jak i uprawę, młodnik, dragowinę czy inny młody, dynamicznie rozwijający się las.

Włodzimierz Serwiński

Fot. Adobe Stock

CZY LASY ROSNA?

Pytanie wydaje się banalne, a odpowiedź oczywista. Jeśli jednak spojrzymy na lasy globalnie i systemowo, zagłębiając się nieco w najważniejsze parametry je charakteryzujące – odpowiedź nie jest taka łatwa. Zwłaszcza dla osób, które las traktują jako miejsce rekreacji i wypoczynku, a przemierzając go, widzą zręby zupełne i wielkie mygły z pozyskanym drewnem. Pojawia się wtedy myśl, że głównym zajęciem leśników jest wycinanie drzew, a lasu jest coraz mniej. Czy tak jest w istocie? Oczywiście, że nie!

Dziedziną leśnictwa, która całościowo i systemowo dba o stan zasobów leśnych i nadzoruje ich użytkowanie, jest urządzenie lasu. Poprzez plany urządzenia lasu, wykonywane raz na dziesięć lat w każdym nadleśnictwie, ustalane jest, co, gdzie i w jaki sposób będzie użytkowane. Jednocześnie to „urządzenie lasu” ma taki cel, aby po realizacji 10-letniego planu przeciętny drzewostan danego nadleśnictwa był zasobniejszy, bardziej różnorodny, a przez to bardziej odporny na działania różnych patogenów oraz lepiej dostosowany swoim składem gatunkowym do warunków glebowych i siedliskowych. Bardzo ważne jest to, że plan urządzenia lasu jest opracowywany w oparciu o pełną inwentaryzację terenową – taksatorzy leśni opisują dziesiątkami parametrów każdy różniący się od siebie fragment lasu. Jednocześnie brane są pod uwagę doświadczenia z realizacji planów urządzenia lasu w poprzednich dziesięcioleciach.

Jednym z najważniejszych elementów planu urządzenia lasu jest ustalenie etatów użytkowania, czyli ilości drewna do pozyskania, której nadleśniczy w kolejnym 10-leciu nie może przekroczyć. Ta maksymalna wielkość pozyskania drewna jest zatwierdzana przez ministra środowiska, a realizacja etatu jest dokładnie kontrolowana. Konstrukcja etatów użytkowania jest taka, aby zapewnić pełną realizację fundamentalnych w polskim leśnictwie zasad: trwałości lasu i ciągłości jego użytkowania oraz powszechnej ochrony lasu i powiększania jego zasobów.

Pozyskiwanie drewna jest bardzo ważne. Po pierwsze to wspinały i ekologiczny surowiec, który ma bardzo wielkie znaczenie dla gospodarki naszego kraju i regionu. Po drugie pieniądze ze sprzedaży drewna umożliwiają funkcjonowanie całego systemu ochrony przyrody w lasach i ochrony lasu (systemy przeciwpożarowe, system ochrony przed szkodnikami itd.), pozwalają las hodować, urządzać i użytkować czy wreszcie umożliwiają powszechne udostępnianie lasu i edukację leśną. Po trzecie użytkowanie rębne (cały wachlarz rębni zupełnych i złożonych) i pozyskanie drewna powoduje w lesie zmianę pokoleniową, gdzie stare drzewostany są zastępowane młodymi, powodując zróżnicowanie wiekowe, które jak każda różnorodność jest w przyrodzie stanem pożądanym.

Skąd jednak wiadomo, że nasze lasy są coraz starsze, coraz zasobniejsze, coraz bardziej stabilne i biologicznie zróżnicowane. Dowodem na to są nie tylko dane pochodzące z planów urządzenia lasu, ale przede wszystkim z Wielkoobszarowej Inwentaryzacji Stanu Lasu (WISL). WISL polega na prowadzeniu szeregu pomiarów i obserwacji na stałych powierzchniach (ponad 30 tys.) we wszystkich lasach na terenie całego kraju, bez względu na to, kto jest ich właścicielem. Ponieważ właściciel lasu nie wie, gdzie takie pomiary są prowadzone, dane z nich pochodzące są doskonałym i obiektywnym źródłem informacji o zasobach leśnych oraz gospodarowaniu, zarówno w lasach państwowych, jak i prywatnych. Metodyka WISL jest zbliżona do zasad stosowanych w całej Europie, a pozyskane dane pochodzące z WISL są wykorzystywane w wielu statystykach krajowych (m.in. GUS) i europejskich.

Warto więc sięgnąć po kilka parametrów pochodzących z WISL i pokazać, jak zmieniły się w naszym regionie w skali jednego 10-lecia, które w stosunku do

długości życia drzew jest przecież okresem stosunkowo krótkim. Porównując dane z III pięcioletniego cyklu WISL (lata 2015-19) do cyklu I (lata 2005-09), obserwujemy wzrost wielu parametrów. W skali województwa warmińsko-mazurskiego powierzchnia lasów wzrosła z 732,7 tys. ha do 762,7 tys. ha (wzrost o 4,1%), zasoby drewnne (czyli miąższość – objętość drewna żywych drzew) z 192,3 mln m³ do 217,9 mln m³ (wzrost o 13,3%), przeciętny wiek warmińsko-mazurskich drzewostanów wzrósł z 53 do 56 lat, a przeciętna zasobność (czyli objętość żywych drzew na 1 hektar) wzrosła z 262,5 m³/ha do 285,7 m³/ha (wzrost o 8,8%). Oprócz tego obserwuje się szereg innych pozytywnych zmian w mniej wymiernych parametrach taksacyjnych lasu. Jednocześnie w tym samym okresie wzrosła intensywność użytkowania, czyli pozyskuje się coraz więcej drewna. Jak więc to możliwe? Ponieważ lasy rosną!!! I są jednocześnie dobrze urządzone i racjonalnie użytkowane. Można więc powiedzieć, że lasy traktowane w szerszy, kompleksowy sposób są niejako perpetuum mobile dostarczając surowca, który jako jedyny nigdy się nie wyczerpie, oczywiście pod warunkiem właściwego nim zarządzania.

Wszystkie dane o lasach w Polsce, pochodzące z planów urządzenia lasu, WISL i szeregu innych źródeł, można znaleźć w jednym miejscu. To Bank Danych o Lasach (BDL), w którym za pomocą przeglądarki internetowej każdy może się dowiedzieć, jaki jest faktyczny stan lasów w całej Polsce, w naszym regionie, a nawet uzyskać podstawową informację o lesie, który rośnie za płotem.

Włodzimierz Serwiński

LAS

MA ODNAWIANIE SIĘ W SWOJEJ NATURZE

Peter F. Drucker, parafrazując Heraklita z Efezu, twierdził, że jedyną stałą jest zmiana. Nieważne, czy dotyczy to życia, ekonomii czy jakiegokolwiek organizacji. W szczególności ustawiczna zmiana jest cechą organizmów żywych, które powstają, rozwijają się i w końcu umierają. W złożonych ekosystemach wszystkie te zmiany i procesy zachodzą jednocześnie i wielokierunkowo, więc pozornie wydaje się, że nic się nie zmienia, choć... zmienia się wszystko. Dla organizmów długowiecznych i społecznych, takich jak ludzie czy drzewa, można zaobserwować jeszcze jedną zmianę — zmianę pokoleniową.

Zmiana pokoleniowa w lesie, czyli zastąpienie starego, dojrzałego pokolenia drzew młodym, odbywa się przez zabieg zwany rębnią. Stare pokolenie jest usuwane jednorazowo (rębnie zupełne) lub w etapach (rębnie złożone), ustępując miejsca młodemu pokoleniu drzew. Sposób zmiany pokoleniowej jest zależny od wielu czynników: żyzności siedliska, gatunków drzew starego pokolenia i... gatunków pożądanych w młodym pokoleniu (nie zawsze tych samych), ich wymagań ekologicznych, możliwości odnowienia naturalnego oraz w końcu czasu potrzebnego na cały ten proces. W wyjątkowych przypadkach możliwe jest prowadzenie rębni ciągłej (przerębowej), gdzie w jednym wydzieleniu leśnym znajdują się drzewa we wszystkich grupach wiekowych i zmiana pokoleniowa dokonuje się stale, ale jednocześnie w tak niewielkim wymiarze ilościowym i powierzchniowym, że jest prawie niezauważalna dla zewnętrznego obserwatora. Niestety stosowanie rębni ciągłej jest możliwe tylko dla drzewostanów o zróżnicowanej strukturze wiekowej oraz określonych wymaganiach świetlnych i żyznościowych gatunków drzew składających się na konkretny drzewostan.

Mówiąc o zmianie pokoleniowej w zagospodarowanym wielofunkcyjnym lesie, trzeba pamiętać o dwóch podstawowych faktach. Po pierwsze wycięcie starych drzew zawsze ma na celu stworzenie przestrzeni i warunków dla rozwoju nowego pokolenia — młodego lasu. Po drugie moment zmiany pokoleniowej wyprzedza o kilkanaście lub czasem kilkadziesiąt lat wiek naturalnej śmierci i rozkładu drzew starego pokolenia w celu pozyskania z niego wartościowego drewna.

Na koniec warto podkreślić, że proces eliminacji i umierania drzew jest procesem naturalnym. W najmłodszym drzewostanie — uprawie leśnej powstałej przez tzw. odnowienie sztuczne, czyli posadzonej przez leśników — jest około 10 tys. drzewek na jednym hektarze (w przypadku odnowienia naturalnego może to być nawet kilkadziesiąt tysięcy). W dojrzałym, ponadstuletnim drzewostanie tych samych drzew jest kilkaset (300-500). Wniosek z tego jest bardzo prosty — przez około sto lat musiało zginąć około 95% drzew, ponieważ zabrakło dla nich przestrzeni, wody i światła. I te brutalne zasady dotyczą zarówno lasu naturalnego, jak i zagospodarowanego przez człowieka. Tyle że w lesie zagospodarowanym pewne procesy są skracane lub intensyfikowane, a na końcu życia drzewostanu drewno zamiast ulec naturalnemu rozpadowi jest pozyskiwane i wykorzystywane przez człowieka jako najbardziej ekologiczny surowiec świata.

Włodzimierz Serwiński

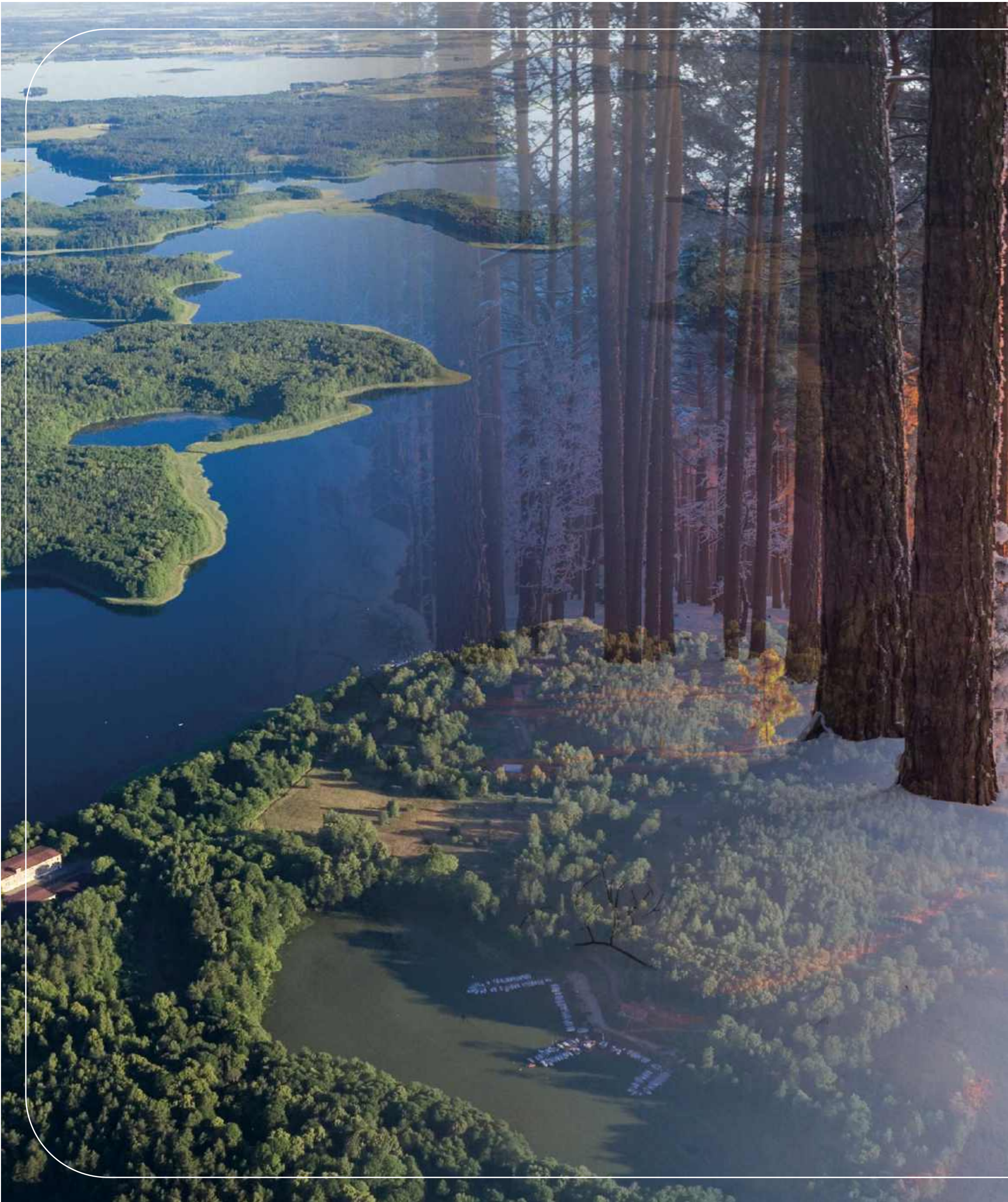

Fot. Adobe Stock

DLA DOBRA LASU... PONAD PODZIAŁAMI...

Włodzimierz Serwiński

Nadleśnictwa... Większość nadleśnictw Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie znajduje się na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, większość nadleśnictw Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku – w województwie podlaskim. Patrząc więc na podziały administracyjne, mogłoby się wydawać, że więcej je różni, niż łączy. Tymczasem jest zupełnie odwrotnie, bo widziane poprzez pryzmat warunków przyrodniczych stanowią jednorodną całość. Lasy obu dyrekcji są najważniejszą i największą częścią umownego regionu zwanego Zielonymi Płucami Polski. Zdecydowana większość nadleśnictw zarówno jednej, jak i drugiej dyrekcji należy do tej samej krainy przyrodniczo-leśnej (II Kraina Mazursko-Podlaska). Krainy przyrodniczo-leśne są odwzorowaniem zróżnicowania przyrodniczego kraju, a ich obszar i przebieg granic wynika z warunków klimatycznych, zasięgu zlodowaceń, rozmieszczenia krajobrazów naturalnych oraz zasięgów potencjalnej roślinności (z naturalnymi zasięgami gatunków drzew na czele). Wszystkie te warunki i kryteria wpływają bezpośrednio na kształtowanie i prowadzenie zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej, którą realizują nadleśnictwa. W bardzo dużym uproszczeniu można więc powiedzieć, że wszyscy leśnicy Mazur i Podlasia mają podobne cele w dążeniu do ukształtowania lasów najbardziej zbliżonych do potencjalnych możliwości i naturalnych warunków przyrodniczo-klimatycznych. Oczywiście w praktyce wszystko jest o wiele bardziej skomplikowane, precyzyjne i dostosowane do warunków lokalnych, które nawet na obszarze jednego nadleśnictwa mogą być bardzo zróżnicowane. Wszystkie nadleśnictwa Lasów Państwowych posiadają opracowania glebowo-siedliskowe (na naszym terenie wykonywane przez Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej – Oddziały w Białymstoku i Olsztynie), które dla każdego fragmentu lasu w nadleśnictwie precyzyjnie określają warunki glebowe, żyznościowe i wilgotnościowe, ustalając w ten sposób, dla jakich gatunków drzew dane miejsce jest optymalne do życia i rozwoju. Znaczna część nadleśnictw (wszystkie w Leśnych Kompleksach Promocyjnych) posiada opracowania fitosocjologiczne, które na podstawie inwentaryzacji w terenie dodatkowo określają występujące w lesie zbiorowiska roślinne (roślinność rzeczywista) oraz diagnozują, jakie zespoły roślinne powinny tam docelowo występować (roślinność potencjalna). Można więc powiedzieć, że nie tylko stan drzewostanów, ale również wszystkich innych elementów ekosystemu leśnego jest w Lasach Państwowych doskonale rozpoznany. Wiedza ta pozwala na takie zarządzanie lasem, aby w sposób optymalny spełniał wszystkie swoje funkcje. By w miejscach najcenniejszych przyrodniczo dominowała funkcja przyrodnicza i aspekty ochronne, w miejscach istotnych i wrażliwych społecznie – funkcja społeczna, zaś na pozostałych obszarach pozwólmy dominować funkcji produkcyjnej – zielonej fabryce najbardziej ekologicznego surowca świata – drewna. A najważniejszym zadaniem leśników w dzisiejszych czasach wydaje się znalezienie kompromisowej drogi użytkowania i ochrony lasu, optymalnej i dla lasu, i dla ludzi.

8
5
7
3
9

RELAKS

z Gazetą Olsztyńską

Sudoku

			4		9	7		1
9	6	3		7		8		
7		1				6	2	
3								5
	8		1	9		4		3
			3		7			8
8				4		3	9	2
							8	
		7	8			5		

698

7					5	4		
4	3				2	9	1	
						5	3	
			1			6	7	8
6	1							
	8	9		7			5	
	2	3		6				
			3	9	4		2	
1	4							9

699

5	3		2	6				
		2	3			9	1	
4	9	6				5	2	3
					1		3	5
6								
			9	2	4			8
		8				4	5	
2		9	7			6		

700

Znajdź 10 różnic

KRZYŻÓWKA z HASŁEM

Litery z pól ponumerowanych od 1 do 20 utworzą rozwiązanie niniejszej krzyżówki

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

[illegible]

POZIOMO: 1) stolica Omanu; 7) ściganie, pogoń za przestępcą; 9) przepływa przez Karlowe Wary; 10) stolica Meklemburgii; 12) matematyczne działanie z niewiadomą; 15) otwierane kluczem; 20) Puccini, włoski kompozytor; 22) przyrząd do badania ucha; 24) i wysokość, i szerokość; 25) wręczane zwycięzcą; 28) inaczej akrobata, duży ptak; 32) toaletowe do mycia; 35) księżyc dla Ziemi; 37) dziki bez dla naukowca; 39) ze stolicą w Trypolisie; 40) przysmak z czarnej ikry; 41) fryzura po ondulacji.

PIONOWO: 2) największa gorąca pustynia na Ziemi; 3) droga dla pociągu lub metra; 4) autor książek z misiem Paddingtonem; 5) stop na medale; 6) gruzińska waluta; 7) "dumny" kuzyn bażanta; 8) spis usług wraz z cenami; 10) trująca mgła miejska; 11) płynie przez Saragossę; 13) Rosberg, kierowca Formuły 1; 14) grecki bajkopisarz z Frygii; 16) wielodzietne lub zastępcze; 17) "... czasu" Herberta George'a Wellsa; 18) górską małpa człekokształtna; 19) foliowe na śmieci; 21) pierwiastek Ce; 23) morska wśród przypraw; 25) grecka bogini nocy; 26) Morcinek, polski pisarz; 27) moneta zmarłych dla Charona; 29) niejeden na cmentarzu; 30) Pęczak, była polska pływaczka; 31) zbaczanie statku z kursu; 32) stolica Malediwów; 33) szypułkowe w lesie; 34) atmosferyczny to szron; 36) pierwiastek Y; 38) farba bez polsku.

JOLKA z HASŁEM

Litery z pól z kropką czytane
rzędami, utworzą rozwiązanie:

[illegible]

W diagramie po lewej ujawniliśmy wszystkie spółgłoski "C". Miejsce wpisu haseł do odgadnięcia. Litery z pól z kropką czytane rzędami utwórzają rozwiązanie

kartka z reklamą; radiowa lub kolejowa; pierwiastek Am; Michniewicz, selekcjoner reprezentacji Polski; cienka skóra do czyszczenia okularów; stolica Grenlandii; czasem łąpią w łydce; płaskie na czynie dla kelnera; niejedną stawiany w tańcu; eu dla chemika; szkodniki w szafach; przepływa przez Maków Mazowiecki; lodowy domek Eskimosów; przód lodowca; inaczej hibiskus, róża chińska; wybuch wulkanu; Au dla chemika; obywatel dla żołnierza; publiczna licytacja dzieła sztuki; James Bond to 007; spotkanie piłkarskie krócej; legendarny człowiek śniegu z Himalajów; podziemna to metro; nie dołne; Schwarzenegger, aktor i polityk; rasa małych koni; Lucy ... Montgomery, autorka "Ani z Zielonego Wzgórza"; waluta Izraela; Saska ..., osiedle w Warszawie; porucznik lub major; starszy brat Felii u Szekspira; rzeka w stolicy stanu Ohio; pogłos w górach lub w lesie; uchwyt garnka; Wałęsa i Kaczyński; niejedną odprawiana w kościele; przyszły lub przeszły; jednostka o symbolu Oe; inaczej margaj, drapieżny kot; klatki do robót podwodnych; kierownica statku; płynie we Wrocławiu.

9	1			2		5		8
			5	1		3		2
	5		3		6	1		7
	4		1	7		9		
8	9	1				4	7	
7							5	
4	7	9	2	3	1			
		2		9				4
5		8	4					9

	3		4	9	6			
7	4				8	3	9	
				5	3		8	4
			1				6	
3	7	8	9	6				5
5		1		7		9		
9		4	5	3	1	6		
	5		6		9			
6	1			2			4	

WYKREŚLANKA ukryliśmy 20 nazw polskich kwiatów. Wykreślisz je wszystkie od góry do dołu, od lewej do prawej i na ukos: malwa, chaber, rzezęda, godeca, irys, lobelia, bratek, aster, floks, kosmos, jukka, narcyz, cynia, gazania, dalia, piwonia, liatry, tulipan, lilia, werbena.

J	O	P	W	D	R	U	F	A	J
U	G	O	D	E	C	J	A	L	A
K	I	C	Z	C	R	F	O	L	K
A	O	E	C	H	A	B	E	R	F
W	D	S	O	J	E	W	E	L	A
A	C	F	M	L	U	L	O	N	G
T	Z	Y	I	O	I	K	R	J	A
U	B	A	N	A	S	L	K	P	Z
L	Y	D	T	I	L	F	I	A	A
I	T	R	A	M	A	W	S	A	N
N	I	N	A	L	O	S	Z	P	I
A	N	L	A	N	I	Z	T	T	A
N	W	E	I	R	W	A	N	E	G
A	P	A	Y	U	C	F	I	K	R
L	U	S	T	R	O	Y	J	A	E
I	B	R	A	T	E	K	Z	U	S

20 - 26 grudnia 2024

tv

dodatek

TELEWIZYJNY DO TWOJEJ GAZETY

Treść programu i foto dzięki uprzejmości: Prasowej Agencji Telewizyjnej, Polsatu, TVP1, TVP2, TVN, TV4, TVN7, TV Puls, TV Trwam, TVP Kultura INFORMUJEMY, ŻE REDAKCJA NIE PONOSI ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA ZMIANY W PROGRAMACH TV

Wydawca: Dodatek s.p. z o.o., ul. Wiatrakowa 11/3, 85-115 Bydgoszcz, tel. 516-018-821, e-mail: iwona@magraf.pl, Redaktor naczelny: Sławomir Gzmiel ISSN 1643-2460 • Skład komputeryowy: Magraf s.p.j.

Poniedziałek

20:00

TVP KULTURA

Moje córki krowy
Obyczajowy, Polska, 2015

Historia dwóch siostr, które postawione w trudnej sytuacji życiowej zmuszone są współdziałać - mimo wzajemnej niechęci. Marta odniósł sukces w życiu, jest znaną aktorką, gwiazdą popularnych seriali. Po mimo sławy i pieniędzy, wciąż nie może ułożyć sobie życia. Samotnie wychowała do słą już córkę. W przeciwieństwie do swojej silnej i do minujących starszej siostry, Kasia jest wrażliwa i ma skłonność do egzaltacji. Pracuje jako nauczycielka, jej małżeństwo jest dalekie od idealu. A teraz muszą zaopiekować się ukochanym, ale despotycznym ojcem.

INNE DATY EMISJI: WTOREK, 1:05

Piątek

19:55

POLSAT

Spider-Man: Poprzez multiwersum
Animowany, akcja, SF, USA, 2023

Spider-Man - nastolatek z Brooklynu, który zyskał pajęczę umiejętności w wyniku ugrzyżenia przez genetycznie zmodyfikowanego pajaka - powraca. Tymczasem na Ziemi-65 kapitan policji George Stacy nie zdaje sobie sprawy, że jego nastoletnia córka Gwen Stacy jest kobietą-pajakiem, którą policja błędnie uważa za morderczynię. Gwen dołącza do Spider-Society (elitarnej grupy uderzeniowej, walczącej w obronie bezpieczeństwa Wszechświata). Superbohaterowie zmierzają się ze złoćczyńcą potężniejszym niż wszystko, z czym kiedykolwiek się zetknęli.

INNE DATY EMISJI: NIEDZIELA, 14:35

Wtorek

13:25

TVP KULTURA

Rejs
Komedia, Polska, 1970

Kultowa polska komedia. Skąd bierze się siła tej improwizowanej w dużej mierze opowieści o rejsie wycieczkowym parowcem po Wiśle? Przyczyn jest chyba kilka. Po pierwsze, krytyka wszelkiego zniewolenia, na tyle zawalowana, że mająca walor satyrycznego uogólnienia. Po drugie, trudne do osiągnięcia w kinie wrażenie spontaniczności rozgrywających się przed kamerą wydarzeń. Wreszcie, udział niepoprawnie znaną osobowości polskiego kina: Jana Himilsbacha, Zdzisława Maklakiewicza czy Stanisława Tyma. Zresztą - tego filmu nie sposób opisać, trzeba go obejrzeć.

Sobota

02:00

TVP 1

Zabawa zabawa
Dramat, Polska, 2018

40-letnia prokurator Dorota pije, by - jak sama mówi - nie zwariować. Zastanawiając się o immunitet, ukrywa wszystkie wykroczenia popełnione pod wpływem alkoholu. Studentka Magda (Maria Dębska) lubi ostro imprezować, ale bardzo dobrze się uczy i ma świetną pracę, więc nikt nie robi jej wyrzutów z powodu uzależnienia i niewłaściwego zachowania. Dla szanowanej chirurg Teresy każdy pretekst jest dobry, żeby się napić. Alkohol nie odmawia sobie nawet w pracy, w szpitalu. Wkrótce w życiu każdej z tych kobiet nastąpi wydarzenie, po których ich problem tylko przybierze na sile.

Środa

22:00

TV PULS

To właśnie miłość
Komedia, świąteczny, Wielka Brytania, USA, Francja, 2003

Romantyczna komedia opowiadająca o losach ośmiu bardzo różnych par i ich zmaganiach tuż przed Bożym Narodzeniem. Choć nie wszyscy się znają, ich historie się przeplatają. John i Judy zakończyli się w sobie na planie filmu. David właśnie został premierem. W chwili, gdy wszedł do swojego biura, zachołał się w Natalie, swojej pracownicy, która już w pierwszej minucie wszystko zepsuła. Siostrą Davida jest Karen, żona Harry'ego, który prowadzi lokalną gazetę. Harry jest nieco zaurwany swoją sekretarką, Mią. Najlepszą redaktorką w gazecie jest Sarah, która podkochuje się w Karlu... Obejrzyj koniecznie!

OGÓLNOPOLSKI

PORTAL

INFORMACYJNY

TWOJE ŹRÓDŁO

NIEZALEŻNYCH

INFORMACJI

PIĄTEK • 20 grudnia

TVP 1

05:05 Dziedzictwo - serial, Turcja

05:55 Info Poranek

07:00 Transmisja Mszy Świętej

07:30 Agape Blisko Ciebie - magazyn

08:00 Akcja 38 - serial

08:45 Ranczo - serial obycz.

09:45 Komisarz Alex - serial krym.

10:45 Ojciec Mateusz - serial

11:35 Okrasa łamie przepisy - magazyn kulinarny

12:10 Agrobiznes

12:30 Agropogoda - magazyn

12:35 Magazyn Rolniczy

12:55 Ukryte cuda europejskiej przyrody - Grecja - dok., 2022

14:00 Wichrowe wzgórza - serial obycz., Turcja, 2024

14:55 Jaka to melodia? - teleturniej muzyczny

15:35 Gra słów. Krzyżówka - teleturniej

16:05 Dziedzictwo - serial, Turcja

TVP 2

05:25 M jak miłość - serial, 2023

06:20 Anna Dymna - spotkajmy się

06:50 Dla niesłyszących - Barwy szczęścia - serial obycz., 2024

07:30 Pytanie na śniadanie - w tym: Serwis Info i Pogoda Flesz

11:15 Ukryta prawda - magazyn medyczny

11:50 Górna półka smaku - cykl kulinarno-detektywistyczny

12:30 Kółko fortuny - teleturniej

13:15 Miłość i nadzieja - serial obycz., Turcja, 2022

14:05 Va Banque - teleturniej

14:35 Na sygnale - serial fabularny

15:05 La Promesa - pałac tajemnic - serial, Hiszp., 2022

15:50 Przepis dnia

17:00 Teleexpress

17:15 Pogoda

17:20 Jaka to melodia? - teleturniej muzyczny

17:55 Klan - telenowela TVP

18:25 Reportery - magazyn

18:45 Akcja 38 - serial

19:30 Program inform. 19.30

19:55 Pytanie dnia

20:10 Sport; Pogoda

20:30 To mogłeś być Ty - reportaż

21:15 Komisarz Alex - serial krym.

22:10 Kogel-Mogel - kom., Polska, 1988

00:05 Gra szpiegów - sens., Wlk. Bryt., USA, 2020

02:05 Na tropach przeszłości - serial krym., Franc., 2022

03:05 Psy 2. Ostatnia krew - sens., Polska, 1994

16:00 Kółko fortuny - teleturniej

16:35 Familiada - teleturniej

17:20 Miłość i nadzieja - serial

18:15 Va Banque - teleturniej

18:50 Jeden z dziesięciu - telet.

19:25 Barwy szczęścia - serial

19:55 Przepis dnia

20:05 Barwy szczęścia - serial

20:45 Postaw na milion - teleturniej

21:45 Organelek pod prąd na dobry wieczór - widowisko muzyczne

22:45 To jest grane - magazyn muzyczny

23:20 Kino relaks - Podróż na sto stóp - kom., Indie, USA, ZEA, 2014

01:35 Mój przyjaciel śpiew - fab., USA, 2020

03:20 Operacja Świt - d-ram., USA, 2006

TVN

05:40 Uwaga! - program interw.

05:55 Ukryta prawda - program obyczajowy

06:50 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy

07:45 Dzień Dobry TVN

11:20 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy

12:15 Ukryta prawda - program obyczajowy

14:20 Detektywi - prog. krym.

15:20 Doradca smaku - program kulinarny

15:30 Ukryta prawda - program obyczajowy

16:35 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy

17:40 Detektywi - program kryminalny

18:35 Kroniki Pucharu Świata w skokach narciarskich

18:40 Sport

18:50 Pogoda

19:00 Fakty

19:40 Uwaga! - program interwencyjny

20:00 Wonder Woman 1984 - przyg., USA, 2020

23:15 Amnezja - sens., USA, Niemcy, 2004

01:20 Kuba Wojewódzki - talk-show

02:30 Szpital - program obycz.

03:30 Uwaga! - program interwencyjny

03:50 Rzeczy, których nie nauczyli mnie ojciec 2 - serial, Polska

04:20 Nauka jazdy - reality show

04:55 Recepta na stary dom 3 - program edukacyjny

05:20 Jak to jest zrobione - serial popularnonaukowy

05:45 Nic straconego

POLSAT

06:00 Nowy dzień Polsat News

08:00 Halo tu Polsat - poranny program informacyjny-rozrywkowy

11:25 Gliniarze - serial paradokumentalny

14:35 Dlaczego ja? - serial paradokumentalny

15:50 Wydarzenia - program informacyjny

16:15 Pogoda

16:20 Interwencja - magazyn reporterów

16:30 Na ratunek 112 - 32-letnia Beata Derwica jest partnerką wdowca, Macieja Witeckiego, który po pół roku znajomości zapropnował jej przeprowadzkę do swojego domu, w którym mieszkał z 15-letnią córką Mają...

17:00 Gliniarze - serial paradokumentalny

18:00 Pierwsza miłość - serial obyczajowy

18:20 Poczet świrów polskich - program publicystyczny

19:00 Reżyserzy - Rob Reiner - dokument, Wlk. Bryt., 2018

20:00 Wieczór kinomana - Wichrowe Wzgórza - d-ram., USA, 1939

22:00 Hala odłotów - talk-show

22:55 Dom pod Dwoma Orłami - serial, 2021

23:50 Czwartkowy klub filmowy - Zagubiona autostrada - fab., Franc., USA, 1997

02:15 Noc krótkich filmów - Dygot - Katastrofa - filmy krótkometrażowe

02:50 Kino nocne - Mój piękny syn - dram., USA, 2018

05:10 Teledyski - program muzyczny

TVN 7

05:15 Szkoła - Pawłowi Woźnicy z 1b liceum podobają się koleżanka z klasy, Monika Bielecka. Jednak dostaje od niej kosza...

07:15 Szpital - Pacjentką dr Dominiki jest 52-latk, która źle się czuje i ma kłopoty z oddychaniem. Towarzyszą jej przyjaciółka i dziewczyna, która wmawia kobiecie, że jest uzdrowicielką.

08:15 Ukryta prawda - program obyczajowy

11:25 W-11 Wydział Śledczy - program kryminalny

12:50 Detektywi - Do biura detektywistycznego Anny Potacek i Macieja Dębosza zgłasza się przerażona studentka i prosi o odnalezienie przyjaciółki, która zagięła i nie ma z nią kontaktu.

13:50 Opowieść małżeńskie 2 - program obyczajowy

14:50 Sędzia Anna Maria Wesolowska - program sądowy

16:55 Zagadki losu 3

18:55 Ukryta prawda - program obyczajowy

20:00 Zimowa opowieść - melodramat, USA, 2014. Film opowiada historię, która dzieje się w mitycznym Nowym Jorku na przestrzeni ponad stu lat. To opowieść o cudach, przeplatanych się losami i odwiecznej walce do dobra ze złem.

22:30 300 - przyg., USA, 2006

00:55 The Traitors. USA

02:05 Żyjąc potworem - historia ludzi mieszkających z zabójcą

03:10 Krwawa układanka - program kryminalny

04:10 Druga strona medalu

TV 4

06:00 Łowcy skarbów. Kto da więcej 08:00 Bogaty Dom - Biedny Dom - program paradok. 09:00 Dlaczego ja? - serial paradokumentalny 11:00 Trudne sprawy - program obyczajowy 14:00 Policjanci i Policjanci - serial paradokumentalny 15:00 Na ratunek 112 - serial obyczajowy 16:00 Policjantki i Policjanci - serial paradokumentalny 18:00 Łowcy skarbów. Kto da więcej 19:00 Policjantki i Policjanci - serial paradok. 20:00 Włаты Móch: One 20:30 Gwiazdy Kabaretu 22:40 Ktoś całkiem obcy - sens., USA, 2007 00:55 Love Island. Wyspa miłości - reality show 02:55 Śmierć na 1000 sposobów 03:25 Lubie disco! 04:25 Top 10 - Lista Przebojów 05:30 Telezakupy TV Okazje

09:45 Jestem mamą 10:00 Inf. dnia 10:15 Rozmowy niedok. 11:25 Głos Polski 11:35 Natura et Homo 12:00 Anioł Pański 12:03 Inf. dnia 12:20 Głos serca 13:05 Błask prawdy 13:30 Msza św. 14:30 Drzwi do lasu 14:55 Słowo życia 15:00 Modlitwa do Bożego Miłosierdzia 15:20 Mocni w Wierze 15:50 Masz rozumieć 16:00 Inf. dnia 16:10 Natura Obiektywnie 16:35 Św. na każdy dzień 16:40 Prosto o gosp. 17:00 Opiekuńcze skrzydła - Hospicjum św. Anny w Lubartowie 17:30 Geopolityka 17:55 Poczet Wlk. Polaków 18:00 Anioł Pański 18:05 Inf. dnia 18:15 Westerplatte Miłych 19:00 Warto zauważyć... 19:30 Brat Franciszek 20:00 Inf. dnia 20:20 Różaniec 20:50 Myśląc Ojczyzna 21:00 Apel Jasnog. 21:20 Inf. dnia 21:40 Polski Punkt Widzenia 22:00 Cukierki Księdza Wali.

SOBOTA • 21 grudnia	
TVP 1	TVP 2
05:30 Dziedzictwo - serial obycz., Turcja 06:20 Balans bieli - magazyn 07:00 Transmisja Mszy Świętej 07:40 Rok w ogrodzie - magazyn 08:05 Rok w ogrodzie Extra - magazyn 08:20 Pełnosprawni - magazyn dla niepełnosprawnych 08:50 Nie bądź ślepy na ślepoworną - 2024 09:40 Ranczo - serial obycz., Polska, 2016 10:45 Komisarz Alex - serial krym. 11:45 Ojciec Mateusz - serial kryminalny 12:40 Gwiazdy w południe - Nocne przebiecie - western, USA, 1957 14:25 Okrasa łamie przepisy - magazyn kulinarny 14:50 Dobre Strony - felieton	05:25 Dla niesłyszących - Barwy szczęścia - serial obyczajowy, Polska, 2024 06:35 Dla niesłyszących - M jak miłość - serial obyczajowy, 2024 07:30 Pytanie na śniadanie - w tym: Serwis Info i Pogoda Flesz - magazyn poranny 12:00 Jak to się mówi, czyli Kasia u Bralczyka - magazyn 12:40 Organek pod prąd na dobry wieczór - widowisko muzyczne 14:00 Familiada - teleturniej 14:35 Koło fortuny - teleturniej 15:15 Szansa na sukces. Opole 2025 - widowisko muzyczne 16:20 Na dobre i na złe - serial obyczajowy
15:10 U Pana Boga w ogródku - serial komediowy TVP, 2008 16:05 Dziedzictwo - serial, Turcja 17:00 Teleexpress 17:20 Pogoda 17:35 Niepewność - serial, 2024 18:40 Jaka to melodia? - teleturniej muzyczny 19:30 Program inform. 19.30 20:05 Sport 20:10 Pogoda 20:20 Hit na sobotę - Parker - fab., USA, 2013 22:30 Londyński bulwar - fab., USA, 2010 00:20 Wszystko gra - musical, 2016 02:00 Zabawa zabawa - dram., Polska, 2018 03:40 Jaka to melodia? - teleturniej muzyczny	17:30 Dobry tytuł - magazyn literacki 18:00 Słowo na niedzielę - program ewangelizacyjny 18:15 Va Banque - teleturniej 18:50 W poszukiwaniu dobrego filmu - magazyn 19:25 Rodzinka.pl - serial komediowy 20:00 To było tak - benefis Bohdana Łazuki - widowisko 22:25 Wysięc z czasem - SF, USA, 2011 00:25 Kruk - Szepty słychać po zmroku - serial krym., Polska, 2018 01:35 Podróż na sto stóp - kom., Indie, USA, ZEA, 2014 03:45 Ślodkie oczy - film TVP, 1979

NIEDZIELA • 22 grudnia	
TVP 1	TVP 2
04:35 Dziedzictwo - serial, Turcja 05:30 Sprawa dla reportera 06:20 Słownik polsko@polski - talk-show prof. J. Miodka 06:55 Słowo na niedzielę 07:00 Transmisja Mszy Świętej 08:00 Tydzień 08:30 Ziemności do światłości , 2024 09:00 Polskie Parki Narodowe - Słowiński Park Narodowy - dok., Polska, 2022 09:30 Rysopis - fab., Polska, 1964 10:55 Komisarz Alex - serial krym. 11:55 Miedzy ziemią a niebem 12:00 Anioł Pański, Watykan 12:15 Miedzy ziemią a niebem 12:45 Wniebowzięci - reportaż 13:05 BBC w Jedyne - Zaloty wśród zwierząt - dok., Wlk. Bryt., 2021	04:50 Dla niesłyszących - Barwy szczęścia - serial obycz., 2024 06:35 Dla niesłyszących - M jak miłość - serial, 2024 07:30 Pytanie na śniadanie - w tym: Serwis Info i Pogoda Flesz 11:35 To było tak - benefis Bohdana Łazuki - widowisko 14:00 Familiada - teleturniej 14:30 Koło fortuny - teleturniej 15:10 Szansa na sukces. Opole 2025 - widowisko muzyczne 16:15 Tak to leciało - teleturniej muzyczny 17:15 Górna półka smaku - cykl kulinarno-detektywistyczny 17:55 Jak to się mówi, czyli Kasia u Bralczyka - magazyn
14:10 Kogel-Mogel - kom., Polska, 1988 16:05 Dziedzictwo - serial, Turcja 17:00 Teleexpress 17:20 Pogoda 17:35 Sisi - film kostiumowy, Niemcy, Włochy, Austria, 2010 18:40 Jaka to melodia? - teleturniej muzyczny 19:30 Program inform. 19.30 20:05 Sport 20:10 Pogoda 20:20 Jeden dzień - obycz., USA, 2011 22:15 Zachochana Jedynka - Kincesm. Miłość i hazard - przyg., Węgry, 2017 00:25 Parker - fab., USA, 2013 02:35 Londyński bulwar - fab., USA, 2010	18:35 Poczta Świrów polskich - program publicystyczny 19:15 Rodzinka.pl - serial komediowy 20:00 Władza - thriller, USA, 2013. Były policjant, Billy Taggart, otrzymuje od burmistrza miasta Hostetler zlecenie śledzenia jego żony. Wkrótce jednak Billy uświadamia sobie, że wpłacił się w zawiłą intrygę... 22:00 No... wiadomo - magazyn 22:40 Brigitte Bardot cudowna - fab., Polska, 2020 00:55 Prokurator - serial krym., Polska, 2015 01:55 Wysięc z czasem - SF, USA, 2011 03:55 Rodzinka.pl - serial kom.

TVN	POLSAT
06:00 Uwaga! - program interwencyjny 06:15 Kobieta na krańcu świata - program Martyny Wojciechowskiej 06:45 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy. Dzisiaj zagostimy w restauracji „W podwórku” w Cegłowie 07:45 Dzień Dobry TVN - magazyn poranny 11:30 Na Wspólnej Omnibus 22 - serial obycz., Polska 13:25 Patent na święta - magazyn 13:55 Królewskie wakacje - kom., USA, Rum., 2017 15:40 Skoki narciarskie: Puchar Świata, Engelberg 18:15 Milionerzy - program rozrywkowy 18:45 Sport 18:50 Pogoda 19:00 Fakty	06:00 Nowy dzień z Polsat News 08:00 Halo tu Polsat - poranny program informacyjno-rozrywkowy 11:55 Ewa gotuje - Boże Narodzenie dostownie za kilka dni, więc tym razem zobaczymy przygotowanie kilku potraw na wigilijny stół. 12:25 Gliniarz e - Zaatakowany nożem, dziennikarz śledczy dociera sam do szpitala. Szukają cspawców detektywi badają te maty będące ostatnio przedmiotem śledztw dziennikarskiego tego mężczyzny... 16:30 Nasz Nowy Dom - program rozrywkowy 17:30 Awantura o kasę - teleturniej 18:50 Wydarzenia - program informacyjny
19:30 Jeszcze przed świętami - kom., Polska, 2022. Niezwykłe ciepła, pełna humoru opowieść wymkającą się tradycyjnym schematom świątecznych produkcji. 21:50 Holiday - kom., USA, 2006 00:35 Saga Zmierzch: Zamknięcie - horror, USA, 2010. Wampirzyca Victoria pragnie zemścić się na Belli za zabicie jej ukochanego - Jamesa. Wraz z grupą oddanych jej wampirów postanawia zniszczyć rodzinę Cullenów... 03:15 MasterChef - program kulinarno-rozrywkowy 04:45 Uwaga! - program interw. 05:05 Recepta na stary dom 3 - program edukacyjny 05:30 Nic straconego	19:15 Sport: Pogoda 19:30 Prezydenci i Premierzy - rozmowy Jarosława Gujały 19:55 Kabaret na żywo. Młodzi i Moralni 22:00 Armageddon - sens., USA, 1998. Naukowcy NASA odkrywają, że do Ziemi zbliża się ogromna asteroida, dorównująca wielkością stanowi Teksas. By zapobiec katastrofie, NASA planuje wysłać na asteroidę ekspedycję... 01:15 Sekretne okno - sens., USA, 2004 03:25 Świat według Kiepskich - serial komediowy 04:40 Disco Gramy - program muzyczny 05:25 Teledziewiaty TV Okazje

TVN	POLSAT
05:30 Uwaga! - program interwencyjny 05:45 Bitwa o gości - program rozrywkowy 06:45 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy 07:45 Dzień Dobry TVN - magazyn poranny 11:30 Co za tydzień - magazyn rozrywkowy 12:05 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy 13:10 Monte Carlo - kom., USA, Węgry, 2011 15:35 Skoki narciarskie: Puchar Świata, Engelberg 18:15 Milionerzy - program rozrywkowy 18:45 Sport 18:50 Pogoda 19:00 Fakty 19:30 Lego Masters - program rozrywkowy	06:00 Nowy dzień z Polsat News 08:00 Halo tu Polsat - poranny program informacyjno-rozrywkowy 12:00 Epoka lodowcowa: Mamucia gwiazdka - anim., USA, 2011 12:30 Pan Popper i jego pingwiny - kom., USA, 2011. Odnoszący sukcesy biznesmen Popper dostaje w spadku sześć pingwinów. Zwierzęta z początku wprowadzają w jego życie chaos... 14:35 Spider-Man: Poprzez multiwersum - anim., USA, 2023 17:30 Awantura o kasę - teleturniej 18:50 Wydarzenia - program informacyjny 19:15 Sport: Pogoda 19:30 Państwo w Państwie - program interwencyjny
20:40 Saga Zmierzch: Przed świtem Część I - horror, USA, 2011 23:10 Jądro Ziemi - film katastroficzny, USA, Wlk. Bryt., 2003. Tajne eksperymety z nową bronią ją dową doprowadziły do największej w dziejach ziemi katastrofy. Błękitna planeta przestała obracać się wokół własnej osi. 01:55 Amnezja - sens., USA, Niemcy, 2004 04:00 Uwaga! - program interw. 04:20 Nauka jazdy - reality show 04:50 Recepta na stary dom 3 - program edukacyjny 05:10 Jak to jest zrobione - serial popularnonaukowy 05:35 Nic straconego	17:15 Niedziela z... Jadwigą Barańską i Jerzym Antczakiem 18:00 Dama Kameliowa - melodramat, 1994, Polska 20:00 Pan Majestek - fab., USA, 1974 21:55 Bądź sobą, czyli nieopowiedziana historia Alice Guy-Blache - dok., USA, 2018 23:50 Noc krótkich filmów - Dzieci i ryby - Pięć minut starsza 00:25 Kino nocne - Zapach kobiety - dram., USA, 1992 03:10 Niedziela z... J. Barańską i J. Antczakiem 04:05 Zbigniew Wodecki i jego goście - program rozrywk. 05:05 Reżyserzy - Rob Reiner - dok., Wlk. Bryt., 2018 05:25 Teledziewiaty TV Okazje

TVP Kultura	TV Puls
06:05 Leśmian - film biograficzny, 1990 07:40 Legenda Rocka - Brytyjska inwazja - Post Punk - dok., Wlk. Bryt. 08:50 Tamte lata, tamte dni - Jan Jakub Kolski - magazyn 09:25 Serialowa nostalgia - Droga - serial obycz., Polska, 1973 10:35 Nieznany Józef Zeidler - Musica Sacromontana - koncert, 2019 11:30 Goodbye Rockefeller - fab., Polska, 1993 13:20 Dokument tygodnia - Borge Mogensen - szuka projektowania - dok., Dania, 2015 14:35 W poszukiwaniu dobrego filmu - magazyn 15:15 Jańcio Wodnik - obycz., Polska, 1993 17:10 Wydarzenia aktualne	06:00 Taki jest świat - przegląd wydarzeń z całego globu. Wiaomości polityczne i gospodarcze, informacje z życia gwiazd oraz naukowe ciekawostki. 07:00 Kobra - oddział specjalny - Bonrath świętuje 40-lecie służby. Niespodziewanie dochodzi do zamachu. Okazuje się, że ten akt był zemstą handlarza bronią Grundmanna. Komisarze podążają śladem przestępcy. Wkrótce dochodzi do tragicznego zdarzenia. 10:00 Lombard. Życie pod zastaw - Jeden ze stałych klientów Kazimierza (Zbigniew Buczkowski), zamożny, ale nie epatujący bogactwem Bujalski, chce odebrać z powrotem swój zastawiony w lombardzie samochód. 20:00 Ochroniarz - akcja, USA, 2017. Eddie to były kapitan delty Korpusu Piechoty Morskiej. Od czasu przejścia na emeryturę nie jest w stanie znaleźć godnej pracy. Mężczyzna w końcu dostaje fuchę jako ochroniarz w centrum handlowym. 21:55 Pocałunek smoka - akcja, Franc., USA, 2001. Liu Jian to z pozoru przeciętny turysta, który przybywa do Paryża. Tak naprawdę jest chińskim agentem, który ma do wykonania ważne zadanie 23:55 Służby specjalne - akcja, Polska, 2014 02:05 Dyżur - serial medyczny 03:05 Taki jest świat 04:00 Menu na miarę 05:00 Dyżur - serial medyczny
17:40 Retro kino - Bosonoga Contessa - fab., Włochy, USA, 1954 20:00 Bilet do kina - Zapach kobiety - dram., USA, 1992 22:40 Zbigniew Wodecki i jego goście - program rozrywkowy, 2004 23:50 Wichrowe Wzgórze - dram., USA, 1939. Młody Cygan Heathcliff, adoptowany przez mieszczańską rodzinę, zakochuje się w córce przybranych rodziców... 01:45 Hała odlotów - talk-show 02:45 Nawet nie wiesz jak bardzo Cię Kocham - dok., Polska, 2016 04:20 Karski i władcy ludzkości - dok., Polska, 2015	15:35 Idealny facet - kom., USA, 2005 17:45 Świat według T.S. Spiveta - przyg., Franc., Kan., Australia, 2013 20:00 Król Skorpion - przyg., USA, Niemcy, Belgia, 2002. W pradawnym Egipcie panuje bezlistowy król Memnon, który podbija kolejne plemiona rozproszone na pustyni. Do walki z nim staje bohaterki Mathys. 22:00 Dziewiąty legion - przyg., USA, Wlk. Bryt., 2011 00:20 Wszystcy święci Now Jersey - sens., USA, 2021 02:55 Żyjąc z potworem - historie ludzi dzielących dom z zabójcą 03:55 Druga strona medalu - talk-show

TVP Kultura	TV Puls
05:55 Stefan Rachociński zaprasza - koncert, 1970 07:05 Rozmowy międzygodne - Urszula Dudziak - 2024 08:00 Liturgia prawosławna w Przemyslu 09:00 Borge Mogensen - szuka projektowania - dokument, Dania, 2015 10:10 Od ucha do ucha - Wolfgang Amadeus Mozart - filmy animowane 10:35 Amerykańskie śniadanie - Rawhide - Incydent z marnym druciarzem - western, USA, 1959 11:35 Teatr Telewizji - Kordian. Trylogii część 1 - Spisek konajacy - spektakl, 1963 13:45 Johanny Guitar - fab., USA, 1954 15:40 Droga - serial obycz., Polska, 1973 16:45 Dobry tytuł - magazyn literacki	06:00 Kobra - oddział specjalny - Susanne zostaje napadnięta przez zamaskowanych ch zbiorów. Kobieta udaje się jednak do baczny twarz jednego z nich. 08:00 Taki jest świat - przegląd wydarzeń z całego globu. 08:50 Ranczo - serial kom., Polska 14:00 Hobbit: Niezwykła podróż - przyg., USA, 2012. Bilbo Baggins postanawia odzyskać utraczone królestwo krasnoludów Erebor, które dawno temu zostało podbite przez smoka Smauga. Zachęcany przez Czarodzieja - Gandalfa Szarego - Bilbo dołącza do drużyny 13 krasnoludów. 17:40 Tajemnica pięciopięć smoka - przyg., Rosja, Ukraina, USA, 2019
17:15 Niedziela z... Jadwigą Barańską i Jerzym Antczakiem 18:00 Dama Kameliowa - melodramat, 1994, Polska 20:00 Pan Majestek - fab., USA, 1974 21:55 Bądź sobą, czyli nieopowiedziana historia Alice Guy-Blache - dok., USA, 2018 23:50 Noc krótkich filmów - Dzieci i ryby - Pięć minut starsza 00:25 Kino nocne - Zapach kobiety - dram., USA, 1992 03:10 Niedziela z... J. Barańską i J. Antczakiem 04:05 Zbigniew Wodecki i jego goście - program rozrywk. 05:05 Reżyserzy - Rob Reiner - dok., Wlk. Bryt., 2018 05:25 Teledziewiaty TV Okazje	20:00 Tomb Raider - akcja, USA, 2018. Lara Croft jest córką podróżnika, który zniknął, gdy dziewczyna miała kilkanaście lat. Teraz, Lara już jako 21-latk, podąża własną ścieżką... 22:35 Wyspa tajemnic - akcja, 2010. obecnie szeryf, Teddy Daniels wraz ze swoim nowym partnerem Chuckiem prowadzi śledztwo w sprawie ucieczki ze szpitala psychiatrycznego. Szpital mieści się na wyspie Zatok Bostońskiej 01:20 Sypiając z wrogiem - akcja, 1991 03:25 Dyżur - serial medyczny 04:05 Taki jest świat - przegląd wydarzeń z całego globu. 05:00 Dzielnica strachu - serial

TVN 7	TV 4
05:15 Szkoła - Adam Swoboda nie może otrząsnąć się po śmierci swojej dziewczyny, która zginęła w wypadku samochodowym, w który m on także brał udział. 06:15 Wiza na miłość - serial paradokumentalny 07:05 New Looney Tunes II - animacja 07:50 W krzywym zwierciadle: Europejskie wakacje - kom., USA, 1985. Clark Griswold i jego żona Ellen fundują sobie i dzieciom wspaniałe wakacje. Już od początku podróży za czyną pięćdziesiąt kłopoty. 09:55 Sprytne pomysły Jagny - program lifestyleowy 10:30 Ukryta prawda - program obyczajowy 13:30 Lego Masters - program rozrywkowy 14:30 Anatomia piękna - program rozrywkowy	06:00 Lowcy skarbów . Kto da więcej - reality show 09:00 Galileo - ciekawostki popularnonaukowe, intrygujące zagadki ze świata nauki i techniki 11:05 Jesteśmy Dłazdźci - program edukacyjny 11:30 Dancing with the Stars . Taniec z Gwiazdami - program taneczno-rozrywkowy 13:30 Ewa gotuje - program kulinarny 14:00 Gwiazdy Kabaretu 15:00 Policjantki i Policjanci - serial paradok. 20:00 Sprawiedliwi - Wydział Kryminalny - serial policyjny 22:00 Pole śmierci - sensacyjny, USA, 2021 00:05 Gwiazdy Kabaretu 01:05 STOP Drogówka - serial policyjny 03:05 Interwencja - magazyn reporterów 03:25 Lubię disco! 04:25 Top 10 - Lista Przebojów 05:30 Teledziewiaty TV Okazje
15:35 Idealny facet - kom., USA, 2005 17:45 Świat według T.S. Spiveta - przyg., Franc., Kan., Australia, 2013 20:00 Król Skorpion - przyg., USA, Niemcy, Belgia, 2002. W pradawnym Egipcie panuje bezlistowy król Memnon, który podbija kolejne plemiona rozproszone na pustyni. Do walki z nim staje bohaterki Mathys. 22:00 Dziewiąty legion - przyg., USA, Wlk. Bryt., 2011 00:20 Wszystcy święci Now Jersey - sens., USA, 2021 02:55 Żyjąc z potworem - historie ludzi dzielących dom z zabójcą 03:55 Druga strona medalu - talk-show	10:00 Inf. dnia 10:15 Retrospekcja 10:35 Słowo życia 10:40 Polski Punkt Widenia 11:00 Kropelka radości 12:00 Anioł Pański 12:03 Inf. dnia 12:20 Warto zauważyć... 12:50 Natura Obiektywnie 13:20 Ocalić od zapomnienia 13:30 Msza św. 14:30 Słowo życia 14:40 Św. na każdy dzień 14:45 Jak wygrać małżeństwo? 15:00 Czerwony Dwór 15:30 Wieżę w Boga 16:00 Inf. dnia 16:10 Historia PL 17:00 Z Parlamentu Europ. 17:30 Przełamując bariery 17:55 Poczet Wlk. Polaków 18:00 Anioł Pański 18:05 Inf. dnia 18:15 Rozmowy niedok. 19:25 Św. na każdy dzień 19:30 Manna z Nieba 19:45 Modlitwa z udziałem dzieci 20:00 Inf. dnia 20:20 Różaniec 20:50 Mysiąc Ojczyzna 21:00 Apel Jasnog. 21:20 Inf. dnia 21:40 Polski Punkt Widenia

TVN 7	TV 4
05:20 Szkoła - Dwaj koledzy: Maciej Trojan i Rafał Przybylski pokłócili się o Paulinę Markiewicz, która bardzo im się spodobała. Żaden z nich nie zamierza zrezygnować... 06:20 Wiza na miłość - serial paradokumentalny 07:20 New Looney Tunes II - animacja 08:05 Kosmiczny mecz II: Nowa era - przyg., USA, 2021 10:35 Anatomia piękna - program rozrywkowy 11:40 Ukryta prawda - program obyczajowy 14:45 Detektywi - 43-latk z dnia na dzień zostaje porzucona przez męża. Kobieta nie może uwierzyć, że mąż rzeczywiście zostawił ją w dzieci... 15:50 Mała księżniczka - film rodzinny, USA, 1995	06:00 Lowcy skarbów . Kto da więcej - reality show 07:00 Jezus i jego życie 08:55 Galileo - ciekawostki popularnonaukowe, intrygujące zagadki ze świata nauki i techniki 10:55 Święta Last Minute - kom., USA, 2004 13:00 Niesamowity Spider-Man 2 - sens., USA, 2014 15:55 Twoja Twarz Brzmi Znamy - program muzyczno-rozrywkowy 18:00 Galileo - ciekawostki popularnonaukowe, intrygujące zagadki ze świata nauki i techniki 20:00 Sprawiedliwi - Wydział Kryminalny - serial policyjny 22:05 Pasażerowie - sens., USA, Australia, 2016 00:30 Nowe wizerzenia i stare sekty 02:25 STOP Drogówka - serial policyjny 03:25 Lubię disco! 04:25 Top 10 - Lista Przebojów 05:30 Teledziewiaty TV Okazje
17:55 W krzywym zwierciadle: Witał Święty Mikołaju! - kom., USA, 1989. Clark Griswold wymarzył sobie najwspanialsze w dziejach rodziny Boże Narodzenie, sam na siebie wziął odpowiedzialność za jego przygotowanie. Będzie się działo... 20:00 Dzika furia - przyg., USA, 2018 22:25 Fokus - sens., USA, 2015 00:40 Szczęśliwe święta - kom., USA, 2014 02:25 Żyjąc z potworem - hist. ludzi mieszkających z zabójcą 03:30 Krwawa ułładka - program kryminalny 04:30 Druga strona medalu - talk-show 05:00 Druga strona medalu	09:30 Msza św. 10:35 Przeład Tyg., "Niedziela" 10:40 Misja Szczecin, Poznań-Argent. 11:10 Cysters 11:40 Adwentowe Rekolacje pro-life 12:00 Anioł Pański z Ojcem Św. Franciszkiem 12:15 Papież Polak do Rodaków 12:55 Św. na każdy dzień 13:00 Gość Oczekiwany 14:30 Życie jest piękne 15:00 Wies - to też Polska 16:00 Inf. dnia 16:10 Koncert żywcem 16:45 Mateczniki Polskości 17:00 Natura et Homo 17:30 Sól ziemi 17:55 Poczet Wlk. Polaków 18:00 Anioł Pański 18:05 Inf. dnia 18:15 Rozmowy niedok. 19:25 Św. na każdy dzień 19:30 Moja katolicka rodzina 20:00 Inf. dnia 20:20 Różaniec 20:50 Mysiąc Ojczyzna 21:00 Apel Jasnog. 21:20 Inf. dnia 21:40 Retrospekcja 21:45 Stan Bezp. 21:55 Św. na każdy dzień 22:00 Mocni jego mocą 22:45 Jak wygrać małżeństwo? 23:00 Jak my to widzimy

PONIEDZIAŁEK • 23 grudnia	
TVP 1	TVP 2
05:05 Dziadziectwo - serial, Turcja 05:55 Info Poranek - w tym: Serwis Info i Pogoda Info 07:00 Transmisja Mszy Świętej 07:30 Studio Raban - magazyn 08:00 Akacja 38 - serial kostiumowy, 2016 08:45 Ranczo - serial obycz., Polska, 2006 09:40 Komisarz Alex - serial krym. 10:45 Ojciec Mateusz - serial 11:35 Serial fabularny 12:10 Agrobiznes 12:25 Agropogoda - magazyn 12:35 Magazyn Rolniczy 12:55 BBC w Jedynce - Żaloty wśród zwierząt - dok., Wlk. Bryt., 2021 14:00 Wichrowe wzgórza - serial obycz., Turcja, 2024 14:55 Jaka to melodia? - teleturniej muzyczny	04:30 Na dobre i na złe - serial 05:30 M jak miłość - serial, 2023 06:25 Dobre historie - Dom Braci Albertynów - magazyn 06:55 Dla niesłyszących - Barwy szczęścia - serial obycz., 2024 07:30 Pytanie na śniadanie - w tym: Serwis Info i Pogoda Flesz 11:15 Dla niesłyszących - Okrasa łamie przepisy - magazyn kulinarny 11:50 W poszukiwaniu dobrego filmu - magazyn 12:30 Koło fortuny - teleturniej 13:15 Miłość i nadzieja - serial obycz., Turcja, 2022 14:00 Va Banque - teleturniej 14:30 Na sygnale - serial fabularny 14:55 Koło Fortuny - extra - teleturniej
15:35 Gra słów. Krzyżówka - teleturniej 16:05 Dziadziectwo - serial, Turcja 17:00 Teleexpress 17:15 Pogoda 17:20 Jaka to melodia? - teleturniej muzyczny 17:55 Klan - telenowela TVP 18:45 Akacja 38 - serial kostiumowy, 2016 19:30 Program inform. 19:30 Pytanie dnia 20:10 Sport; Pogoda 20:30 Śmierć nadejdzie jutro - akcja, USA, Wlk. Bryt., 2002 22:50 Morderstwo w Orient Expressie - fab., Wlk. Bryt., 1974 01:10 Jeden dzień - obycz., USA, 2011 03:00 Kinseem. Miłość i hazard - przyg., Węgry, 2017	15:00 Na dobre i na złe - serial 15:50 Przepis dnia 16:00 Koło fortuny - teleturniej 16:35 Familiada - teleturniej 17:20 Miłość i nadzieja - serial obycz., Turcja, 2022 18:15 Va Banque - teleturniej 18:50 Jeden z dziesięciu - telet. 19:25 Na sygnale - serial fabularny 20:05 Cudowny chłopak - obycz., Hongkong, USA, 2017 22:10 Krew z krwi 2 - serial, 2015 23:00 Drugie życie pana Alaina - kom., Franc., 2018 00:55 O mnie się nie martw - serial kom., 2020 01:55 Władza - thriller, USA, 2013 03:45 Święta w Zamku Highclere - dok., Wlk. Bryt., 2022

TVN
05:35 Uwaga! - program interw. 05:50 Ukryta prawda - program obyczajowy 06:45 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy 07:45 Dzień Dobry TVN - magazyn poranny 11:20 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy 12:20 Ukryta prawda - program obyczajowy 14:20 Detektywi - prog. krym. 15:25 Doradca smaku - program kulinarny 15:35 Ukryta prawda - program obyczajowy 16:40 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy 17:40 Detektywi - program kryminalny 18:35 Kroniki Pucharu Świata w skokach narciarskich 18:40 Sport
18:50 Pogoda 19:00 Fakty 19:40 Uwaga! - program interwencyjny 20:00 Ze Mamuśki II: Jak przetwać święta - kom., USA, Chiny, 2017 22:10 Wyścig o złoto - film wojenny, Nor., 2022 00:40 Monte Carlo - kom., USA, Węgry, 2011 02:55 Co za tydzień - magazyn rozrywkowy 03:25 Szpital - program obyczajowy 04:20 Uwaga! - program interwencyjny 04:40 Nauka jazdy - reality show 05:10 Recepta na stary dom 3 - program edukacyjny 05:35 Nic straconego

TVP Kultura
06:05 Afisz kulturalny ekstra 06:10 Muzyczne poranki 06:40 Tamte lata, tamte dni - Majka Komorowska - mag. 07:15 Dzika muzyka - Waloski z gómiczego świata - mag. 07:45 Atomowa tajemnica - dokument, Polska, 2017 08:30 Od ucha do ucha - Wolfgang Amadeus Mozart - filmy animowane 09:00 Amerykańskie śniadanie - Rawhide - Incydent z marmym druciarzem - western, USA, 1959 10:05 Rinnidall - recital Danuty Rinn - koncert, 1975 11:20 Rozmowa z Danutą Rinn na tematy aktualne - program muzyczny 12:00 Najbrzydszy samochód - akcja - dok., Polska, 2017 13:00 Dokument.pl - Jerzy Nowosielski. Maestro od mazaenia - dok., Polska, 2023
14:05 Informacje kulturalne 14:25 Bosonoga Contessa - fab., Włochy, USA, 1954 16:45 Noce i dnie - serial, 1977 17:55 Hala odlotów - talk-show 18:55 Ogród artysty. Amerykański impresjonizm - dok., Wlk. Bryt., 2021 20:00 Moje córki krowy - obycz., Polska, 2015 21:40 Scena muzyczna - Ravel Piano Duo - koncert, 2020 22:30 Pan Majestek - fab., USA, 1974 00:30 Beksirscy - album wideo-foniczny - dok., Polska, 2017 02:05 Kino nocne - Rysa - dram., Polska, 2008 03:45 Ucieczka na Srebrny Glob - dok., Polska, 2021 05:00 Teledyski

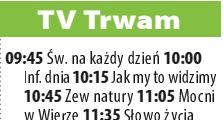
TVN 7
05:35 Szkola - Larę Marciniak z licealne 2a od kilku dni podrywa Kacper Dybala z równoległej klasy. Jednak dziewczyna na nie jest nim zainteresowana. 07:35 Szpital - Pacjentem dr Piotra Wójtowicza jest 18-letni motocyklista po wypadku. Jego stan jest krytyczny. 08:35 Ukryta prawda - program obyczajowy 11:30 W-11 Wydział Śledczy - program kryminalny 12:50 Detektywi - 67-latką prosi detektywów o pomoc, kobieta została okradzona metodą na wnuczka. W toku śledztwa okazuje się, że bliski przyjaciel kobiety ma kłopoty finansowe... 13:50 Opowieści małżeńskie 2 - program obyczajowy 14:50 Sędzia Anna Maria Wesołowska - program sądowy
16:50 Kobieta na krańcu świata - program Martyny Wojciechowskiej 17:25 Sprytne pomysły Jagny - program lifestyle'owy 18:00 Szpital - program obyczajowy 19:00 Ukryta prawda - program obyczajowy 20:00 Vinci - komedia, Polska, 2004 22:20 Jak przeżyć świat - kom., USA, 2004 00:15 The Traitors. USA - reality show 01:25 Żyjąc z potworem - historie ludzi z ciałych dom z zabójcą 02:30 Krwawa układanka - program kryminalny 03:30 Druga strona medalu - talk-show

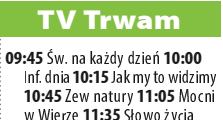
TV Trwam
09:55 Św. na każdy dzień 10:00 Inf. dnia 10:15 Rozmowy niedok. 11:20 Stan Bezp. Państwa 11:30 Warto być ojcem 12:00 Anioł Pański 12:03 Inf. dnia 12:20 Droga Ojca Łukasza 13:00 Wielu był pierwszy 13:30 Msza św. 14:30 Jeden Kościół, wielu świętych 15:00 Leśni mo carze 15:50 Ma się rozumieć 16:00 Inf. dnia 16:10 Sanktuarium polskie 16:30 Porady Medyczne Bonifratrów 17:00 Świadkowie 17:30 XX Rajd Katyński 17:55 Po cześć Wlk. Polaków 18:00 Anioł Pański 18:05 Inf. dnia 18:15 Rozmowy niedok. 19:25 Św. na każdy dzień 19:30 Poznajemy Polskę 19:45 Modlitwa z udziałem dzieci 20:00 Inf. dnia 20:20 Różaniec 20:50 Myśląc Ojczyznę 21:00 Apel Jasnog. 21:20 Inf. dnia 21:40 Polski Punkt Wiedzenia 22:00 Z wdęką nad wodę 22:30 Filmowe Życiorysy PL

WTOREK • 24 grudnia	
TVP 1	TVP 2
05:05 Dziadziectwo - serial obycz., Turcja	05:05 M jak miłość • Wigilia u Mostowiaków - serial obycz., Polska, 2022
05:55 Info Poranek - w tym: Serwis Info i Pogoda Info	05:55 Święta w rytmie walca - romans, świąteczny, USA, 2020
07:00 Transmisja Mszy Świętej	07:30 Pytanie na śniadanie - w tym: Serwis Info i Pogoda Flesz - magazyn
07:30 Kościół z bliska	12:15 Królewska Gwiazdka z corgim - obycz., USA, 2022
08:05 Józef i Maryja - dram., Kan., 2016	14:00 Familiada - teleturniej
09:30 Przepis na piękne święta - dok., USA, 2023	14:35 Koło fortuny - teleturniej
11:05 Rozmowy kontrolowane - kom., Polska, 1991	15:15 Dzień jeden w roku - widowisko muzyczne
12:50 Rozświetlone Boże Narodzenie - dok., Wlk. Bryt., 2022	16:15 Sami swoi - kom., Polska, 1967. Opowieść o perypetiach dwóch zwaśnionych rodzin przesiadających z Boga. Jak niegdyś mieszkają obok siebie, bo jak sami twierdzą - po co szukać obcego wroga.
13:50 Emma - film kostiumowy, USA, Wlk. Bryt., 1996	
16:00 Kolędy pod Tatrami - koncert, 2024	
17:00 Teleexpress	
17:15 Słowo o kard. Grzegorz Rysiu na Boże Narodzenie	
17:25 Pogoda	17:45 Człowiek w żelaznej masce - film przyg.-hist., USA, Wlk. Bryt., 1998
17:30 Flesz	20:05 Mikołaj Na Sygnale - obycz., Polska, 2024. Ratownicy z Leśnej Góry szukają się do święta, ale licho nie śpi!
17:40 Kolędy pod Tatrami - koncert, 2024	21:30 Afera Thomasa Crowna - fab., USA, 1999
18:30 Program inform.	23:35 Dla niej wszystko - thriller, USA, 2010. Oskarżona o zabójstwo swego szefa, Lara Brennan zostaje skazana na dożywotnie więzienie. Kobieta przeżywa tragedię...
18:30 Program inform.	01:55 Cudowny chłopak - obycz., Hongkong, USA, 2017
18:55 Rozpoczęcie Roku Jubileuszowego. Pasterka z Watykanu, Watykan, Polska	03:55 Najpiękniejsze dekoracje świąteczne - dok., Wlk. Bryt., 2021
21:20 Nasze Święta - Andrzej Piaseczny, Kacper Dworniczak i Goście - widowisko	
22:25 Święta o smaku miłości - obycz., USA, 2021	
23:55 Pasterka ze Wspólnoty Barka w Warmatowicach	
01:30 Gwiazdka z północnego nieba - fab., Kan., 2021	
03:00 Morderstwo w Orient Expressie - fab., Wlk. Bryt., 1974	

TVN
05:35 Uwaga! - program interw. 05:50 Ukryta prawda - program obyczajowy 06:45 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy 07:45 Dzień Dobry TVN - magazyn poranny 11:20 Skok przez płot - kom. animowana, USA, 2006 12:55 Happy Feet: Tupot maffesych stóp - kom., USA, 2006 15:05 Wspólne koledowanie - program świąteczny 16:40 Jeszcze przed świętami - kom., Polska, 2022 18:40 Sport; Pogoda 19:00 Fakty 19:30 Listy do M. - kom., Polska, 2011. W wigilią noc pięć samotnych kobiet i pięciu zagubionych mężczyzn przekona się, że przed prawdziwym uczuciem nie da się uciec. 21:55 Fantastyczne zwierzęta i jak je znaleźć - przyg., USA, Wlk. Bryt., 2016 00:40 Wciąż ją kocham - obycz., USA, 2010. John i Savannah, choć różni światów, zakochują się w sobie od pierwszego wejrzenia. Wkrótce rozdzieli ich wojna 02:50 Kuchenne rewolucje - program kulinarno-rozrywkowy 03:50 Uwaga! - program interwencyjny 04:10 Nauka jazdy - reality show 04:45 Recepta na stary dom 3 - program edukacyjny 05:15 Jak to jest zrobione - serial popularnonaukowy, Kanada 05:40 Nic straconego
19:30 Pada Shrek - anim., USA, 2007. Zbliża się Wigilia. Shrek szukać dom i rodzinę do Bożego Narodzenia. Osiół, Kot w Butach i Ciastek obserwują jego wysiłki z dezaprobatą. 20:00 Kevin sam w domu - kom., USA, 1990. Widziałeś ten film już cztery razy? To musisz obejrzeć go po raz piąty! 22:15 Rodzinny dom wariatów - obycz., USA, 2005 00:30 Exodus: Bogowie i królowie - sens., USA, Wlk. Bryt., 2014 03:40 Nasz Nowy Dom - program rozrywkowy 04:45 Disco Gramy - program muzyczny 05:25 Telezakupy TV Okazje

TVP Kultura
06:05 Afisz kulturalny ekstra 06:10 Muzyczne poranki - teledyski 06:45 Tamte lata, tamte dni - Ewa Wiśniewska - magazyn 07:20 Dzika muzyka - Beskidkie koledy z Trójki - magazyn 08:00 Podróż z historią - Gorączka srebra - dok., Polska, 2016 08:40 Informacje kulturalne 09:05 Noce i dnie - serial, 1977 10:30 Był sobie pies - obycz., USA, 2017 12:20 Klasyka literatury i kino - romantyczna miłość - dok., Wlk. Bryt., 2000 13:25 Rejs - komedia, Polska, 1970 14:45 Czarny rumak - fab., USA, 1979 17:00 Kolędy z Mazowszem - koncert, 2014
17:55 Sam Goldwyn - legenda Hollywoodu - dok., Franc., 2023 19:05 Kolędy Śląska - koncert, 2016 20:00 Cicha noc - spektakl teatralny, 2017 21:00 Dom z kart - fab., USA, 1993 23:00 Nazywam się Alfred Hitchcock - dok., Wlk. Bryt., 2022 01:05 Panorama kina polskiego - Moje córki krowy - obycz., Polska, 2015 02:40 Jerzy Nowosielski. Maestro od mazaenia - dokument, Polska, 2023 03:45 Kolędy z Mazowszem - koncert, 2014 04:30 Teledyski

TV Puls
06:00 Nash Bridges - Nash i Joe zajmują się sprawą pracownika prokuratury, który spowodował przeciek informacji. 06:55 Kobra - oddział specjalny - Stróż prawa nie mogą dojechać do siebie po tragicznym wydarzeniu. Jednak postanawiają zrobić wszystko, by złapać przestępcę. 07:50 Miasteczko Christmas - familijny, Kan., 2018 09:30 Świąteczna zagadka - familijny, Kan., 2020 11:05 Hobbit: Pustkowie Smauga - przyg., USA, 2013 14:00 Wesołych Świąt - kom., USA, 2006 15:50 Zakonnica w przebraniu 2 - kom., USA, 1993 17:55 Asterix i Obelix kontra Cezar - kom., Franc., Niemcy, Włochy, 1999
20:00 Asterix i Obelix: Misja Kleopatra - kom., Franc., Niemcy, 2002 22:05 Książę w Nowym Jorku - kom., USA, 1988. Książę Akeem z afrykańskiego królestwa Zamundy zgodnie z tradycją ma poślubić kobietę, której nigdy wcześniej nie widział. Akeem postanawia jednak samodzielnie poszukać kandydatki na żonę. W tym celu wybiera się do Nowego Jorku. 00:20 Pocałunek smoka - akcja, Franc., USA, 2001 02:15 Dzielnica strachu - serial 03:05 Na jedwabnym szlaku - Zespół Bayer Full wyrusza w fascynującą podróż po Chinach 05:00 Dzielnica strachu - serial

TVN 7
05:35 Szkola - Hieronim Włodarski, nowy uczeń 2b, zaprasza Polę Rzymowską na urodziny. Licealistka jest od jakiegoś czasu zakochana w chłopaku. 07:35 Szpital - Pacjentką dr Anny Nowickiej jest Ewelina Mrozinska - 22-letnia alpinistka, która zasnęła podczas treningu na skałkach. 08:35 Ukryta prawda - program obyczajowy 10:35 Kobieta na krańcu świata - program Martyny Wojciechowskiej 11:10 Ugotowani w parach - turniej kulinarny 12:10 Timber, pies odkrywca - przyg., USA, 2016 14:00 Świat według T.S. Spiveta - przyg., Franc., Kan., Australia, 2013 16:05 Narodziny - obycz., USA, 2006 18:15 Gorące Święta - film rodzinny, USA, 2012
09:45 Św. na każdy dzień 10:00 Inf. dnia 10:15 Jak my to widzimy 10:45 Żew natury 11:05 Mocni w Wierze 11:35 Słowo życia 11:40 Co by było gdyby zwierzęta mówiły? Baska Murmańska 11:50 Adwentowe Rekolacje pro-life 12:00 Anioł Pański 12:03 Inf. dnia 12:20 "Gorzkim dylem jest polskość" Cyprjan Kamil Norwid 13:00 Człowiek bez twarzy 13:30 Msza św. 14:30 Cioteczka 15:00 Za krata są zielenie drzewa 15:50 Ma się rozumieć 16:00 Inf. dnia 16:10 Jestem mamą 16:40 Zdrowie z Bożej Apteki 16:55 Pod opieką Limanowskiej Pani 17:10 Prosto o gosp. 17:30 Zostań Żołnierzem RP 17:45 Kolędy i pastorałki 17:55 Po cześć Wlk. Polaków 18:00 Anioł Pański 18:05 Inf. dnia 18:15 Koncert zespołu Arka Noego 19:05 Boże Narodzenie w Krainie Jezior. Część I 19:30 Msza św. 21:00 Apel Jasnog.

ŚRODA • 25 grudnia	
TVP 1	TVP 2
05:25 Święta w Maple Creek - fab., USA, 2020. Autorka romansów dowiaduje się, że urokliwa wioska Maple Creek walczy o przetrwanie...	05:05 Marmaduke - pies na falli - komedia, USA, 2010
07:00 Transmisja Mszy Świętej z Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach	06:30 Orędzie
08:00 Śniadanie u Tiffany'ego - fab., USA, 1961	06:40 Człowiek w żelaznej masce - film przyg., -historyczny, USA, Wik. Bryt., 1998
10:05 Bella i Sebastian 2 - film familijny, Francja, 2015. Kontynuacja opowieści o Sebastianie i jego wiernym przyjacielu, wspianalej surczce o imieniu Bella.	09:00 K-9: Pies, który uratował święta - familijny, USA, 2013
11:40 Koledy pod Tatrami - koncert, 2024	10:35 Legalna blondynka - kom., USA, 2001. Porzuczona przez swojego chłopaka Elle postanawia odowodnić mu, jak wiele stracił i podejmuje studia prawnicze na tej samej uczelni, co on.
11:55 Urbi et Orbi błogosławieństwa papieskiego z Watykanu	12:20 Święteczny uśmiech losu - obyczajowy, USA, 2021
12:40 „Ej malutki...” z koledą u Cudzychów - widowisko	14:00 Familiada - teleturniej
	15:20 Postaw na milion - teleturniej
13:10 Znachor - dram., Polska, 1981	16:20 Nie ma mocnych - kom., Polska, 1974
15:30 Gwiazdka z północnego nieba - fab., Kan., 2021	18:00 Trzej muskietierowie - przyg., USA, Wik. Bryt., 1973
17:00 Teleexpress	20:00 Trener bardz o osobisty - kom., USA, 2012. George był kiedyś gwiazdą piłki nożnej. Dziś jest spłukany i nie ma pojęcia, co począć ze swoim życiem.
17:20 Pogoda	21:55 A właśnie że tak - kom., USA, 2007
17:35 Jaka to melodia? - teleturniej muzyczny	23:50 Afera Thomasa Crowna - sens., USA, 1999. Na zaplecze nowojorskiego muzeum dostaje się ekipa złodziei...
18:35 Rolnik szuka żony - wydanie specjalne - reality show	01:50 Święta w rytmie walca - fab., USA, 2020
19:30 Program inform. 19.30	03:15 Gdzie jesteś Święty Mikołaju? - obycz., Polska, 1996
20:10 Sport	
20:15 Pogoda	
20:30 Miłość jak miód - kom. romant., Polska, 2024	
22:20 Casino Royale - sens., USA, 2006	
00:50 Rozmowy kontrolowane - kom., Polska, 1991	
02:35 Emma - film kostiumowy, USA, Wik. Bryt., 1996	

TVN	POLSAT
05:45 Uwaga! - program interwencyjny	06:00 Nowy dzień z Polsat News
06:00 Ukryta prawda - program obyczajowy	07:45 Grinch - anim., Franc., USA, 2018
06:55 Psy i koty - film rodzinny, USA, 2001	09:40 Dawid i Elfy - kom., Polska, 2021
08:30 Dzień Dobry TVN - magazyn poranny	11:55 Święta Last Minute - kom., USA, 2004. Luther i Nora Krank, gdy ich córka Blair opuściła rodzinne gniazdo, decydują się wykupić wycieczkę na Karaiby i spędzić słoneczny urlop, zamiast obchodzić święta Bożego Narodzenia w domu. Ich decyzja o „bojko cie tradycji” wprawia w stan wrzenia całe sąsiedztwo.
11:00 Autentyczni	14:05 Córka króla - przyg., USA, Chiny, Franc., Wik. Bryt., Australia, Hong Kong, 2022. Król Ludwik XIV chce sprawnie walczyć z Francją, więc nieśmiertelności...
11:35 Wspólne koledowanie	16:05 Shazam! - przyg., USA, 2019. Po wypowiedzeniu przez 14-letniego Billy'ego Batsona słowa - SHAZAM! - zmienia się on w superbohatera...
12:00 Niezwykłe święta Zoey - kom., USA, 2021	16:30 Kevin sam w domu - kom., USA, 1990
14:05 Córka króla - przyg., USA, Chiny, Franc., Wik. Bryt., Australia, Hong Kong, 2022. Król Ludwik XIV chce sprawnie walczyć z Francją, więc nieśmiertelności...	
16:05 Shazam! - przyg., USA, 2019. Po wypowiedzeniu przez 14-letniego Billy'ego Batsona słowa - SHAZAM! - zmienia się on w superbohatera...	
18:40 Sport; Pogoda	
19:00 Fakty	18:50 Wydarzenia - program informacyjny
19:30 Listy do M. II - kom., Polska, 2015	19:20 Gość Wydarzeń - rozmowa dnia
21:45 Fantastyczne zwierzęta: Zbrodnie Grindelwalda - przyg., USA, Wik. Bryt., 2018	19:25 Sport; Pogoda
00:30 Holiday - kom., USA, 2006. Amerykanka Amanda oraz Brytyjka Iris zamieniają się na jakiś czas domami. Ale czekając na nie dużo większe zmiany. Co z tego wyniknie?	19:35 Kraina lodu: przygoda Olafa - anim., USA, 2017
03:05 MasterChef - program kulinarno-rozrywkowy	20:00 Kraina lodu II - anim., USA, 2019
04:35 Uwaga! - program interwencyjny	22:15 Last Christmas - kom., Wik. Bryt., USA, Chiny, 2019
05:15 Jak to jest zrobione - serial popularnonaukowy, Kanada	00:30 Mumia: Grobowiec Cesarza Smoka - sens., USA, Niemcy, Chiny, 2008
05:45 Nic straconego	03:00 Nasz Nowy Dom - program rozrywkowy
	04:00 Świat według Kiepskich - serial komediowy
	04:40 Disco Gramy - program muzyczny
	05:25 Telezakupy TV Okazje

TVP Kultura	TV Puls
06:10 Tamte lata, tamte dni - Adam Woronowicz - mag.	06:00 Wesołych Świąt - kom., USA, 2006
06:50 Podróż księcia - anim., Franc., 2019	07:50 Pięciogwiazdkowe święta - familijny, 2020
08:20 Rozrywka Retro - Koledy Retro - widowisko rozrywk.	09:35 Szklanka po łapkach - kom., USA, 1996
09:15 Dom z kart - fab., USA, 1993. Po śmierci ojca Sally pomalutka traci kontakt z otaczającym ją światem. Jej mama rozpoczyna walkę o odzyskanie córki...	11:05 Królowa Śnieżka - obyczajowy, USA, 2012
11:15 Klasyczna literatura i kino - Niezapomniane przygody - dok., Wik. Bryt., 2000	13:05 Hobbit: Bitwa pięciu armii - przyg., USA, 2014
12:15 Muły siostry Sary - western, USA, 1970	15:55 Tajemnica pieczęci smoka - przyg., Rosja, Ukraina, USA, 2019
14:10 Przygody misia Paddingtona, zagubiony list - serial animowany, Wik. Bryt., Franc., 2020	18:05 Za jakie grzechy, dobry Boże? - kom., Franc., 2014. Marie i Claude Verneuil to szanowana rodzina z wyższych sfer. Wychowują wspólnie cztery piękne córki. Isabelle, Odile i Ségolène są już zamężne. Gdy ich ostatnia niezamężna córka, Laure ogłasza zamiar poślubienia Charlesa, jej rodzice są zachwyceni.
14:45 Gospoda świąteczna - dram., kom., USA, 1942	
16:40 Zabawna buzia - kom., USA, 1957	
18:30 Informacje kulturalne	20:00 Asterix i Obelix: Imperium smoka - przyg., Franc., Belgia, 2023. W 50-tym roku przed naszą erą dwóch dzielnych wojowników oddarzonych niezwykłą mocą dzięki magicznemu eliksirowi opuszcza Galię. Wyruszają w daleką podróż na ratunek cesarzowej Chin.
18:55 Koledy na szlaku Kolberga - koncert, 2017	22:00 To właśnie miłość - kom., 2003
20:00 Złota dama - fab., Wik. Bryt., 2015	00:30 Tata kontra tata - kom., USA, 2015
21:55 Western po włosku, czyli Dzikie Zachód w Europie - dok., Franc., 2023	02:25 Dzielnica strachu - serial kryminalny
23:05 Informacje kulturalne - dram., Nor., Szwecja, Belgia, 2020	03:20 Na jedwabnym szlaku - Zespół Bayer Full wyrusza w fascynującą podróż po Chinach
01:05 Kino nocne - Gwiazdy - fab., Polska, 2017	04:45 Dzielnica strachu - serial
03:00 Pianoforte with E. Legnini, Bojan Z., P. De Bethmann and B. Trotgen - koncert, Franc., 2019	
04:20 Rozrywka Retro - Koledy Retro - widowisko rozrywkowe	

TVN 7	TV 4
06:10 Wspólne koledowanie	06:00 Łowcy skarbów. Kto da więcej 07:50 Megamocny i guzik zagłady - anim., USA, 2011 08:10 Ace Ventura: Zew natury - kom., USA, 1995 09:55 Gliniarz w przedszkolu - kom., USA, 1990 12:00 Zwierzak - kom., USA, 2001 13:40 Le Mans, 66 - obycz., USA, 2019 16:35 Policiani na Czerwony Październik - sens., USA, 1989 19:05 Policjantki i Policjanci - serial paradok. 20:00 Malanowski. Nowe rozdział 20:30 Sprawiedliwi - Wydział Kryminalny 22:25 Wpół do śmierci 2 - sens., USA, 2007 00:05 Piątek 13. - sens., USA, 2009 02:00 STOP Drogówka - serial policyjny 02:55 Interwencja - magazyn reporterów 03:05 Super udzie - serial o osobach z niepełnosprawnościami 03:35 Lubie disco! 04:30 Top 10 - Lista Przebojów 05:30 Telezakupy
06:35 Szkoła - Dagmara Szarmach z licealną 2c jest wściekła na starszą siostrę, która ciągle ją krytykuje. Postanawia się odegrać...	
08:35 Szpital - Pacjentem dr Dominiki jest 37-latek, który miał wypadek podczas gry w kregle. Na SOR przywoziła go 18-latką, którą mężczyzna poznał w kregleini.	
09:30 Ukryta prawda - program obyczajowy	
10:25 Bitwa o gości - program rozrywkowy	
11:25 Ekspres polarny - przyg., USA, 2004. W wigilię Bożego Narodzenia, kiedy całe miasteczko pogrąża się we śnie, młody chłopiec wybiera się w podróż tajemniczym pościgiem...	
13:30 Film o pszczołach - kom., USA, 2007	
15:20 Mała stopa - przyg., USA, 2018	
17:25 Miłość jest wszystkim - kom., Polska, 2018. Grudniowy czas przedświątecznej gorączki rozpocznie się wraz z przybynięciem do miasta niezwykłego Świętego Mikołaja. Uruchoimi to lawinę wyjątkowych zdarzeń.	
20:00 Władca pierścieni: Dwie wieże - przyg., N. Zel., USA, Niemcy, 2002	
23:35 Złoty kompas - przyg., USA, Wik. Bryt., 2007	
01:55 Dziką furia - przyg., USA, 2018	
04:05 Druga strona medalu - talk-show	
04:35 Druga strona medalu - talk-show	

CZWARTEK • 26 grudnia	
TVP 1	TVP 2
05:20 Bella i Sebastian 2 - film familijny, Francja, 2015	04:15 Królowa Gwiazdka z corgim - obycz., USA, 2022
07:00 Transmisja Mszy Świętej	05:55 Święteczny uśmiech losu - obyczajowy, USA, 2021
08:10 Rzymskie wakacje - kom. romant., USA, 1953. Anne jest księżniczką, córką władcy nie nazwanego w filmie państwa, która odbywa podróż po stolicach Europy. Podczas pobytu w Rzymie Anne wymyka się z ambasady, by zasmakować „normalności”	07:30 Twoje, moje i nasze - kom., USA, 2005
10:15 Koledy pod Tatrami - koncert, 2024	09:10 Legalna blondynka 2 - kom., USA, 2003. Po zakończeniu studiów Elle szuka się do ślubu z Emmettem Richmondem. Aby ceremonia była w pełni udana, Elle wynajmuje prywatnego detektywa, który ma odzyskać...
11:10 Nasze Święta - Andrzej Piaseczny, Kacper Dworniczak i Goście	10:55 Program rozrywkowy
12:10 Miś - kom., Polska, 1980	12:00 Trzej muskietierowie - przyg., USA, Wik. Bryt., 1973. Młody i ubogi Gaskończyk d'Artagnan, nauczony jedynie władzą szpada, lecz żądry dworskiej kariery, wyrusza do Paryża, mając przy sobie listy polecające...
14:15 Miłość jak miód - kom. romant., Polska, 2024	
16:00 Koledy pod Tatrami - koncert, 2024	
17:00 Teleexpress; Pogoda	
17:35 Jaka to melodia?	14:00 Familiada - teleturniej
18:35 Małenki znak - Święteczny koncert Ireny Santor - widowisko	14:35 Koło fortuny - teleturniej
19:30 Program inform. 19.30	15:15 Tak to leciało - teleturniej muzyczny
20:10 Sport; Pogoda	16:05 Kochaj albo rzuć - kom., Polska, 1977. Historia część komediowej opowieści o rodzinach Pawlaków i Kargulów.
20:30 Gambit, czyli jak ograć króla - kom., USA, 2012	18:10 Czterech muskietierowie - przyg., Hiszp., USA, 1974
22:05 Quantum of Solace - sens., USA, 2008. Bond, schwytawszy pana White'a, wiezie go w bagażniku swego Aston Martina do Sieny na przesłuchanie. Podróż jednak nie przebiega spokojnie.	20:00 Marzenia Marcina Dańca - program rozrywkowy, 2024
00:05 Miłość pod choinkę - obycz., USA, Kan., 2022	22:05 Pozycja obowiązkowa - kom., USA, 2018
01:40 Święta o smaku miłości - obycz., USA, 2021	24:00 Dla niej wszystko - thriller, USA, 2010
03:10 Przepis na piękne święta - dok., USA, 2023	02:20 Legalna blondynka - kom., USA, 2001
	03:55 A właśnie że tak - kom., USA, 2007

TVN	POLSAT
05:45 Uwaga! - program interwencyjny	06:00 Nowy dzień z Polsat News
06:00 Ukryta prawda - program obyczajowy	07:00 Święty Mikołaj z 34 Ulicy - sens., USA, 1994
06:55 Psy i koty: Odwet Kitty - przyg., USA, Australia, 2010	09:35 Zaczarowana - kom., USA, N. Zel., 2007
08:30 Dzień Dobry TVN - magazyn poranny	11:50 Opowieści z Narnii: Podróż Wędrowca do Świt - sens., USA, 2010. Dwoje najmłodszych dzieci z rodzeństwa Pevensie, Łucja i Edmund, zostają wraz ze swoim kuzynem, Eustachym wciągnięci do wnętrza obrazu i przeniesieni do Narnii.
11:00 Autentyczni	14:10 Rodzinny dom wariatów - obycz., USA, 2005
11:40 Królewskie wakacje - kom., USA, Rum., 2017. Maggie Marks, absolwentka prawa, która walczy o posadę w prestiżowej firmie, poznaje na wakacjach pełnego uroku młodego Adria...	16:30 Kraina lodu II - anim., USA, 2019
13:20 Charlie i fabryka czekolady - przyg., USA, Wik. Bryt., 2005	18:50 Wydarzenia - program informacyjny
15:40 Wonder Woman, 1984 - przyg., USA, 2020	19:20 Sport; Pogoda
18:40 Sport; Pogoda	19:30 Matteo Bocelli i przyjaciele. Święta spełnionych marzeń. - koncert
19:00 Fakty	
19:30 Listy do M. III - kom., Polska, 2017	21:00 Uwierz w Mikołaja - kom., Polska, 2023. Agnieszka z powodu gwałtownej śnieżycy zostaje odcięta od reszty świata w urokliwej górskiej chatce, a na jej drodze pojawia się tajemniczy i przystojny mężczyzna w stroju Świętego Mikołaja.
21:50 Fantastyczne zwierzęta: Tajemnice Dumbledorea - przygodowy, USA, Wik. Bryt., 2022	23:15 Szklana pałapka - sens., USA, 1988. John McClane odwiedza swoją żonę, Holly w jej nowym miejscu pracy, „Nakatomi Corporation”. W tym czasie do wieżowca przedostają się terroryści...
00:45 Zie Mamuśki II: Jak przetrwać święta - kom., USA, Chiny, 2017	02:10 Desperado - sens., USA, 1995
02:50 Herkules - serial krym., Polska	04:40 Disco Gramy - program muzyczny
03:50 Uwaga! - program interwencyjny	05:25 Telezakupy TV Okazje
04:25 Nauka jazdy - reality show	
04:55 Recepta na stary dom 3 - program edukacyjny	
05:20 Jak to jest zrobione - serial popularnonaukowy, Kanada	
05:45 Nic straconego	

TVP Kultura	TV Puls
06:05 Afisz kulturalny ekstra	05:40 Miasteczko po Christmas - familijny, Kan., 2018
06:50 Rozrywka Retro - Koledy Retro - widowisko rozrywkowe	07:10 Asterix i Obelix kontra Cezar - kom., Franc., Niemcy, Włochy, 1999
07:55 Którędy poszłukę - Michael Willmann - Polkon Trzech Króli - magazyn	09:15 Zakonnica w przebraniu 2 - kom., USA, 1993. Pewnego dnia zakonnicę Deloris odwiedzają zaprzyjaźnione zakonnice ze zgromadzenia świętej Katarzyny i proszą o pomoc.
08:10 Muły siostry Sary - western, USA, 1970	11:25 Asterix i Obelix: Misja Kleopatry - kom., Franc., Niemcy, 2002
10:05 Nie - Wielka Orkiestra.TV - Muzyczny świat baśni - koncert, 2019	13:30 W imię króla - akcja, USA, Kan., Niemcy, 2007. Królestwo Ehb, które staje w obliczu wojny pomiędzy złym Gaolianem, a panującym tu królem Konreidem.
11:20 Klasyczna literatura i kino Zbrodnia i kara - dok., Wik. Bryt., 2000	15:45 Asterix i Obelix: Imperium smoka - przyg., Franc., Belgia, 2023
12:20 Czarny Tulipan - film kostiumowy, Franc., Hiszp., 1964	
14:25 Krytyk muzyczny - spektakl teatralny, Austria, 2020	
15:35 Belle - anim., Jap., 2021	
17:45 Koledy Śląska - „Lulajże Jezuniu” - koncert, 2016	
18:00 Którędy poszłukę - Michael Willmann - Polkon Trzech Króli - magazyn	17:50 Książę w Nowym Jorku - kom., USA, 1988
18:15 Ania - dok., Polska, 2022. Historia Anny Przybylskiej odważnej, która chce żyć i spełniać marzenia dziewczyny z Gdyni.	20:00 Robin Hood: Pożatek - przyg., USA, 2018. Zaprawiony w bojach pod czas wypraw krzyżowych Robin z Loxley powraca w rodzinne strony, gdzie odkrywa, że jego zamek został spłądowany, a ziemię skonfiskowane w przebiegu Szerefa z Nottinghama
20:00 Pół zartem, pół serio - kom., USA, 1959	22:05 Tomb Raider - akcja, USA, 2018
22:10 John Williams - Koncert z Berlina - 2021	00:15 Co wiecie o swoich dziadkach? - kom., USA, 2017
23:45 Złota dama - fab., Wik. Bryt., 2015	02:05 Dzielnica strachu - serial
01:40 Kino nocne - Pod powierzchnią - dramat, Norwegia, Szwecja, Belgia, 2020	02:55 Menu na miarę - program kulinarny
03:05 Koledy na szlaku Kolberga - koncert, 2017	04:05 Taki jest świat - przegląd
04:05 Teledyski	05:00 Dzielnica strachu - serial

TVN 7	TV 4
05:50 Szkoła - Miłość Kupczyk z 7b czuje się gorzsy od swojej dziewczyny Joli. Uczennica chcąc ratować ich związek postanawia udawać, że nie rozumie zadania z chemii i prosi Miłosa o pomoc.	06:00 Łowcy skarbów. Kto da więcej 07:50 Kung Fu Panda: Tajemnice zwoju - anim., USA 08:15 Kung Fu Panda: Sekrety Mistrzów - anim., USA 08:45 Prezent Nocnej Furii - anim., USA 09:10 5 merfy: Opowieści wigilijna - anim., USA, 2012 09:35 Legenda Śmiernej Doliny - anim., USA 10:00 Młody Mesjasz - obycz., USA 12:05 La Bamba - obycz., USA 14:10 Niesamowity Spider-Man 2 - sens., USA 16:55 Pasazerowie - sens., USA, Australia, 2016 19:05 Policjantki i Policjanci 20:00 Malanowski. Nowe rozdział 20:30 Sprawiedliwi - Wydział Kryminalny 22:20 13 godzin: Tajna misja w Benghazii - sens., USA 01:05 Nie oddychaj 2 - sens., USA 02:55 Interwencja 03:05 Śmierń na 1000 sposobów 03:35 Lubie disco! 04:30 Top 10 - Lista Przebojów 05:30 Telezakupy
06:10 Wspólne koledowanie	
06:35 Szkoła - Miłość Kupczyk z 7b czuje się gorzsy od swojej dziewczyny Joli. Uczennica chcąc ratować ich związek postanawia udawać, że nie rozumie zadania z chemii i prosi Miłosa o pomoc.	
08:35 Szpital - Pacjentem dr Dominiki jest 37-latek, który miał wypadek podczas gry w kregle. Na SOR przywoziła go 18-latką, którą mężczyzna poznał w kregleini.	
09:30 Ukryta prawda - program obyczajowy	
10:25 Bitwa o gości - program rozrywkowy	
11:25 Ekspres polarny - przyg., USA, 2004. W wigilię Bożego Narodzenia, kiedy całe miasteczko pogrąża się we śnie, młody chłopiec wybiera się w podróż tajemniczym pościgiem...	
13:30 Film o pszczołach - kom., USA, 2007	
15:00 Fantastyczne zwierzęta i jak je znaleźć - przyg., USA, Wik. Bryt., 2016	
17:45 Vinci - kom., Polska, 2004. Po kilku latach odsiadania kary za kradzież z włamaniem Cuma wychodzi z więzienia ze względu na swój stan zdrowia. Cumie otrzymuje zlecenie kradzieży obrazu Leonarda da Vinci...	
20:00 Władca pierścieni: Powrót króla - przyg., N. Zel., USA, Niemcy, 2003	
00:00 Wszyscy święci New Jersey - sens., USA, 2021	
02:25 The Traitors. USA	
03:35 Żyjąc z potworem - historie ludzi dzielących dom z zabiogą	
04:35 Druga strona medalu	

KRZYŻÓWKA z HASŁEM

Litery z pól ponumerowanych od 1 do 20 utworzą rozwiązanie niniejszej krzyżówki

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

[illegible]

Sprawdź się w SUDOKU: wypełnij diagram 9x9 w taki sposób, aby w każdym wierszu, w każdej kolumnie i w każdym z dziewięciu pogrubionych kwadratów 3x3 znalazło się po jednej cyfrze od 1 do 9:

POZIOMO: 1) gra z kijem i bilami; 7) katalpa, roślina ozdobna; 10) Wilkomirska, polska skrzypaczka; 11) noblowska powieść Reymonta; 12) inaczej liparyt; 13) tankowany zamiast benzyny; 14) nauka o moralności; 15) siedemnasta litera alfabetu greckiego; 16) Gs dla fizyka; 18) niejedna na pięciolinii; 21) amerykański stan z Augustą; 22) amerykański struś; 23) najważniejsze w kościołach; 26) pieśń żeglarska; 30) lekcja z pierwiastkami; 33) przeciwieństwo sytości; 34) baseny remontowe w stoczni; 35) miasto świętego Franciszka; 36) oznaczenie dzieła kompozytora; 37) posezonowa w sklepie; 41) rzeka w Poznaniu; 42) "... w Krainie Czarów" Lewisa Carrolla; 43) broni oskarżonego. **PIONOWO:** 1) sprint lub maraton; 2) miejsce pracy weterynarza; 3) polna lub asfaltowa; 4) zboże dla konia; 5) wiśnia wonna inaczej; 6) znak zodiaku; 7) sir Walter, autor "Ivanhoe"; 8) taktomierz muzyczny; 9) mityczny statek Jazon; 16) skinienie, znak ręką; 17) statek obcych; 19) rzeka w Ripon; 20) krzyż egipski; 24) dynastia współczesna Szekspirowi; 25) Jaromir, były polski pancernista; 27) niejedyn w uczniowskim plecaku; 28) wieprzowe do galarety; 29) meksykańska roślina na szał; 30) błogosławiony stan; 31) kamienia łupanego i lodowcowa; 32) złudzenie, urojenie; 38) przepływa przez Mediolan; 39) ogród ze zwierzętami; 40) skaza moczanowa inaczej.

JOLKA z HASŁEM

Wyrazy z kolorowych bloków utworzą rozwiązanie krzyżówki

[illegible]

Na diagramie ujawniliśmy wszystkie spółgłoski "B". Miejsce wpisu hasła do odgadnięcia. Rozwiązaniem jest hasło z kolorowych bloków, z oznaczonymi już dodatkowymi literami pomocniczymi - czytane poziomo.

pocztowe i kreskowe; miasto koronacji królów francuskich; przeszywa strzałą zakochanych; Szaron, były premier Izraela; z oczami i nosem; inaczej Iotos, roślina; rodzinne miasto Mariusza Kałamagi; kawon, soczysty owoc; okulary dla narciarza; biblijny statek Noego; duchowny z synagogi; miejski pojazd szynowy; samum i bryza; pojedyncze linijki wiersza; rzeka w stolicy Mali; wielopiętrowy budynek na osiedlu; państwo z Asmarą; drzewo z baziami; Kofi, były Sekretarz ONZ; ciotka lub kuzynka; nad okiem; stolica Grecji; inaczej o targowisku; świstak stepowy inaczej; największe jezioro Gwatemali; Pan pozujący do obrazu; Alfred, wynalazł dynamit; Stefan, były król Polski; azjatycki kraj z Delhi; ze stolicą w Belgradzie; sprzedawca w sklepie; mała Izabela; rejon wyborczy, rewir; opryszczka, zimno potocznie; hotelowa jednostka czasu; szósta litera alfabetu greckiego; tapczany, stoły i szafy; najbardziej czynni członkowie partii; tata z mamą; wyścig samochodowy.

2	5	6	4		3		9	1
					6			5
3	4		8				2	
4	2		5		8		1	3
		5				6		7
6	8		1					4
5		8	7	3			6	
1			6	8				9
			2	1			3	

	7		5		3	4	8	
	3		6			7		2
			8	7			1	6
	5			6	9	2		8
	9		2			5		7
4								1
8				4	7	1		5
3	6	7			8	9		4
		4		2				3

WYKREŚLANKA: ukryliśmy 20 zawodów. Wykreślisz je wszystkie od góry do dołu, od lewej do prawej i na ukos. Znajdź wyrazy: barman, broker, celnik, dekarz, fryzjer, grafik, kelner, lekarz, niania, pilot, prawnik, stolarz, piekarz, trener, aktor, chemik, kasjer, lektor, muzyk, treser

L	E	K	A	R	Z	L	O	T	S
K	O	P	N	P	E	I	T	B	P
C	E	P	I	K	O	M	R	U	R
H	E	L	T	E	K	O	E	N	A
A	O	O	N	A	K	F	N	C	W
T	R	E	S	E	R	A	E	E	N
A	M	J	R	Y	R	L	R	I	I
C	E	U	Z	A	N	K	A	Z	K
R	H	J	Z	I	O	N	S	B	R
U	E	E	K	Y	I	O	T	A	A
R	T	W	M	A	K	T	O	R	F
A	E	K	A	I	H	Y	L	M	A
G	R	A	F	I	K	S	A	A	T
U	A	M	I	D	A	S	R	N	I
N	U	D	E	K	A	R	Z	Y	M
A	D	W	O	R	Z	E	C	C	A